

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΠΑΤΡΑΣ.

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

**ΘΕΜΑ: «ΑΚΟΥΣΙΑ & ΕΚΟΥΣΙΑ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ»**

Μετέχουσα Σπουδάστρια:

Πάτσου Ιωάννα

Υπεύθυνη καθηγήτρια:

Χαμουζά Παναγιώτα

Πάτρα, Ιανουάριος 2007

Πτυχιακή Εργασία για την λήψη του πτυχίου από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Κατά τη διάρκεια της διεκπεραίωσης της πτυχιακής μου εργασίας για να την αποπερατώσω υπήρξαν πολλοί άνθρωποι οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου και προσέφεραν ο καθένας με τον δικό του πάντα τρόπο τη βοήθειά του και την υποστήριξη του.

Επιθυμώ λοιπόν με την σειρά μου να ευχαριστήσω την υπεύθυνη καθηγήτρια της πτυχιακής εργασίας κα. Χαμουζά Παναγιώτα. Την οικογένεια μου που βρισκόταν πάντα δίπλα μου σε ότι κι αν χρειαζόμουν όλα αυτά τα χρόνια των σπουδών μου. Την φίλη μου η οποία μου συμπαραστάθηκε στις δύσκολες ώρες του άγχους και της πίεσης.

Τέλος θα ήθελα να πω ότι το “ευχαριστώ” είναι μια λέξη εξαιρετικά λίγη μπροστά στη συμπαράσταση που είχα από αυτούς τους ανθρώπους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται η εισαγωγή, το πρόβλημα (οι επιπτώσεις στην ψυχολογία των παιδιών από την απουσία του πατέρα, επίσης ο κοινωνικός αποκλεισμός των μόνων-μητέρων), ο σκοπός μελέτης, οι ορισμοί όρων και η ιστορική αναδρομή (αλλαγές που έγιναν στην οικογένεια με το πέρασμα των χρόνων).

Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνώνται ο πατέρας – ο νέος ρόλος του άνδρα στην οικογένεια (ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια και οι αλλαγές που έγιναν μέχρι σήμερα), οι τύποι πατέρων (ανάλυση των τύπων του πατέρα), η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού (η επίδραση ανάλογα με τους ρόλους των φύλων, την ηθική, ακαδημαϊκή και κοινωνική ικανότητα), το παιδί έχει ανάγκη τον πατέρα του (τα πρότυπα που αποκτά το παιδί από τον πατέρα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του) και τέλος μεγαλώνοντας χωρίς πατέρα (μορφές μονογονεϊκής οικογένειας).

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται η συμβουλευτική – ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού (ο ρόλος του σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειας), σύγκριση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες) και τέλος το νομοθετικό πλαίσιο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ \$

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	2

Κεφάλαιο I

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
B. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	9
Γ. ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	10
Δ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ.....	11
Ε. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	13

Κεφάλαιο II

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
1. Το πορτρέτο του καινούργιου πατέρα	17
B. ΠΑΤΕΡΑΣ – Ο ΝΕΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	19
1. Από ψυχολογική άποψη.....	19
2. Οι λειτουργίες του πατέρα	20
3. Η λειτουργία του πατέρα στο κοινωνικό πεδίο	26
4. Πατρική λειτουργία στην ψυχαναλυτική θεωρία.....	27
Γ. ΤΥΠΟΙ ΠΑΤΕΡΩΝ	29
1. Οι μη πατριαρχικοί πατέρες	29
2. Ο πατέρας που απουσιάζει	29
3. Ο αποστασιοποιημένος πατέρας	36
4. Πατέρες ομοφυλόφιλοι	37
5. Ο άγαμος πατέρας	38
6. Ο διπλός και πολλαπλός πατέρας.....	40
7. Ο άνδρας με τον οποίο ζει η μητέρα.....	40
8. Ο βιολογικός πατέρας	41

9.	Ο αυταρχικός πατέρας	44
10.	Ο πατέρας για ιδιαίτερη χρήση.....	44
11.	Ο θετός πατέρας	45
12.	Ο πατριός – συγκρότηση μιας νέας οικογένειας.....	48
13.	Οι μπαμπάδες του Σαββατοκύριακου	50
14.	Πατέρες ως μόνοι γονείς	51
Δ.	Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ	54
1.	Απόκτηση του ρόλου του φύλου	54
2.	Ηθική ανάπτυξη.....	55
3.	Ακαδημαϊκή επιτυχία και γνωστική ικανότητα.....	55
4.	Κοινωνική ικανότητα.....	55
Ε.	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΕΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ	57
1.	Η εξουσία και το κύρος.....	57
2.	Ο θαυμασμός	57
3.	Η εμπιστοσύνη	57
4.	Η ενθάρρυνση	58
5.	Το στήριγμα και η παρουσία του πατέρα	58
6.	Οι συνομιλίες με τον πατέρα	59
7.	Ο πατέρας και τα κορίτσια του	60
8.	Ο πατέρας και η σχολική εργασία	60
9.	Ο πατέρας μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά του στη σχολική εργασία	60
Ζ.	ΜΕΓΑΛΩΝΟΝΤΑΣ ΧΩΡΙΣ ΠΑΤΕΡΑ.....	62
1.	Απουσία του πατέρα λόγω διαζυγίου	62
2.	Απουσία του πατέρα λόγω θανάτου.....	67
3.	Απουσία του πατέρα λόγω γέννησης παιδιού εκτός γάμου.....	72
4.	Απουσία του πατέρα από το σπίτι λόγω μεγάλου χρονικού διαστήματος	76
5.	Κοινωνικός αποκλεισμός της μονογονεϊκής οικογένειας.....	81

Κεφάλαιο III

A.	ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ – Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ.....	85
B.	ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	89
Γ.	ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ.....	94
1.	Μονογονεϊκή οικογένεια και δίκαιο: βασικοί νόμοι.....	94
2.	Κοινωνικές παροχές και βοηθήματα προς την μονογονεϊκή οικογένεια – φορολογικά θέματα	99
3.	Προσαυξήσεις μισθού – οικογενειακά επιδόματα.....	106
4.	Κοινωνικές παροχές Υπουργείων και άλλων φορέων	109
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	113
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	116

Κεφάλαιο I

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη μορφή κοινωνίας στην οποία εντάσσεται το άτομο. Είναι αυτή που εκπαιδεύει το άτομο να αναπτύξει δεξιότητες τις οποίες θα χρησιμοποιήσει για την κοινωνική του ένταξη. Η κάθε οικογένεια έχει τις δικές της κοινωνικές αξίες, τους δικούς της κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς, τη δική της λειτουργικότητα, ηθικές αξίες κ.α.

Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, τα παιδιά και οι νέοι που έχουν μεγαλώσει χωρίς τον πατέρα τους αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην κοινωνική τους προσαρμογή και στις κοινωνικές τους σχέσεις, από ότι οι συνομήλικοί τους που μεγαλώνουν με τον πατέρα τους. Τα παιδιά που δεν έχουν πατέρα δεν είναι τόσο αυτόνομα, δεν έχουν μεγάλη αυτοπεποίθηση, ενώ όσο νωρίτερα συμβαίνει η απώλεια του πατέρα τόσο μεγαλύτερες είναι και οι δυσκολίες. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί πάσχουν από νευρώσεις, καταθλίψεις, έχουν τάσεις αυτοκτονίας και είναι επιρρεπείς σε εξαρτησιογόνες ουσίες.

Όσον αφορά τα φύλα, μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών παίζουν οι εξωτερικές επιδράσεις, και ιδιαίτερα η συμπεριφορά της μητέρας. Τα νεαρά αγόρια επηρεάζονται στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου τους από το θάνατο του πατέρα τους, ενώ αντιμετωπίζουν πολύ μεγάλες δυσκολίες μετά το χωρισμό των γονέων τους. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στη διαφορετική στάση της μητέρας, αφού μετά το χωρισμό, συνήθως υποτιμά τον πατέρα και τον ανδρικό του ρόλο. Ενώ όσον αφορά τα κορίτσια καθοριστικό ρόλο παίζει η στέρση του πατέρα στην ψυχοσεξουαλική εξέλιξη των κοριτσιών. Αναφέρονται κυρίως στη σύναψη σχέσεων με το άλλο φύλο και στη διατήρησή τους, ενώ παρατηρούνται συνάψεις γάμων σε μικρή ηλικία και υψηλά ποσοστά χωρισμών.

Κύριες αιτίες παρουσίας μονογονεϊκών οικογενειών είναι το διαζύγιο, ενώ οι οικογένειες αυτές συχνά αποτελούνται και από νέες μητέρες με το εκτός γάμου παιδί τους. Επιπλέον κύριες αιτίες είναι η χηρεία και σε μικρότερο βαθμό η μετανάστευση, ή η απουσία λόγω εργασίας κ.λ.π.

Αυτό έχει ως επακόλουθο τον κοινωνικό αποκλεισμό, την περιθωριοποίηση και απομόνωση των μονογονεϊκών οικογενειών, εξαιτίας της διαφορετικής τους

κατάστασης. Οι παράγοντες αυτοί με τη σειρά τους οδηγούν τη μόνη μητέρα να αισθάνεται ανασφάλεια και έλλειψη επάρκειας για το γονεϊκό της ρόλο.

Τέλος η συμβουλευτική υποστήριξη και η θεραπεία προσφέρουν την απαραίτητη βοήθεια, ώστε το άτομο ξεχωριστά ή η οικογένεια να τακτοποιήσει τη ζωή της, να ξαναβρεί την ψυχική της ισορροπία και να αντιμετωπίσει πιο επικοινωνιακά τα προβλήματα που προκύπτουν.

Β. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η πατρότητα συνιστά μια λειτουργία που εγγράφεται ταυτόχρονα σε δυο διαφορετικά πεδία του παιδιού. Το ψυχικό πεδίο, δια μέσου του οιδιπόδειου συμπλέγματος, δηλαδή της ψυχικής δομής του και στο κοινωνικό πεδίο το οποίο αφορά την γενεαλογία και τις σχέσεις συγγένειας.

Αρνητικές επίσης συνέπειες έχει η έλλειψη του πατέρα για την ανάπτυξη του παιδιού. Αυτό ισχύει με τα αγόρια που εμφανίζουν δυσκολίες στην εύρεση του ανδρικού εαυτού τους ενώ στα κορίτσια σε μια υπερβολικά ισχυρή εξάρτηση από την μητέρα τους, σε έλλειψη αυτοπεποίθησης και σε καθυστέρηση της ωρίμανσης τους. Η πατρική εικόνα όσον αφορά τα αγόρια είναι τόσο συγκεχυμένη ώστε δεν μπορούν πια να χαράξουν τα πρότυπα του πατέρα, γιατί ο πατέρας είναι σημαντικός σαν αντικείμενο ταύτισης. Ενώ αντίθετα για τα κορίτσια ως αντιπρότυπο σε σχέση με την μητέρα, γιατί με την συμπεριφορά τους και τις ανδρικές εκδηλώσεις τους ενισχύεται γενικά η ταύτιση των μικρών κοριτσιών με το θηλυκό τους ρόλο.

Τέλος η απουσία του πατέρα στα κορίτσια συνδέεται με δυσκολία στην αλληλεπίδραση με τους άνδρες, ενώ άλλες αρνούνται τα θηλυκά στοιχεία της προσωπικότητάς τους.

Γ. ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να προβληθούν οι επιπτώσεις που δημιουργούνται στην συμπεριφορά και στην ψυχολογία των παιδιών από κάθε μορφή απουσίας του πατέρα, όπως στην περίπτωση του διαζυγίου, του θανάτου, της γέννησης παιδιού εκτός γάμου και τέλος της μετανάστευσης του πατέρα, καθώς τα τελευταία χρόνια φαίνεται να αυξάνονται ολοένα και περισσότερο οι μονογονεϊκές οικογένειες.

Ακόμα μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση να καταγραφούν οι σημαντικότερες αιτίες που οδηγούν στην δημιουργία οποιασδήποτε μορφής μονογονεϊκής οικογένειας καθώς και οι τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων που απορρέουν από την εκάστοτε μορφή της οικογένειας.

Δ. ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ &

Διαζύγιο: είναι η λύση του γάμου εν ζωή και των δύο συζύγων με δικαστική απόφαση και για ορισμένους λόγους που προβλέπονται στον νόμο. (20^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 262).

Εξώγαμο: «εξώγαμα» χαρακτηρίζονται υπό το προϊσχύσαν Οικογενειακό Δίκαιο τα τέκνα που δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως «γνήσια», είτε διότι γεννήθηκαν από ανύπαντρη μητέρα είτε διότι γεννήθηκαν μεν σε νόμιμο γάμο, αλλά επέβαλαν την ιδιότητα του «γνησίου» μετά από αγωγή για την αποκήρυξή τους (η οποία έγινε δεκτή με τελεσίδικη δικαστική απόφαση) ή μετά από αμφισβήτηση της πατρότητάς τους κατά τους όρους που προβλέπονταν στον νόμο.

Με τον νόμο 1329/1983, με τον οποίο μεταρρυθμίστηκε το Οικογενειακό Δίκαιο, ο όρος «εξώγαμα τέκνα» καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με νέα ορολογία περιφραστική: «τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους». (23^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 328).

Θάνατος: χαρακτηρίζεται η οριστική παύση όλων των λειτουργιών που χαρακτηρίζουν τη ζωή. (27^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 272). Τα πιο σίγουρα σημάδια, που δείχνουν πως επήλθε ο θάνατος, είναι το σταμάτημα της αναπνοής και της καρδιάς, το πέσιμο της θερμοκρασίας στους 20°. (3^{ος} τομ., θησαυρός γνώσεων, εκδόσεις: Παπαϊωάννου Γ.Δ., 1967, σελ. 63).

Μονογονεϊκή οικογένεια: αποτελείται από έναν γονέα και το ή τα παιδιά του. Μονογονεϊκές οικογένειες προκύπτουν από τον θάνατο του ενός γονέα, από διαζύγιο ή χωρισμό. Δημιουργούνται ακόμη όταν ένα ανύπαντρο άτομο ανατρέφει παιδιά μόνο του. Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες η μονογονεϊκή οικογένεια (ιδιαίτερα αυτή που ο γονέας είναι γυναίκα) γίνεται όλο και πιο συνήθης και κοινωνικά ανεκτή. Σε πολλές παραδοσιακές κοινωνίες η ανύπαντρη μητέρα ενθαρρύνεται ή και εξαναγκάζεται να παντρευτεί, αλλιώς είναι υποχρεωμένη να δώσει το παιδί της για υιοθεσία. Και σ' αυτές ωστόσο γίνεται όλο και πιο σύνηθες μια μητέρα να ανατρέφει η ίδια τα παιδιά

της, συχνά συνεπικουρούμενη από τους γονείς της ή από το κράτος. (46^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 279).

Μέριμνα, γονική: το καθήκον και δικαίωμα των γονέων να ασκούν, από κοινού και από του ίσου, την επιμέλεια, τη διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του κοινού, φυσικού ή θετού, τέκνου σε κάθε υπόθεση, δικαιοπραξία ή δίκη σχετική με το πρόσωπο ή την περιουσία του (άρθρ. 1510 Α.Κ.).

Η από κοινού και από του ίσου άσκηση της γονικής μέριμνας προϋποθέτει τη συμφωνία των γονέων επί όλων των ζητημάτων επιμέλειας, διοικήσεως της περιουσίας και εκπροσωπήσεως του τέκνου. Σε περίπτωση διαφωνίας, και εφόσον πρόκειται περί σοβαρού ζητήματος, αποφασίζει το δικαστήριο. (41^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 286).

Μετανάστευση: στις κοινωνικές επιστήμες ο όρος μετανάστευση δηλώνει γενικά κάθε μετακίνηση για μόνιμη ή ημιμόνιμη μετεγκατάσταση ατόμων ή ομάδων. (42^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 11).

Οικογένεια: ως οικογένεια ορίζεται ομάδα ατόμων που συνδέονται με δεσμούς γάμου, αίματος ή υιοθεσίας, αποτελώντας ένα μοναδικό νοικοκυριό και αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους στις αντίστοιχες κοινωνικές θέσεις του και της συζύγου, της μητέρας και του πατέρα, του γιου και της κόρης, του αδελφού και της αδελφής. (46^{ος} τομ., Larousse Britannica, εκδόσεις: Πάπυρος, 1994, σελ. 276).

Πατέρας: Είναι ο ένας από τους δημιουργούς της οικογένειας. Ο άλλος είναι η μητέρα. Από τα παλιά χρόνια, από τότε που ο άντρας καθιερώθηκε σαν ο βασικότερος στυλοβάτης της οικογένειας (επειδή είχε την δυνατότητα της εξασφάλισης των αναγκαίων υλικών προς το ζην) ο πατέρας έχει αναλάβει την οικονομική πλευρά της διατήρησης της οικογένειας, πράγμα που σιγά-σιγά βέβαια αρχίζει να γίνεται όλο και πιο σχετικό, έτσι όπως στις μέρες μας όλο και πιο πολλές γυναίκες βγαίνουν για δουλειά. (6^{ος} τομ., "Σύγχρονη Σχολική Εγκυκλοπαίδεια", Εκδόσεις: Χριστόπουλος Θ., 1984-5, σελ. 300).

Ε. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η θέση και η κατάσταση της γυναίκας στη σημερινή κοινωνία δεν είναι δημιούργημα μόνο του σημερινού πολιτισμού. Είναι αποτέλεσμα αιώνων οι διακρίσεις, μεταξύ των δύο φύλων, όπως βιώνονται σήμερα οι κοινωνικές αντιλήψεις.

Στην αρχική κατάσταση της ομαδικής ζωής η γυναίκα, ως γεννήτορας των παιδιών ασκεί μεγάλη επιρροή. Σε αυτό που αποκαλείται μητριαρχία ή μητριαρχική κοινωνία, η οποία χρονικά είναι παλαιότερη της ανδρικής κυριαρχίας, η οικογενειακή οργάνωση στηριζόταν στην μητρογαμική καταγωγή όπου μόνο η μητρική γενεαλογική γραμμή υπολογιζόταν στη μεταβίβαση του ονόματος των προνομίων και στη συμμετοχή σε ένα γένος ή μια τάξη. Από κοινωνική άποψη στον τύπο αυτό της καταγωγής ο πατέρας δεν ασκεί καμία εξουσία στα παιδιά του. Οι πολιτικές εξουσίες μεταβιβάζονται μητρογαμικά. Αλλά ασκούνται από τους άνδρες.

Η πρωτοτοκία των γυναικών έχει μεγάλη σημασία, αλλά μόνο μέσα στο σπίτι. Η οικοδέσποινα διευθύνει τις άλλες γυναίκες και επιστατεί στην χρήση των προμηθειών. Όσο περισσότερο γίνεται η μεταβίβαση από την κυνηγετική–συλλεκτική περίοδο προς την γεωργική, τόσο η περιοχή όσο και η κυριαρχία του άνδρα γίνεται ζωτικότερη. Η απασχόλησή του με την προστασία του χώρου και της ομάδας αναγκάζει τη γυναίκα να ασχολείται περισσότερο με την γεωργία. Στην περίοδο αυτή τα παιδιά ανήκαν στη γυναίκα, αφού τα θηλάζει τα φροντίζει και τα προφυλάσσει μέχρι να μεγαλώσουν. Έτσι η αρχαιότερη ανθρώπινη οικογένεια αποτελείται από τη μητέρα και τα παιδιά της, ανεξάρτητα του άνδρα με τον οποίο τα απέκτησε.

Η θεσμοποίηση με νόμους των εννοιών κράτους, οικογένειας, ατομικής ιδιοκτησίας και η διατύπωση της αρχής «όλη η εξουσία στον πατέρα» επέφεραν την αλλοίωση της κοινωνικής δομής. Στη δομή αυτή οι άνδρες έγιναν οι κυριότεροι παραγωγοί και ρυθμιστές της πολιτικής κατάστασης, ενώ οι γυναίκες περιορίστηκαν στο σπίτι υποβαθμισμένες και με περιορισμένα δικαιώματα. (Γεωργίου-Φωτοπούλου Κ., 2003).

Κατά την προβιομηχανική περίοδο οι γυναίκες προσφέρουν, πολύτιμη βοήθεια καθώς συνεργάζονται με τους άνδρες στην οικογενειακή επιχείρηση και η συμβολή τους αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την βιωσιμότητα της οικογενειακής

μονάδας. Επομένως διαπιστώνεται ότι υπάρχει μια σχετική αναγνώριση και συνταύτιση οικιακών και παραγωγικών εργασιών στα πλαίσια της προβιομηχανικής οικογένειας και ότι η γυναικεία εργασία δεν διαφοροποιείται από αυτή των ανδρών, αντιθέτως θεωρείται και αυτή εξίσου παραγωγική και αποτελεί αναπόσπαστο και ενδεικτικό του ρόλου της γυναίκας. (Σικελιανού Δ., σελ. 50).

Όσον αφορά την σύγχρονη οικογένεια χαρακτηρίζεται από μια σειρά ραγδαίων εξελίξεων που αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλεπιδρούν. Ως τέτοιες θεωρούνται τόσο οι τεχνολογικές εξελίξεις όσο και οι εξελίξεις στους κοινωνικούς και πολιτισμικούς θεσμούς. Οι κυριότερες εξελίξεις που συνέβησαν τον 20^ο αιώνα, είναι οι κοινωνικοπολιτισμικές μεταβολές. Η κυριότερη είναι η υλική, κοινωνική και πολιτιστική εξατομίκευση των συνθηκών ζωής. Η μεταβολή αυτή συνδέεται άμεσα με την εξέλιξη των κοινωνιών από παραδοσιακές αγροτικές-γεωργικές, σε σύγχρονες αστεακές-βιομηχανικές. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε μεταξύ άλλων και στην ανάγκη και τελικά κατέστησε δυνατή την έννοια, τη δημιουργία και τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας. Το οποίο παρέχει υπηρεσίες και επιδόματα σε άτομα που έχουν σημαντικές, ζωτικής σημασίας ανάγκες. (Σικελιανού Δ.).

Πέρα από τις μεταβολές που ήδη αναφέρθηκαν παρατηρούνται και κάποιες που αφορούν αποκλειστικά τον ευρωπαϊκό χώρο και που συμπληρώνουν την οικογένεια και τις προοπτικές της. Στην εξελικτική πορεία του θεσμού της οικογένειας στον ευρωπαϊκό χώρο διακρίνονται δυο κύριες περίοδοι. Την περίοδο πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η οποία χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και ομοιόσταση στο θεσμό της οικογένειας και από σημαντική αύξηση των γάμων και του αριθμού γέννησης παιδιών. Και την περίοδο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές και μια αντίστροφη πορεία αύξηση των διαζυγίων, μείωση των γάμων και παιδιών εκτός γάμου και αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. (Γαλάνης Ν.Γ., 1955).

Και τέλος όσον αφορά το μέγλωμα των παιδιών πριν από το 19^ο αιώνα δεν ήταν αποκλειστικά καθήκον μόνο των γυναικών. Ο πατέρας είχε εξίσου σημαντική συμμετοχή στην ανατροφή των παιδιών, όπως και οι μητέρες. Το να είναι κανείς πατέρας σήμαινε ότι έπρεπε να επωμιστεί ένα συγκεκριμένο σύνολο υποχρεώσεων στο σπίτι, καθώς επίσης και τη συμμετοχή στα διάφορα καθήκοντα μαζί με άλλους άνδρες. Σήμερα θεωρούνται οι ρόλοι της μητέρας και του πατέρα ως φυσικοί

βιολογικά προσδιορισμένοι. Η αντίληψη αυτή διαφέρει ουσιαστικά από την αντίστοιχη των περασμένων αιώνων, σύμφωνα με την οποία κάποιος μπορούσε να αναλάβει τα καθήκοντα της μητέρας ή του πατέρα και να αρχίσει να τα ασκεί ή να σταματήσει να τα ασκεί όταν έρθει ο κατάλληλος χρόνος. (Καλτσούνη-Νόβα Χ., 2000).

Κεφάλαιο II

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τέλος της πατριαρχίας σημειώνει την έναρξη μιας εντελώς διαφορετικής πατρότητας. Ο συμφιλιωμένος άνδρας δεν μοιάζει πια καθόλου με τον πατέρα του παρελθόντος. Ο πατριάρχης ενσάρκωνε το νόμο, την εξουσία, την απόσταση, αλλά δόθηκε πολύ λίγη προσοχή στο γεγονός ότι η πατριαρχία προσδιοριζόταν επίσης από την εγκατάλειψη του βρέφους από τον πατέρα. Ήταν αυτονόητο ότι το μικρό παιδί ανήκε αποκλειστικά και μόνο στη μητέρα. Η προοδευτική εξαφάνιση της πατριαρχίας και οι μελέτες που γίνονται εδώ και μια εικοσαετία φέρνουν στην επιφάνεια μια εντελώς διαφορετική εικόνα του πατέρα και της αποστολής του, ειδικά σε ότι αφορά τις σχέσεις του με το γιο του.

Η παρουσία του πατέρα γίνεται απόλυτα απαραίτητη κατά τα δυο πρώτα χρόνια της ζωής των αγοριών. Ο Henry Biller διευκρινίζει μάλιστα ότι τα αγόρια που στερήθηκαν τον πατέρα σε πολύ τρυφερή ηλικία πάσχουν σε πολλά σημεία της προσωπικότητάς τους περισσότερο απ' ότι αυτά που τον στερήθηκαν σε μεγαλύτερη ηλικία.

Η πατρική εικόνα είναι τόσο συγκεχυμένη ώστε δεν μπορούν πια να χαράξουν το πρότυπο του πατέρα.

Το 1985, η εργαζόμενη γυναίκα αφιέρωνε καθημερινά σαράντα δύο λεπτά για τις υλικές ανάγκες των παιδιών της, ενώ το έτερό της ήμισυ τους αφιέρωνε μόνο έξι λεπτά.

Οι πατέρες αφιερώνουν στο παιδί τους τέσσερις φορές λιγότερο χρόνο απ' όσο αφιερώνουν οι μητέρες, και δεν νιώθουν την ίδια με αυτές υποχρέωση δέσμευσης απέναντί τους. (Badinter E., 1994).

1. Το πορτρέτο του καινούργιου πατέρα.

Είναι ένας άνδρας προερχόμενος από τις μεσαίες ή ανώτερες τάξεις που διαθέτει μόρφωση και εισοδήματα πιο πάνω από τον μέσο όρο. Έχει ελεύθερο επάγγελμα, που του επιτρέπει, όπως και στη γυναίκα του, να διαθέτει ελεύθερα το χρόνο του, και ένα αίσθημα απόρριψης προς την παραδοσιακή ανδρική κουλτούρα. Οι περισσότεροι δηλώνουν την αντίθεσή τους με τον τρόπο που μεγάλωσαν και δεν θέλουν να μιμηθούν τα παραδείγματα του πατέρα τους, τον οποίο κρίνουν ψυχρό και

απόμακρο. Τέλος, συζούν με γυναίκες που δεν έχουν καμία διάθεση να είναι αποκλειστικά και μόνο μητέρες.

Σε γενικές γραμμές οι πατέρες που συμμετέχουν ενεργά στη φροντίδα και την ανατροφή των παιδιών τους δηλώνουν πιο ευτυχισμένοι με την πατρότητα από αυτούς που δεν ασχολούνται και τόσο. Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η πατρική ικανοποίηση εξαρτάται πολύ από την ελευθερία της επιλογής. Στις ολοένα αυξανόμενες περιπτώσεις όπου άνδρες και γυναίκες αντιστρέφουν τους ρόλους, εκείνη δουλεύει κι εκείνος είναι άνεργος, η επιβαλλόμενη πατρότητα έχει λιγότερο θετικά αποτελέσματα.

Οι πατέρες που ασχολούνται αποκλειστικά με τα παιδιά τους παραπονιούνται όπως και οι μητέρες στην ίδια περίπτωση, ότι κάνουν μια βαρετή και επαναλαμβανόμενη ζωή, ότι στερούνται κοινωνικών σχέσεων και ότι δέχονται επιπλέον τις επικρίσεις της οικογένειας και των φίλων.

Ακόμη και στη Σουηδία που η άδεια πατρότητας εφαρμόζεται από το 1974, οι πατέρες δεν κάνουν χρήση αυτής. Παίρνουν λίγες μέρες άδειας μόνο για τον τοκετό. Δεν έχουν αντίρρηση να βοηθήσουν τη μητέρα, αλλά δεν δέχονται να αντιστρέψουν τους ρόλους. (Badinter E., 1994).

B. ΠΑΤΕΡΑΣ – Ο ΝΕΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. Από ψυχολογική άποψη.

Σύμφωνα με την ψυχολογία, ο πατέρας δεν παίζει κάποιο βιολογικά προκαθορισμένο ρόλο. Η πατρότητα (και η μητρότητα) είναι «πνευματικές ποιότητες». Επίσης ξεκινά από τη θέση, ότι ο άνθρωπος στην εξέλιξη του διαμορφώνεται μόνο από τις επιδράσεις, που πηγάζουν από την πολιτιστική ιστορία του ιδιαίτερου κύκλου της ζωής του. Πέρα από αυτά ο άνθρωπος κατέχει κάτι «το πραγματικό», μια μοναδική και εντελώς ιδιαίτερη ταυτότητα, που τον ξεχωρίζει από όλους τους άλλους ανθρώπους. Αυτή η μοναδική ταυτότητα χαρακτηρίζει τον άνθρωπο ανεξάρτητα από την κοινωνική διαμόρφωση. Ενώ όσον αφορά την κοινωνιολογία θεωρείτε ο ρόλος του πατέρα σαν μια σύνθεση από προσδοκίες και τρόπους συμπεριφοράς στα πλαίσια της οικογένειας, όπως αναμένουν από τον πατέρα τα πρόσωπα του περιβάλλοντος του και η κοινωνία.

Για την ψυχολογία λοιπόν ο «πραγματικός εαυτός» είναι μια πολύ σημαντική υπόθεση. Γι' αυτό δεν μπορεί να δει το ρόλο του πατέρα μόνο σαν κοινωνικό όρο, αλλά πρέπει να συμπεριλάβει στο ρόλο αυτό την προσωπική δομή και το βαθμό πνευματικής ωριμότητας.

Ο ρόλος του πατέρα καταλαμβάνει το μεγαλύτερο διάστημα στη ζωή ενός ατόμου. Παραμένει για μεγάλο διάστημα σημαντικός και λειτουργεί στα πλαίσια μιας σχετικά μικρής ομάδας – της οικογένειας. Χωρίς οικογένεια, είναι το πολύ «βιολογικά» μόνο πατέρας. Μόνο μέσω της σχέσης του με τη γυναίκα του, που είναι συγχρόνως η αγαπημένη του σύντροφος αλλά και η μητέρα των παιδιών του, μπορεί να υλοποιήσει την πατρότητα του.

Αυτό όμως ακριβώς δυσχεραίνει το ρόλο του πατέρα, γιατί ο πατέρας πρέπει συγχρόνως και συνεχώς να έχει τουλάχιστον δύο ρόλους –στα πλαίσια της οικογένειας– το ρόλο του συζύγου, του σεξουαλικού συντρόφου, αλλά και το ρόλο του πατέρα. Κατανοώντας, ότι τα καθήκοντα που ανταποκρίνονται στους ρόλους που πρέπει να εκπληρώσει ο πατέρας έξω από την οικογένεια, επηρεάζουν και την εκπλήρωση του ρόλου του στα πλαίσια της οικογένειας. (Canitz H., 1981).

2. Οι λειτουργίες του πατέρα.

Μέχρι τώρα αναφέρονταν τέσσερις κλασσικές πατρικές λειτουργίες:

- α. Ο πατέρας σαν διατροφέας.
- β. Ο πατέρας σαν προστάτης.
- γ. Ο πατέρας σαν παιδαγωγός.
- δ. Ο πατέρας σαν αντικείμενο ταύτισης.

Τον τελευταίο καιρό προστέθηκε και μια πέμπτη λειτουργία του πατέρα.

- ε. Ο πατέρας σαν σύντροφος τις ελεύθερες ώρες του παιδιού. (Badinter E., 1994).

α. Ο πατέρας διατροφέας.

Η πιο παραδοσιακή εικόνα είναι η εικόνα του πατέρα διατροφέα. Στο παρελθόν ο πατέρας στο ρόλο αυτό προσέφερε την ασφάλεια στην οικογένεια που ήταν απαραίτητη για τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας μέσα στην οποία μπορούσαν να μεγαλώσουν ήρεμα και σωστά τα παιδιά.

Σήμερα που όλο και περισσότερες γυναίκες εργάζονται και παρά το γεγονός ότι αμείβονται τις πιο πολλές φορές λιγότερο από τους άνδρες, ο ρόλος του διατροφέα της οικογένειας δεν αποδίδεται αποκλειστικά και μόνο στους άνδρες. Το 1970 ρωτήθηκαν παιδιά ηλικίας 7-10 ετών. «Τι θα συμβεί αν ο πατέρας σου δεν θα μπορούσε να δουλέψει;» Η πιο συχνή απάντηση: «Τότε θα δουλέψει η μητέρα μου». Από τις απαντήσεις των μικρών παιδιών αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο ρόλος του διατροφέα της οικογένειας δεν έχει πια τόσο βαρύνουσα σημασία. (Badinter E., 1994).

β. Ο πατέρας προστάτης.

Αυτός ο ρόλος των ανδρών αναφέρεται στην προστασία της οικογένειας τα παλιά χρόνια από διάφορους εχθρούς και άγρια θηρία.

Στο σημερινό πολιτισμένο κόσμο με τον όρο προστάτη αναφέρετε ως πατέρας εκείνος που γνωρίζει πάρα πολλά πράγματα λόγω του ότι βγαίνει έξω από το σπίτι και έτσι μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά στον προσανατολισμό τους. Βέβαια ο ρόλος αυτός δεν ανήκει πλέον μόνο στους άνδρες. (Badinter E., 1994).

γ. Ο πατέρας παιδαγωγός.

Και ο ρόλος του πατέρα σαν παιδαγωγού έχει υποστεί αλλαγές με το πέρασμα του χρόνου. Ο πατέρας δεν παίζει πια σημαντικό ρόλο απέναντι στο παιδί στη μετάδοση γνώσεων ή επαγγελματικών ικανοτήτων. Τη θέση του έχουν πάρει διάφοροι θεσμοί όπως τα σχολεία, τα ιδρύματα επιμόρφωσης, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Παρόλο που ο όρος «διαπαιδαγώγηση» είναι πολυσύνθετος πράγμα που αποδεικνύεται από την ύπαρξη πια «σχολών γονέων», πολύ σπάνια συναντά κανείς πατέρες σε αυτές τις σχολές. Οι πατέρες θεωρούν ότι δεν χρειάζονται καμία βοήθεια για να παίξουν αυτό το ρόλο. (Badinter E., 1994).

δ. Ο πατέρας σαν αντικείμενο ταύτισης.

Όταν τα παιδιά έρχονται στον κόσμο δεν είναι ούτε άνδρες ούτε γυναίκες. Μαθαίνουν πως συμπεριφέρονται οι άνδρες και οι γυναίκες από τις συμπεριφορές των γονιών τους. Από τον τρόπο που βιώνουν το ρόλο τους οι γονείς ως άνδρας και γυναίκα εξαρτάται πόσο ευχάριστα θα θέλει να γίνει το κορίτσι γυναίκα και το αγόρι άνδρας.

Πολλές έρευνες έχουν αποδείξει πόσο αρνητικές συνέπειες έχει η έλλειψη του πατέρα για την ανάπτυξη του παιδιού. Βασικά ισχύει αυτό με τα αγόρια που εμφανίζουν δυσκολίες στην εύρεση του αντρικού εαυτού τους. Στα κορίτσια οδηγεί η έλλειψη του πατέρα σε μια υπερβολικά ισχυρή εξάρτηση από τη μητέρα τους, σε έλλειψη αυτοπεποίθησης και σε καθυστέρηση της ωρίμανσής τους.

Έχει αποδειχθεί επίσης ότι ο πατέρας δεν είναι μόνο σημαντικός σαν αντικείμενο ταύτισης για το γιο του, αλλά και για την κόρη του σαν «αντιπρότυπο» σε σχέση με τη μητέρα. Με τη συμπεριφορά του και τις ανδρικές εκδηλώσεις του ενισχύεται γενικά η ταύτιση του μικρού κοριτσιού με το θηλυκό της ρόλο. (Badinter E., 1994).

ε. Ο πατέρας σαν σύντροφος τις ελεύθερες ώρες του παιδιού.

Η λειτουργία του πατέρα σαν φίλου και συντρόφου στις ελεύθερες ώρες του παιδιού είναι σχετικά νέα. Η μείωση του ωραρίου απασχόλησης και τα

Σαββατοκύριακα δίνουν περισσότερες ελεύθερες ώρες στον πατέρα για να ασχοληθεί με τα παιδιά του, ενώ μέχρι τώρα ο μόνος ελεύθερος χρόνος ήταν στις διακοπές.

Συνήθως οι κοινές ασχολίες είναι παθητικές, όπως το να βλέπουν όλοι μαζί τηλεόραση, πράγμα που ουσιαστικά δεν βοηθάει καθόλου. Οι πατέρες νιώθουν ότι ξέρουν καλά τα παιδιά τους, ότι δεν χρειάζονται τίποτα περισσότερο από αυτά που τους προσφέρουν και μόνο όταν τα παιδιά μεγαλώσουν αρκετά και μπορούν πλέον να συζητήσουν προσπαθούν να τα πλησιάσουν. Δυστυχώς όμως τότε είναι αργά. Τα παιδιά δεν μπορούν πλέον να επικοινωνήσουν διαφορετικά και πιο ουσιαστικά μαζί τους. (Badinter E., 1994).

Αυτό που αμφισβητείται, είναι, αν θα πρέπει να είναι ο πατέρας αυτός που θα εκπληρώσει αυτές τις λειτουργίες. Όλες αυτές οι λειτουργίες, με εξαίρεση τη λειτουργία του παραγωγού, μπορούν να αναληφθούν από τη μητέρα. Πολύ συχνά αυτό συμβαίνει ήδη: οι πατέρες είναι μόνο εν μέρει διατροφείς, γιατί εργάζονται και οι μητέρες. Στο μέλλον θα αυξάνεται ο αριθμός των εργαζομένων γυναικών. Οι μητέρες μπορούν επίσης να δραστηριοποιηθούν σαν μεσολαβητές στην κοινωνική αποκατάσταση των παιδιών, εφόσον έχουν τις αναγκαίες προϋποθέσεις. Στο βαθμό που η επίδοση θα παίζει μεγαλύτερο ρόλο από την καταγωγή, θα μειώνεται η σημασία της κοινωνικής θέσης.

Το ρόλο του παιδαγωγού έχουν εγκαταλείψει ούτως ή άλλως οι περισσότεροι πατέρες. Προτιμούν να αναθέτουν το καθήκον αυτό στις μητέρες. Όσο νωρίτερα εγκαταλείπουν τα παιδιά το οικογενειακό περιβάλλον, τόσο περισσότερο αναλαμβάνουν το ρόλο αυτό άνθρωποι ειδικά εκπαιδευμένοι για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών: νηπιαγωγείο, σχολείο και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Σαν αντικείμενο ταύτισης μπορεί οποιοσδήποτε άλλος άνδρας να πάρει το ρόλο του πατέρα.

Εδώ τίθεται το ερώτημα: είναι πράγματι αναγκαίος ένας άνδρας για αυτή τη δουλειά, όταν γίνεται αποδεκτό, ότι οι τυπικές ανδρικές και γυναικείες ιδιότητες δεν είναι βιολογικά καθορισμένες, αλλά ότι εκφράζουν ρόλους συμπεριφοράς; Με τι λοιπόν θα πρέπει να «ταυτιστεί» ένα παιδί;

Πρέπει ένα αγόρι να γίνει όπως ο πατέρας του, και ένα κορίτσι σαν τη μητέρα του; Ήδη έχει γίνει σαφές στους παιδαγωγούς, ότι τα παιδιά σήμερα μαθαίνουν διαφορετικά, απ' ότι μάθαιναν οι πατέρες τους. Στην επαγγελματική ζωή έχει φανεί,

ότι οι «εμπειρίες» των πατέρων δε χρησιμεύουν τίποτε πια στα παιδιά, γιατί οι εμπειρίες αυτές δεν είναι πια αξιοποιήσιμες κι έχουν ξεπεραστεί από την τεχνική εξέλιξη. Το ίδιο συμβαίνει με τις εμπειρίες στο «σεξουαλικό τομέα». Οι σημερινοί πατέρες έχουν χθεσινές απόψεις για τον άνδρα, κι αυτό είναι που τους κάνει να αισθάνονται τόση ανασφάλεια. Τα παιδιά τους έχουν διαφορετικές απόψεις.

Τα αγόρια δε θέλουν καθόλου να γίνουν σαν τους πατέρες τους, γιατί έχουν σπάνια πατέρες, που τα εντυπωσιάζουν πραγματικά.

Σαν σύντροφοι στις ελεύθερες ώρες του παιδιού έχουν οι άνδρες μια πραγματική ευκαιρία, γιατί έχουν ένα διαφορετικό τρόπο να παίζουν, απ' ότι οι γυναίκες. Και ο τρόπος αυτός αρέσει στα παιδιά. (Canitz H., 1981).

Οι πιο πολλοί πατέρες αγνοούν τη σημασία της παιδαγωγικής βοήθειας που ζητούν τα παιδιά τους. Υποστηρίζουν, συχνά, πως «η αγωγή είναι η περιοχή των γυναικών», πιστεύουν ότι ο δικός τους ρόλος συνίσταται, κυρίως στα πρώτα χρόνια, στο να φροντίζουν για τις υλικές ανάγκες της οικογένειας. Όταν κάνουν ευσυνείδητα αυτό το χρέος, νομίζουν πως απαλλάσσονται από κάθε άλλη φροντίδα. (Isambert F., 1970). Το κατά πόσο ο πατέρας πετυχαίνει να γνωρίσει ή όχι το βρέφος, κάτω από φυσιολογικές συνθήκες, εξαρτάται από το τι κάνει γι' αυτό η μητέρα. Υπάρχουν πολλοί και διάφοροι λόγοι για τους οποίους είναι δύσκολο στον πατέρα να συμμετέχει στην ανατροφή του βρέφους. Ένας από αυτούς είναι και το ότι σπάνια βρίσκεται στο σπίτι σε ώρες που το βρέφος δεν κοιμάται. Πολύ, συχνά όμως, έστω κι αν βρίσκεται ο πατέρας στο σπίτι, είναι κάπως δύσκολο για τη μητέρα να ξέρει πότε θα χρειαζόταν τον άντρα της και πότε θα προτιμούσε να μην βρίσκεται στη μέση.

Πολλές όμως μητέρες θα συμφωνήσουν, από δική τους εμπειρία, πως είναι σημαντική βοήθεια στις σχέσεις των παντρεμένων, όταν και οι δύο μοιράζονται καθημερινά τις μικρολεπτομέρειες της βρεφικής φροντίδας, μικρολεπτομέρειες που φαίνονται ανόητες στους ξένους, αλλά έχουν τεράστια σημασία σ' αυτή τη φάση, τόσο για τους γονείς όσο και για το βρέφος. Καθώς το βρέφος αναπτύσσεται σε νήπιο και μικρό παιδί, ο πλούτος των λεπτομερειών αυξάνει και παράλληλα ο δεσμός ανάμεσα στον πατέρα και την μητέρα μπορεί να γίνει ακόμα βαθύτερος.

Μερικοί πατέρες στην αρχή νιώθουν συνεσταλμένοι απέναντι στα μωρά τους και αναμφισβήτητα ορισμένοι δεν κατορθώνουν ποτέ να ενδιαφερθούν γι' αυτά.

Όταν λοιπόν ο πατέρας μπαίνει στην ζωή του παιδιού, ξεκινάει από ορισμένα αισθήματα που το βρέφος έχει ήδη αναπτύξει απέναντι σε μερικές ιδιότητες της μητέρας και είναι μεγάλη ανακούφιση για την μητέρα όταν μπορεί ο πατέρας να αναλάβει το ρόλο του κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Διακρίνονται οι τρόποι με τους οποίους συμβάλλει ο πατέρας.

- Το πρώτο που πρέπει να αναφερθεί είναι πως ο πατέρας χρειάζεται στο σπίτι για να βοηθάει την μητέρα να νιώθει σωματική και ψυχική πλήρωση. Το παιδί είναι εξαιρετικά ευαίσθητο στις σχέσεις που διέπουν τους γονείς κι αν όλα πάνε πραγματικά καλά, το παιδί είναι ο πρώτος που εκτιμάει την όλη κατάσταση, πράγμα που εκφράζεται με το γεγονός ότι βρίσκει τη ζωή ευκολότερη, είναι πιο ικανοποιημένο και πολύ πιο ευκολοχείριστο. Αυτό το νόημα έχει η «κοινωνική ασφάλεια» για το νήπιο και το παιδί.

Η σεξουαλική ένωση του πατέρα και της μητέρας αποτελεί ένα στέρεο γεγονός, γύρω από το οποίο το παιδί φαντασιώνει ένα βράχο που πάνω του στηρίζεται και που μπορεί να κλωτσά, ακόμα του παρέχει κι ένα μέρος από το φυσικό στήριγμα που χρειάζεται για να λύσει το πρόβλημα της τριγωνικής σχέσης.

- Το δεύτερο που μπορεί να αναφερθεί είναι ότι ο πατέρας, χρειάζεται για να συμπαρασταθεί ηθικά στη μητέρα, να στηρίξει το κύρος της, να αντιπροσωπεύσει το νόμο και την τάξη που η μητέρα εδραιώνει στην ζωή του παιδιού. Δεν χρειάζεται η συνεχής παρουσία του για να γίνει αυτό, αλλά θα πρέπει να εμφανίζεται αρκετά συχνά ώστε το παιδί να νιώθει πως είναι πραγματικός και ζωντανός. Το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του παιδιού πρέπει να ρυθμίζεται από τη μητέρα και αρέσει στα παιδιά να νιώθουν πως η μητέρα είναι σε θέση να διευθύνει το σπίτι, όταν ο πατέρας απουσιάζει. Πράγματι κάθε γυναίκα πρέπει να είναι ικανή να μιλά και να ενεργεί χωρίς αυταρχικότητα, αν όμως πρέπει να αναλάβει ολόκληρη την αποστολή και να παράσχει παράλληλα με την αγάπη, και το στοιχείο της δύναμης κι αυστηρότητας στην ζωή των

παιδιών της, τότε το φορτίο είναι πραγματικά βαρύ. Άλλωστε, είναι πολύ ευκολότερο για τα παιδιά να έχουν δυο γονείς, ο ένας παραμένει αγαπητός, ενώ ο άλλος δέχεται το μίσος, πράγμα που εξισορροπεί την κατάσταση. Μερικές φορές ένα παιδί χτυπά ή κλωτσά τη μητέρα του εάν όμως ο πατέρας βρισκόταν μπροστά να την υποστηρίξει, το παιδί θα επιθυμούσε να στραφεί ενάντια του, αλλά μάλλον δε θα επιχειρούσε το παραμικρό. Κάθε τόσο το παιδί μισεί κάποιον κι αν ο πατέρας δε βρίσκεται μπροστά να το αναχαιτίσει, θα μισήσει τη μητέρα του κι αυτό προκαλεί σύγχυση, γιατί τη μητέρα του αγαπάει βασικά.

- Το τρίτο πράγμα που πρέπει να αναφερθεί, είναι ότι ο πατέρας χρειάζεται στο παιδί, για τα θετικά του προσόντα, γι' αυτά που τον διακρίνουν από τους άλλους άντρες και για τη ζωντάνια της προσωπικότητάς του. Ο κατάλληλος χρόνος για να αρχίσει να γνωρίζει το μικρό αγόρι ή κορίτσι τον πατέρα του (όταν αυτό είναι δυνατό να γίνει), είναι η πρώιμη περίοδος της ζωής του, όταν οι εντυπώσεις είναι ζωηρές κι έντονες.

Φυσικά, θα ήταν παράλογο να ζητηθεί από τον πατέρα να επιβάλει τον εαυτό του και την προσωπικότητά του στο παιδί. Ένα παιδάκι μερικών μηνών θα αναζητήσει τον πατέρα του, θα στραφεί προς το μέρος του όταν μπει στο δωμάτιο και θα προσπαθήσει να ακούσει τα βήματα του, ενώ ένα άλλο παιδί μπορεί να τον αποφεύγει ή να του επιτρέψει βαθμιαία μόνο να γίνει σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του. Το ένα παιδί επιθυμεί να τον γνωρίσει όπως πραγματικά είναι, ενώ το άλλο χρησιμοποιεί τον πατέρα σαν ένα άτομο που ονειρεύεται κανείς, αλλά δε χρειάζεται να γνωρίσει καθόλου, όπως τον γνωρίζουν οι άλλοι. Ωστόσο, αν ο πατέρας είναι παρών κι επιθυμεί να γνωρίσει το παιδί του, τότε το παιδί είναι καλότυχο και κάτω από τις ευτυχέστερες συνθήκες ο πατέρας εμπλουτίζει την ζωή του παιδιού. Όταν και οι δύο γονείς δέχονται εύκολα την ευθύνη για την ευημερία του παιδιού, υπάρχουν οι προϋποθέσεις για ένα καλό σπιτικό.

Είναι δύσκολο να περιγραφεί με πόσους τρόπους ο πατέρας εμπλουτίζει την ζωή των παιδιών του, υπάρχουν τόσες πολλές

δυνατότητες. Τα παιδιά διαμορφώνουν το ιδεώδες τους, μερικά τουλάχιστο, με βάση αυτό που βλέπουν, ή νομίζουν ότι βλέπουν, πάνω του. Όταν ο πατέρας αποκαλύπτει λίγο-λίγο στα παιδιά του τη φύση της δουλειάς του, όπου πηγαίνει κάθε πρωί και απ' όπου επιστρέφει κάθε βράδυ, ανοίγεται στα παιδιά ένας ολόκληρος νέος κόσμος.

Ένα από τα καθήκοντα του πατέρα προς τα παιδιά του είναι το να είναι και να διατηρείται ζωντανός στα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών του. Αν και είναι φυσικό τα παιδιά να εξιδανικεύουν τον πατέρα τους, είναι εξίσου πολύτιμο γι' αυτά να έχουν την εμπειρία πως ο πατέρας τους ζει μαζί τους και τα γνωρίζει σαν ανθρώπινα όντα, σε σημείο μάλιστα να τα ανακαλύπτει.

Ακούει κανείς για παιδιά που σε ολόκληρη την παιδική τους ηλικία δεν είχαν την ευκαιρία να βρεθούν αποκλειστικά με τον πατέρα τους για μια μέρα ή ακόμα για μισή μέρα.

Αν λοιπόν ο πατέρας βρίσκεται στο σπίτι, θα άξιζε τον κόπο να βοηθηθεί ο πατέρας και το παιδί του από τη μητέρα για να γνωριστούν μεταξύ τους. Εξαρτάται από τον πατέρα και το παιδί να κάνουν μια πλούσια σχέση. Μπορούν να βοηθηθούν ώστε να μην καταστραφεί η σχέση. (Binnikot D., 1988).

3. Η λειτουργία του πατέρα στο κοινωνικό πεδίο.

Σε δυο σημαντικές διαπιστώσεις θα μπορούσε να οδηγηθεί η εξέλιξη της θέσης του πατέρα στο δυτικό κόσμο έχοντας υπόψη και τα εθνογραφικά δεδομένα: τη ριζική αλλαγή της κοινωνικής αναπαράστασης της πατρότητας στο πέρασμα του χρόνου, και την αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού της έννοιας αυτής στη σημερινή κοινωνία. Παρότι είναι κοινά αποδεκτό ότι η κοινωνική θέση του πατέρα και ειδικότερα η πατρική εξουσία, άρχισε να μεταβάλλεται αργά αλλά σταθερά από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα λόγω της προϊούσας εκβιομηχάνισης και των πολιτικών και θεσμικών αλλαγών σε διάφορες δυτικές χώρες, το ενδιαφέρον των μελετητών επικεντρώνεται στις ραγδαίες εξελίξεις της τελευταίας τριακονταετίας. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 σημειώνει ότι «μέσα σε είκοσι χρόνια άλλαξαν περισσότερα πράγματα από όσα τα προηγούμενα διακόσια χρόνια», αναφερόμενος στη μεταβολή

που υφίσταται ο κλασικός για τον δυτικό κόσμο, τύπος οικογένειας, που βασιζόταν στο θεσμό του γάμου και χαρακτηριζόταν από τη συγκέντρωση των δύο διαστάσεων της πατρότητας, του γεννήτορα και του κοινωνικού πατέρα, στο πρόσωπο του ίδιου άνδρα.

Η σύγχρονη πατρότητα χαρακτηρίζεται από μια τομή που μπορεί να αποδοθεί σε τρεις σημαντικές παραμέτρους:

- ✚ Την αλλαγή του οικογενειακού δικαίου, που επανάφερε την αντικατάσταση της έννοιας της πατρικής εξουσίας από την έννοια της γονικής μέριμνας η οποία αφορά εξίσου τη μητέρα και τον πατέρα.
- ✚ Την πρόοδο της βιολογίας και της ιατρικής που εισήγαγε τη χρήση διάφορων τεχνητών μεθόδων αναπαραγωγής και
- ✚ Τη διάσπαση της πυρηνικής οικογένειας και την εμφάνιση νέων μορφών οικογένειας που συμβαδίζουν με την αύξηση των διαζυγίων και την παρακμή του θεσμού του γάμου.

Οι νέες μέθοδοι τεχνητής γονιμοποίησης, για παράδειγμα, ανατρέπουν την παραδοσιακή θέσπιση από νομική άποψη, της πατρότητας καθώς εισάγουν δύο είδη κριτηρίων: της βιολογικής πατρότητας και της δεδηλωμένης πατρότητας.

Πολλές φορές άλλος είναι ο γεννήτορας και άλλος ο κοινωνικός –όπως λέγεται πατέρας– σύντροφος της μητέρας που ασχολείται με την καθημερινή φροντίδα του παιδιού. (Badinter E., 1994).

4. Πατρική λειτουργία στην ψυχαναλυτική θεωρία.

Η πατρότητα συνιστά μια λειτουργία που εγγράφεται ταυτόχρονα σε δυο διαφορετικά πεδία:

Στο κοινωνικό πεδίο, δια μέσου των νόμων που αφορούν την γενεαλογία και τις σχέσεις συγγένειας και,

Στο ψυχικό πεδίο, δια μέσου του οιδιπόδειου συμπλέγματος, της ψυχικής δηλαδή δομής που καθιστά τον πατέρα αντιπρόσωπο του νόμου.

Δύο βασικές έννοιες συνδέονται άρρηκτα με την πατρότητα: ο ρόλος και η λειτουργία.

Ο όρος «ρόλος του πατέρα» χρησιμοποιείται δηλώνοντας το σύνολο των συμπεριφορών που προσδοκούν οι άλλοι εκ μέρους του πατέρα.

Η «λειτουργία» τοποθετείτε σε διαφορετικό πεδίο και καθορίζεται από το νόημα που παίρνει για έναν άνδρα το γεγονός ότι αναγνωρίζεται ως πατέρας ενός παιδιού ή και από τη σημασία που έχει για ένα παιδί το ότι έχει πατέρα .

Η πατρότητα προβάλλει ως μια σύνθετη ιδιότητα, εφόσον δεν περιορίζεται ούτε στη βιολογική συμβολή του άνδρα ως δότη σπερματοζωαρίων ούτε στην εκπλήρωση των προδιαγραφών ενός κοινωνικού ρόλου ανάμεσα σε άλλους. Η πατρότητα, αντίθετα, θεμελιώνεται κυρίως στη δυνατότητα του υποκειμένου να ενστερνιστεί τη συμβολική εικόνα σε μια γενεαλογία και να νοηματοδοτήσει με αυτόν τον τρόπο την ύπαρξη του. (Badinter E., 1994).

Γ. ΤΥΠΟΙ ΠΑΤΕΡΩΝ

1. Οι «μη πατριαρχικοί» πατέρες.

Ορισμός: «Στην ομάδα των «μη πατριαρχικών» κατατάσσονται όλοι εκείνοι οι πατέρες, που βλέπουν το ρόλο του πατέρα διαφορετικά από τη μορφή, που πήρε στην εξέλιξη του ανάμεσα στους αιώνες. Δεν αισθάνονται σαν αρχηγοί της οικογένειας και δεν απαιτούν να έχουν εξουσία στα πλαίσια της οικογένειας.

Δεν θέλουν να έχουν τις εξουσίες αυτές για διάφορους λόγους:

- Δεν τις θέλουν, γιατί δεν μπορούν να τις ασκήσουν.
- Γιατί δεν θέλουν να τις ασκήσουν.
- Γιατί δεν τις θεωρούν ούτε ορθές ούτε καλές.
- Γιατί προτιμούν άλλους τρόπους συμπεριφοράς.
- Γιατί ξεκινούν από εντελώς διαφορετικό σκεπτικό, σχετικά με το ρόλο του πατέρα στα πλαίσια της οικογένειας.

Οι τύποι αυτοί του πατέρα εμφανίστηκαν εν μέρει τα τελευταία χρόνια ή τις τελευταίες δεκαετίες. Οι άλλοι τύποι υπήρχαν σχεδόν πάντοτε.

Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του κάθε τύπου προέρχονται βασικά από την προσωπικότητα του κάθε πατέρα. Εξωτερικές επιδράσεις, όπως η αλλαγή της μορφής της ζωής, κι άλλες κοινωνικές συνθήκες, έχουν μικρότερη επίδραση, αλλά κι αυτές έχουν φυσικά συμβάλει –ανάλογα με τον τύπο λιγότερο ή περισσότερο– στη διαμόρφωσή τους». (Canitz H., 1981, σελ. 132).

2. Ο πατέρας που απουσιάζει.

Η σημασία του «απόντος» έγκειται στη «μη παρουσία». Η απουσία μπορεί να είναι σωματική, λόγω χάρη όταν είναι κάποιος σε ένα άλλο δωμάτιο, σε ένα ταξίδι ή στη δουλειά του, που πραγματοποιείται έξω από το σπίτι. Τότε η απουσία έχει σχέση με το χώρο. (Canitz H., 1981).

- ✚ Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, ότι η πιο απόλυτη μορφή της απουσίας είναι δεδομένη στην περίπτωση ενός αποθανόντα. Δεν είναι πια ορατός και δεν πρόκειται να γίνει ποτέ πια στο μέλλον ορατός. Δε ζει πια ανάμεσα μας αλλά αυτό δεν σημαίνει οπωσδήποτε, ότι είναι και

«απών», ότι δεν ασκεί δηλαδή κάποια επιρροή. Μερικές φορές συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Συχνά κρέμεται μια φωτογραφία του στον τοίχο. Μερικές φορές δεν συμβαίνει ούτε αυτό. Κι όμως είναι απίστευτα ζωντανός.

Διατηρείται ζωντανός όταν λόγου χάρη γίνεται συζήτηση γύρω απ' αυτόν. Όταν λόγου χάρη το παιδί έχει κάνει μία πράξη, για την οποία πρέπει να επιτιμηθεί, «Αυτό θα έκανε τον πατέρα σου να χαρεί ...» λένε όλοι, όταν το παιδί κάνει κάτι πολύ ευχάριστο, όταν ο γιος ακολουθεί τα ίχνη του πατέρα.

Συνήθως γίνεται ένας ιδιαίτερα «καλός» πατέρας. Στο πρόσωπο του δημιουργείται ένα «ιδεώδες». Αυτό συμβαίνει πολύ περισσότερο, αν πέθανε πολύ νέος. Κι όσο περισσότερο περνά ο καιρός, τόσο πιο έντονα γίνεται «ιδεώδες». Μόνο ο νεκρός πατέρας μπορεί να είναι ένας καλός πατέρας, γιατί δεν έχει πια αδυναμίες και δεν μπορεί να κάνει λάθη. Ένας ζωντανός πατέρας δεν μπορεί ποτέ να τα καταφέρει τόσο καλά.

Ένας νεκρός λοιπόν πατέρας μπορεί να αναλάβει όλες τις κλασσικές λειτουργίες του πατέρα, ακόμη κι εκείνου του «αντικειμένου ταύτισης». Αυτό συνέβη ιδιαίτερα με τους πατέρες, που σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Μ' αυτό τον τρόπο μπορεί πιθανώς ο πατέρας να ασκήσει μεγαλύτερη επιρροή, παρά όταν τον βλέπει το παιδί με όλες τις ανθρώπινες και ανδρικές ατέλειες και αδυναμίες του. Το παιδί δεν έχει όμως τη δυνατότητα να αντιπαρατεθεί πραγματικά με το νεκρό πατέρα, γιατί ο νεκρός δεν είναι σε θέση να αντιδράσει. Η δράση όμως του παιδιού και η αντίδραση του πατέρα σε κάθε συμπεριφορά του παιδιού είναι οι ευκαιρίες που χρειάζεται το παιδί, για να βρει τον εαυτό του και τον κόσμο των αξιών του.

Ο νεκρός πατέρας, που εξιδανικεύεται υπερβολικά, μπορεί να έχει όμως στο παιδί τις αρνητικές επιδράσεις, που περιγράφηκαν στον «άξιο» πατέρα. Είναι «άφθαστος» από κάθε άποψη. Είναι τόσο καλός, που το παιδί δεν μπορεί ποτέ να γίνει όμοιο του, και δεν έχει άλλωστε τη δυνατότητα να ερευνήσει, αν πράγματι ήταν τόσο καλός.

Οι έρευνες, στις οποίες αποδείχθηκε, όταν τα ορφανά από πατέρα παιδιά έχουν δυσκολίες τόσο στο σχολείο όσο στην ανθρώπινη ωρίμανση τους, δείχνουν καθαρά, ότι οι αιτίες των δυσκολιών δε βρίσκονται μόνο στο γεγονός της έλλειψης του πατέρα. Τουλάχιστον εξίσου σημαντική είναι και η συμπεριφορά της μητέρας και η έλλειψη αδελφών που οφείλεται στο θάνατο του πατέρα.

Από τους «απόντες» λοιπόν πατέρες ο νεκρός πατέρας είναι ο περισσότερο «παρόν» και δεν έχει ποτέ κακές ιδιότητες.

- ✚ Παρόμοια «απών» μπορεί να είναι ένας πατέρας, που «απουσιάζει», όσον αφορά το χώρο, για μακρύ χρονικό διάστημα. Διαφέρει όμως από το νεκρό πατέρα, γιατί υποτίθεται, ότι κάποτε θα επιστρέψει. Για μεγάλο χρονικό διάστημα απουσιάζουν οι πατέρες, που παίρνουν μέρος σε πολέμους, ή έχουν κάποιο επάγγελμα, που το ασκούν μακριά από την οικογένεια τους.

Και σ' αυτή την περίπτωση μπορεί να συντελεστεί μια «εξιδανίκευση» του πατέρα, με αποτέλεσμα να υπάρχει η ίδια επίδραση, που ασκείται και στην περίπτωση του νεκρού πατέρα. Παρ' όλα αυτά η κατάσταση δεν είναι ακριβώς η ίδια.

Όταν οι πατέρες εργάζονται κάπου αλλού, τότε είναι γνωστό, πότε θα επιστρέψουν. Μένουν άλλωστε και κατά την διάρκεια της απουσίας τους σε επαφή με την οικογένεια τους, με το τηλέφωνο, το ταχυδρομείο, και ευκαιριακές επισκέψεις. Έτσι μπορούν να ασκούν πραγματικά τα καθήκοντά τους απέναντι στην οικογένειά τους, όχι βέβαια τόσο έντονα, όπως θα έκαναν, αν ήταν πάντοτε στο σπίτι τους.

Οι μητέρες είναι υποχρεωμένες σ' αυτές τις περιπτώσεις να αναλάβουν μεγαλύτερες ευθύνες, να παίρνουν μόνες τους αποφάσεις, αλλά δεν είναι τουλάχιστον αναγκασμένες να φροντίζουν για τη διατροφή της οικογένειάς τους.

Στην περίοδο ενός πολέμου τα πράγματα είναι διαφορετικά. Δεν είναι σίγουρο, ότι θα επιστρέψει ο πατέρας και οι δυνατότητες επικοινωνίας μαζί του είναι περιορισμένες.

- ✦ Ιδιαίτερες δυσκολίες αντιμετωπίζουν εκείνα τα παιδιά, που ο πατέρας τους πρέπει να απουσιάσει, γιατί έχει υποπέσει σε ποινικά αδικήματα και πρέπει να εκτίσει μια πολύχρονη ποινή. Όταν τα παιδιά είναι ακόμη μικρά, οι σύζυγοι των καταδικασμένων σε φυλάκιση ανδρών προσπαθούν να αποκρύψουν το γεγονός τόσο από τα παιδιά, όσο κι από τους γείτονες. Τις περισσότερες όμως φορές τα παιδιά πληροφορούνται την αλήθεια. Οι μητέρες έχουν δυσκολία να μετατρέψουν ένα τέτοιο άνδρα σε «ιδεώδες» για τα παιδιά τους. Πολλές έχουν δυσκολία να μείνουν κοντά σε τέτοιους άνδρες και να τους προσφέρουν συμπαράσταση και βοήθεια. Πολλοί γάμοι διαλύονται, ενώ ο άνδρας βρίσκεται στη φυλακή, γιατί οι γυναίκες δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν και να ξεπεράσουν όλα τα προβλήματα και τις δυσκολίες, που δημιουργούνται.

Όταν κατορθώσουν να αντέξουν και ο πατέρας επιστρέψει στο σπίτι, αρχίζουν νέες δυσκολίες, γιατί η ενσωμάτωση, η επανένταξη ενός πρώην κατάδικου στην κοινωνία είναι πολύ πιο δύσκολη –και μερικές φορές αδύνατη– απ’ όσο η ενσωμάτωση ενός πατέρα, που επιστρέφει από τον πόλεμο ή την αιχμαλωσία.

Αν τα παιδιά είναι μεγαλύτερης ηλικίας, όταν υπέπεσε ο πατέρας στο αδίκημα, κι έχουν αντιληφθεί και ζήσει τα γεγονότα, που οδήγησαν στην κατάδική του, αισθάνονται σηματοδεδμένα, γιατί είναι τα παιδιά ενός ποινικού κατάδικου. Αυτό αποτελεί μια ιδιαίτερα δυσμενή προϋπόθεση για την «κοινωνική τους θέση», ιδιαίτερα όταν ο πατέρας έχει υποπέσει σε σοβαρό ποινικό αδίκημα. Διαφορετικά είναι τα πράγματα, όταν πρόκειται για πολιτικά αδικήματα. Και τότε βέβαια παρουσιάζονται δυσκολίες, αλλά αυτές οφείλονται σε άλλες αιτίες.

Ο «εγκληματίας» πατέρας μπορεί να γίνει το πολύ ένα αρνητικό αντικείμενο ταύτισης – όταν λένε τα παιδιά «δεν θέλω να γίνω σαν τον πατέρα μου».

Κι αν γίνονται συχνά σαν τον πατέρα τους, αυτό δεν οφείλεται μόνο στην απουσία του πατέρα, που εκτίει την ποινή του στη φυλακή, αλλά τουλάχιστον εξίσου και στις συνθήκες, που έχουν σχέση με όλο

αυτό το σύμπλεγμα. Οι πατέρες που περιπίπτουν σε ποινικά αδικήματα, δε δείχνουν συχνά ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παιδιά τους – ασχολούνται με άλλα πράγματα. Οι γυναίκες αυτών των ανδρών είναι τις περισσότερες φορές τόσο πολύ φορτωμένες με προβλήματα –που δημιουργούνται από τη συμπεριφορά των ανδρών τους– ώστε δεν μπορούν να ασχοληθούν όσο χρειάζεται με τα παιδιά τους. Έτσι ολόκληρη η κατάσταση της οικογένειας είναι τόσο παθολογική, ώστε τα περισσότερα παιδιά δεν είναι σε θέση να την αντιμετωπίσουν χωρίς ζημίες.

Έτσι δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός, ότι ανακαλύπτει κανείς στο ιστορικό νεαρών κακοποιών οικογενειακές καταστάσεις, όπως αυτές που περιγράφηκαν. Αυτό όμως δεν επιτρέπεται να οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι κάτι το κληρονομικό.

- ✚ Τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίστηκε ένας τύπος πατέρα, που μπορεί να θεωρηθεί δίκαια, ότι «απουσιάζει», όπως αυτοί που περιγράφηκαν παραπάνω, παρ' όλο που σε σχέση με το χώρο δεν είναι «απών». Είναι ο αρχηγός ή ο επικεφαλής μιας, όπως λέγεται, «καθωσπρέπει» οικογένειας. Ο τύπος αυτός ανταποκρίνεται απόλυτα σε ορισμένες κλασσικές λειτουργίες του πατέρα. Είναι σχεδόν πάντοτε ο παραγωγός των παιδιών του, ο διατροφέας της οικογένειας, ασκεί επίσης το ρόλο του προστάτη και φροντίζει επίσης να λειτουργεί σωστά «η κοινωνική τοποθέτηση» των παιδιών του. Αυτή βέβαια η ιδιότητα λειτουργεί μόνο στο βαθμό, που δημιουργεί με τη δουλειά και τα χρήματα που κερδίζει, τις εξωτερικές συνθήκες, που διανοίγουν πολλές δυνατότητες στα παιδιά του. Τα παιδιά μπορούν να έχουν ότι σχεδόν επιθυμούν, όσο οι επιθυμίες αυτές μπορούν να πληρωθούν με χρήματα. Μόνο ένα πράγμα δεν έχουν: τον πατέρα τους.

Γιατί αυτός ασχολείται με το να κερδίσει αυτά τα χρήματα. Κι αυτό απαιτεί πολύ χρόνο. Έτσι δε μένει πολύς χρόνος για την οικογένεια. Αποτελεί έναν «επισκέπτη στις ελεύθερες ώρες της καθημερινής ζωής της οικογένειας». Έρχεται κουρασμένος στο σπίτι τόσο αργά, ώστε τα

παιδιά δεν τον βλέπουν καθόλου, γιατί κοιμούνται ήδη. Δεν μπορούν επίσης να τον ρωτήσουν για κάτι, γιατί χρειάζεται ησυχία. Η μητέρα τον προφυλάσσει, συμπεριφέρεται τουλάχιστον σαν να ήταν όλα εν τάξει. Έχει αναλάβει όλα τα καθήκοντα, που έχουν σχέση με την ανατροφή των παιδιών και το σχολείο, κι ο πατέρας είναι σίγουρος, ότι τα παιδιά του βρίσκονται σε καλά χέρια. Έχει τη γνώμη, ότι ο ρόλος του διατροφεία της οικογενείας του τον γεμίζει τόσο πολύ, ώστε είναι υποχρεωμένος να εγκαταλείψει στη μητέρα όλες τις άλλες πατρικές λειτουργίες. Όταν τον βλέπουν σπάνια τα παιδιά του, τότε πρέπει να εργαστεί στο σπίτι ή «κάθεται μπροστά στην οθόνη της τηλεόρασης, χωρίς να ρίχνει ούτε μια ματιά στην οικογένεια του».

Πολλά παιδιά δεν ξέρουν καθόλου, τι κάνουν οι πατέρες τους, όταν φεύγουν το πρωί από το σπίτι για να πάνε στη δουλειά. Τα παιδιά δεν έχουν τη δυνατότητα να δουν τον πατέρα τους στη δουλειά του. Αυτό δεν είναι σήμερα πια δυνατό, είτε εργάζεται ο πατέρας στο εργοστάσιο, είτε σε ένα γραφείο, είτε σε ένα χειρουργείο, είτε σε μια αίθουσα σχολική ή πανεπιστημιακή, είτε σε ένα επιστημονικό εργαστήριο. Τα παιδιά ξέρουν μόνο, ότι ο πατέρας εργάζεται για να «κερδίσει λεφτά». Και βλέπουν, σε τι κατάσταση επιστρέφει απ' αυτή τη δουλειά: κουρασμένος, ένας άνδρας που χρειάζεται φροντίδα, που θέλει να έχει την ησυχία του.

Τα χρήματα, που φέρνει ο πατέρας στο σπίτι, ενδιαφέρουν πολύ λίγο τα παιδιά. Δεν έχουν σχέση με τα χρήματα. Ενδιαφέρονται μόνο για ότι μπορεί να αγοράσει κανείς με χρήματα. Κι αυτά που μπορεί να αγοράσει κανείς, τα έχουν ήδη σε υπερβολικό μάλιστα βαθμό. Μερικές φορές μάλιστα δεν ξέρουν, τι να κάνουν με όλα αυτά τα πράγματα, που έχουν στην κατοχή τους. Γι' αυτό δεν έχουν πια τόση σημασία.

Όταν μεγαλώσουν κάποτε, όταν αρχίσουν να μπαίνουν, οι βάσεις για το μελλοντικό τους επάγγελμα, που σημαίνει, ότι πρέπει να πάνε στο σχολείο και να διαβάσουν πολύ, ακόμα κι όταν δεν έχουν κέφι, όταν αρχίσουν να κάνουν πράγματα, που τα θεωρούν άσκοπα, αρχίζουν

τότε να συμπεραίνουν, ότι η τιμή, που πρέπει να πληρώσουν για τα δώρα, που δέχτηκαν, είναι πολύ υψηλή. Πάντοτε τους εξηγείται, ότι είναι οπωσδήποτε αναγκαίο να έχουν ένα καλό επάγγελμα και να εργασθούν σκληρά για να είναι σε θέση να «έχουν» όλα αυτά τα καλά. Αλλά τα παιδιά δεν τα θέλουν «όλα αυτά». Θέλουν κάτι τελείως διαφορετικό: θέλουν έναν πατέρα, που να έχει χρόνο για να ασχοληθεί μαζί τους. Κι ακριβώς αυτό πρέπει να στερηθούν, γιατί οι γονείς τους έχουν τη γνώμη, ότι «όλα αυτά» είναι τόσο φοβερά σημαντικά.

Η άρνηση των επιδόσεων –λόγου χάρη στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο ή στην επαγγελματική μαθητεία– είναι μια από τις περισσότερο διαδεδομένες αντιδράσεις απέναντι στον «απόντα» πατέρα. Αυτός αρνείται την επίδοση, δεν συνειδητοποιεί αρχικά αυτό το γεγονός. Συνήθως –ιδιαίτερα στις αποτυχίες στο σχολείο– δε γίνεται η άρνηση της επίδοσης συνειδητά. Και δε γίνεται εύκολα ο συσχετισμός αυτής της κατάστασης με το γεγονός της «απουσίας» του πατέρα.

Το παιδί λέει «δεν μπόρεσα να καταλάβω το μάθημα» ή «δεν μπορώ να συγκεντρωθώ» ή «στην τάξη γίνεται πάντοτε φοβερή φασαρία». Μπορεί να αναφέρει πολλούς λόγους για την κατάσταση αυτή.

Οι γονείς διερωτώνται αρχικά, μήπως το παιδί τους δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του σχολείου. Αλλά δεν μπορεί να είναι έτσι. Το παιδί τους δεν είναι βλάκας. Ίσως φταίνε οι δάσκαλοι, που δεν έχουν ικανότητα να δημιουργήσουν «κίνητρα» στο παιδί. Κι όταν δεν μπορούν να σκεφτούν τίποτα άλλο, καταλήγουν στο συμπέρασμα, ότι το παιδί τους είναι τεμπέλης ή δε θέλει να διαβάσει.

Το μόνο που ανταποκρίνεται στα πράγματα, είναι η τελευταία σκέψη των γονέων: «το παιδί δε θέλει». Πραγματικά δε θέλει – και τις περισσότερες φορές αυτό δεν το κάνει καν συνειδητά. «Κάτι» αντιστέκεται στο παιδί και δημιουργεί τα διάφορα συμπτώματα.

Σύμφωνα με την Anna Freud υγιή είναι τα παιδιά, που έχουν «περίεργη» συμπεριφορά ενώ διαταραγμένα είναι τα παιδιά με εντελώς

«προσαρμοσμένη» συμπεριφορά, γιατί τα παιδιά της πρώτης κατηγορίας δείχνουν, ότι το «εγώ» είναι ικανό να αντισταθεί.

Είναι επίσης σωστό, ότι οι δάσκαλοι έχουν μέχρι ένα ορισμένο βαθμό ευθύνη για την αποτυχία των παιδιών στο σχολείο. Όχι όμως γιατί δε δημιουργούν «κίνητρα» στα παιδιά, αλλά γιατί πρέπει να αναλάβουν τη λειτουργία του «παιδαγωγού» του απόντα πατέρα, που πρέπει να επιτελέσει αυτός. Η προσωπικότητα του δασκάλου, αδιάφορο αν τα παιδιά τον συμπαθούν ή όχι, έχει σήμερα πολύ μεγαλύτερη επίδραση στις σχολικές επιδόσεις των παιδιών, απ' ότι συνέβαινε παλιότερα.

Γιατί λοιπόν κάτι μέσα στο παιδί δε «θέλει» να δώσει αυτό που αναμένεται; Δεν είναι πια δύσκολο να γίνει αντιληπτό, τι συμβαίνει. Ο πατέρας, που στοχεύει στην επίδοση, δεν είναι πια θετικό αντικείμενο ταύτισης, γιατί ο όρος «επίδοση» έχει για τα παιδιά αρνητικό περιεχόμενο. Τα παιδιά δεν μπορούν να βιώσουν, πως πραγματοποιούνται οι επιδόσεις, και το αποτέλεσμα τους –η κούραση– το οποίο ζουν πράγματι κι από το οποίο υποφέρουν μερικές φορές, τα κάνει να θεωρούν την επίδοση σαν κάτι αρνητικό, μη επιδιωκτέο. (Canitz H., 1981).

3. Ο αποστασιοποιημένος πατέρας.

Ο «αποστασιοποιημένος» πατέρας είναι μια παραλλαγή του απόντος «πατέρα». Στην ουσία διαφέρει από τον «απόντα» πατέρα, γιατί αυτός θα προτιμούσε να μην είναι «απών». Αισθάνεται όμως υποχρεωμένος να είναι «απών» γιατί η δουλειά δεν του επιτρέπει να είναι συχνότερα «παρών». Βρίσκεται σε ένα πραγματικό δίλημμα, γιατί γι' αυτόν τόσο η δουλειά του όσο και τα παιδιά του είναι πολύ σημαντικά πράγματα. Διαπιστώνει όμως κάθε τόσο, ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί με την ίδια ένταση και στα δύο καθήκοντα. Έτσι δεν του μένει τίποτε άλλο παρά να προτιμήσει τη δουλειά του, όταν μάλιστα ξέρει, ότι τα παιδιά βρίσκονται στα άξια χέρια της μητέρας τους.

Αυτοί οι δύο παράγοντες –το γεγονός, ότι πολλοί πατέρες δεν μπορούν να ταυτιστούν και ικανοποιηθούν από τη δουλειά τους, και η απώλεια της υπεροχής με

βάσει την πείρα— κάνουν τους πατέρες να νιώσουν, ότι δεν μπορούν πια να είναι «αυθεντίες» για τα παιδιά τους. Γι' αυτό «αποστασιοποιούνται» με το να κρύβονται στο σπίτι από την οικογένεια τους. Και καταναλώνουν μόνο ότι τους προσφέρεται από τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, που τους λένε επιπλέον, τι πρέπει να αγοράσουν για να γίνει η δουλειά τους, που δεν τους προσφέρει ικανοποίηση, τουλάχιστον για να επιδείξουν με τη μορφή «κοινωνικών συμβόλων» την τάξη, στην οποία ανήκουν.

Έτσι δημιουργείται ο διαβολικός κύκλος, που αρχίζει με την υποχρέωση στη δουλειά, για να είναι σε θέση να χρηματοδοτηθεί η απόκτηση αυτών των αγαθών, συνεχίζεται με την επιθυμία για την απόκτηση ολοένα περισσότερων τέτοιων αγαθών και καταλήγει στην αυξημένη δραστηριότητα και εργασία. (Canitz H., 1981).

4. Πατέρες ομοφυλόφιλοι.

Υπάρχει μια κατηγορία πατέρων την οποία δεν αναφέρουν ποτέ στη Γαλλία και που αρχίζει να γίνεται αντικείμενο μελέτης στις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά. Πρόκειται για τον ομοφυλόφιλο πατέρα. Αντίθετα με την άποψη που επικρατεί, ο ομοφυλόφιλος πατέρας δεν είναι ένας ανεύθυνος διεστραμμένος άνθρωπος. Αγαπάει τα παιδιά του όπως και οποιοσδήποτε άλλος πατέρας. Οι διάφορες μελέτες που έχουμε στη διάθεσή μας τον παρουσιάζουν διψασμένο για μια σταθερή και τρυφερή σχέση με τα παιδιά του, συχνά πιο μητρική, αλλά και με πιο ανεπτυγμένο το αίσθημα του καθήκοντος συγκριτικά με τον παραδοσιακό πατέρα.

Τα παιδιά των ομοφυλόφιλων πατέρων αν δεν υπάρχει μυστικότητα, δέχονται απροκάλυπτα την ομοφυλοφιλοφοβία της κοινωνίας, και το χειρότερο είναι ότι πολλές φορές το παιδί επιδοκιμάζει αυτή την ομοφυλοφιλοφοβία. Οι έρευνες δείχνουν ότι τα κορίτσια αποδέχονται καλύτερα από τα αγόρια αυτό το γεγονός, αλλά πολλά παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα συμπεριφοράς ή ταυτότητας. Βέβαια, τέτοια προβλήματα και σε παρόμοιο βαθμό παρουσιάζουν και παιδιά ετεροφυλόφιλων διαζευγμένων γονέων.

Συμπεραίνεται λοιπόν ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν επηρεάζει καθόλου την ποιότητα της «πατρικής φροντίδας». Η κοινή γνώμη όμως είναι πολύ αυστηρότερη απέναντι σε ένα τέτοιο πατέρα απ' όσο είναι απέναντι σε εκείνον που έχει εξαφανιστεί από τη ζωή του παιδιού του. (Badinter E., 1994).

5. Ο άγαμος πατέρας.

Ένας άνδρας μπορεί να γίνει χωρίς την θέληση του πατέρα είτε είναι παντρεμένος είτε όχι. Για το παιδί, που δεν γεννήθηκε στα πλαίσια ενός γάμου –το οποίο δεν ονομάζεται πια «εξώγαμο»–, σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είχε συγγένεια με τον πατέρα του και το παιδί δεν είχε δικαίωμα να τον κληρονομήσει. Το ίδιο ισχύει και για τον πατέρα, γιατί η νομοθεσία τον επιφορτίζει τώρα με καθήκοντα, που δεν είχε προηγούμενα. Αυτό τον οδηγεί σε μία σύγκρουση καθηκόντων, ιδιαίτερα όταν είναι παντρεμένος. Γιατί δεν μπορεί να φροντίζει για το εκτός γάμου παιδί του, χωρίς να μειώνει σε ορισμένο βαθμό τα καθήκοντα του απέναντι στη οικογένεια του.

Αυτό δεν αφορά μόνο την οικονομική πλευρά της υπόθεσης. Ο πατέρας θα μπορεί να αφιερώνεται σε μικρό βαθμό σε αυτό το παιδί, γιατί θα είναι υποχρεωμένος να μοιράζει το χρόνο του σε δύο «οικογένειες». Υποχρεωτικά μένει λιγότερος καιρός για κάθε μία από αυτές, παρά αν είχε μία οικογένεια. Κατά κανόνα επίσης «η νόμιμη» οικογένεια του δεν του επιτρέπει ή δεν του διευκολύνει την επαφή με το εκτός γάμου παιδί του. Συνήθως ο πατέρας αυτός πρέπει να «κλέβει» τις ώρες, που αφιερώνει στην μη νόμιμη οικογένεια του.

Υπάρχουν πατέρες, που η κατάσταση αυτή δεν τους δημιουργεί σοβαρές δυσχέρειες. Αυτό συμβαίνει λόγω χάρη με έναν πατέρα, όταν τα νόμιμα παιδιά του είναι τόσο μεγάλα, ώστε δεν τον χρειάζονται πια. Ή όταν έχει καλύτερες σχέσεις με το εκτός γάμου παιδί του παρά με το νόμιμο.

Στις περισσότερες όμως περιπτώσεις ο πατέρας, όταν θέλει βέβαια να είναι ένας καλός πατέρας, αισθάνεται πλέγματα ενοχής απέναντι και στις δύο οικογένειες, γιατί καταλαβαίνει ο ίδιος, ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στα καθήκοντα, που έχει απέναντι τους, όπως αυτός θα ήθελε. Είναι πιθανό τότε να αισθάνεται τύψεις συνειδήσεως.

Με τον άγαμο πατέρα συμβαίνει το ίδιο ότι συμβαίνει με τους χωρισμένους πατέρες, που έχουν αναθέσει στη μητέρα το δικαίωμα της ανατροφής των παιδιών. Και στην περίπτωση αυτή έχει η μητέρα το δικαίωμα της ανατροφής και καθορίζει, αν και πόσο συχνά μπορεί να βλέπει ο πατέρας το παιδί του. Εξαιτίας της άλλης οικογένειάς του μπορεί να είναι στην καλύτερη περίπτωση για το εκτός γάμου παιδί του ο «πατέρας της Κυριακής» και των «διακοπών». Δεν μπορεί να ασκεί μια συνεχή επιρροή πάνω στο παιδί. Αλλά ίσως αυτό συμβαίνει έτσι κι αλλιώς με τους

«απόντες» πατέρες, γιατί μόνο αυτοί μπορούν να μένουν μακριά από την οικογένεια τους, χωρίς αυτή να νοιώθει καχυποψία.

Ο άγαμος πατέρας δεν είναι πάντοτε ένας άνδρας, που δεν μπορεί να παντρευτεί τη μητέρα αυτού του παιδιού, επειδή είναι ήδη παντρεμένος και δεν θέλει, για οποιοδήποτε λόγο, να χωρίσει. Μπορεί να μην θέλει να παντρευτεί αυτή τη γυναίκα. Πιθανώς να μην ήθελε να αποκτήσει η γυναίκα αυτή ένα δικό του παιδί, αλλά όταν το αποκτήσει, είναι υποχρεωμένος να φροντίζει το παιδί. Σε πολλές περιπτώσεις η φροντίδα αυτή αποτελεί αρκετό βάρος, και δεν έχει κανένα ενδιαφέρον να λειτουργεί επιπλέον και σαν πατέρας. Ο ρόλος του παραγωγού του παιδιού και εν μέρει του διατροφέα, του φαίνονται σαν πλήρως επαρκείς πατρικές λειτουργίες.

Υπάρχει και ο άγαμος πατέρας, που δε θέλει να τον παντρευτεί η μητέρα του παιδιού. Ίσως έχει καταλάβει, ότι δε θα μπορέσει ποτέ να έχει μια αρμονική συμβίωση με αυτό τον άνδρα. Οι γυναίκες, που παίρνουν τέτοιες αποφάσεις, έχουν συνήθως μεγάλη αυτοπεποίθηση. Προτιμούν να μεγαλώσει το παιδί τους σε μια αρμονική ατμόσφαιρα, παρά να έχει έναν πατέρα.

Αυτοί οι άγαμοι πατέρες μετατρέπονται συνήθως σε «πατέρες που πληρώνουν» τη διατροφή του παιδιού, και ανέχονται κατά κάποιο τρόπο αυτή την κατάσταση, όπως συμβαίνει περίπου και με τους χωρισμένους πατέρες, που βρίσκονται στην ίδια θέση.

Ακόμα κι ένας «γάμος χωρίς πιστοποιητικό» κάνει τον άνδρα-πατέρα άγαμο, όταν σε ένα τέτοιο γάμο γεννιούνται παιδιά. Σε αυτές τις περιπτώσεις και οι δύο γονείς δεν εκτιμούν συνήθως την παραδοσιακή μορφή του γάμου. Ιδιαίτερα δεν τους αρέσει η συμβατική κατανομή των ρόλων του άνδρα και της γυναίκας, που είναι σχεδόν πάντοτε συνδεδεμένη με το γάμο. Θέλουν να δοκιμάσουν νέες μορφές συμβίωσης.

Τότε ο πατέρας αυτών των παιδιών εκτός γάμου είναι συνήθως ένας πολύ συνειδητός πατέρας. Δεν κατέχει το νομικό δικαίωμα της φροντίδας του παιδιού σαν γονιός, αλλά και δε χρειάζεται σε μια τέτοια σχέση αυτό το τυπικό δικαίωμα. Το δικαίωμα αυτό δεν έχει μεγάλη εκτίμηση από τέτοιους γονείς, όπως και το πιστοποιητικό του γάμου. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται, ότι αυτή η μορφή της συμβίωσης δημιουργεί μεγάλες απαιτήσεις στους συμμετέχοντες, πολύ μεγαλύτερες από όσες δημιουργεί ένας συμβατικός γάμος. (Canitz H., 1981).

6. Ο διπλός και πολλαπλός πατέρας.

«Αυτός ο «τύπος» του πατέρα υπάρχει σε πολλές εκδόσεις:

- α) Είναι χήρος – έχει από αυτό το γάμο παιδιά, ξαναπαντρεύεται κι αποκτά παιδιά κι από το δεύτερο γάμο του.
- β) Χήρος πατέρας με παιδιά παντρεύεται μια γυναίκα, που έχει επίσης παιδιά.
- γ) Χήρος πατέρας με παιδιά παντρεύεται γυναίκα, που έχει επίσης παιδιά, ενώ αποκτούν επιπλέον από το γάμο τους και κοινά παιδιά.
- δ) Χωρισμένος πατέρας χωρίς παιδιά παντρεύεται με γυναίκα που έχει παιδιά και αποκτούν από το γάμο κοινά παιδιά. Χωρισμένος πατέρας με παιδιά παντρεύεται και δημιουργείται μια κατάσταση, που αναφέρεται στις περιπτώσεις α–γ». (Canitz H., 1981, σελ.197).

7. Ο άνδρας με τον οποίο ζει η μητέρα.

Οι πατέρες, που αναφέρθηκαν στα κεφάλαια «απόντες πατέρες» και «αποστασιοποιημένοι πατέρες», θεωρούνται από τα παιδιά τους μόνο σαν ο «άνδρας, που ζει μαζί του η μητέρα», αλλά όχι σαν πατέρας.

Εδώ όμως πρόκειται για τον τύπο του άνδρα, που ζει μαζί με μια γυναίκα, χωρίς να είναι παντρεμένος μαζί της, και χωρίς να είναι ο πατέρας των παιδιών της. Αυτούς τους άνδρες τους συναντάμε συχνά, ιδιαίτερα ύστερα από αποτυχημένους γάμους.

Η πρωτοβουλία να γίνει κανείς «ο άνδρας με τον οποίο ζει η μητέρα» μπορεί όμως να προέλθει κι από τον ίδιο τον άνδρα. Η κατάσταση, που δημιουργείται και στις δύο περιπτώσεις, είναι η ίδια: εδώ είναι μια μητέρα, που έχει παιδιά ή ένα παιδί, – ένας άνδρας προστίθεται σε αυτή την οικογένεια. Πώς πρέπει να συμπεριφερθεί; Συχνά τα παιδιά δε δέχονται με ενθουσιασμό έναν τέτοιο άνδρα, γιατί φοβούνται –και συχνά δικαιολογημένα– ότι θα απομακρύνει τη μητέρα τους από αυτά. Βρίσκονται στην ίδια κατάσταση όπως ο πατέρας, που εκθρονίζεται από τη γέννηση ενός παιδιού και αντιδρούν παρόμοια – ζηλεύουν.

Τις περισσότερες φορές είναι πραγματικά έτσι. Ο άνδρας αυτός ενδιαφέρεται κυρίως για τη μητέρα, ενώ το ενδιαφέρον για τα παιδιά είναι στην καλύτερη περίπτωση περιορισμένο. Θα προσπαθήσει να τα έχει καλά με τα παιδιά, γιατί ξέρει,

ότι τα παιδιά μπορούν να διαταράξουν τη σχέση του με τη μητέρα τους, όταν δε θέλουν να ασχοληθεί η μητέρα τους πιο έντονα με κάποιον άλλο από ότι ασχολείται μαζί τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις μπορεί εύκολα να αποκτήσει καλές σχέσεις με τα παιδιά, γιατί σε πολλά παιδιά αρέσουν οι άνδρες, που παίζουν μαζί τους.

Όταν όμως αρχίσει να παριστάνει τον πατέρα, χάνει τη συμπάθεια των παιδιών τόσο γρήγορα, όσο γρήγορα την είχε κερδίσει. Όταν όμως η σχέση του με τη μητέρα έχει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, δεν είναι δυνατόν να αποφύγει να αναλάβει λειτουργίες του πατέρα, ακόμα κι αν δεν είχε αρχικά αυτή την πρόθεση.

Όταν ο «άνδρας, με τον οποίο ζει η μητέρα», αλλάζει συχνά, τότε δε δίνει ιδιαίτερη σημασία στα παιδιά. Απλώς τα παίρνει υπόψη του, γιατί δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά. Όταν συναντιέται με παιδιά, που νοσταλγούν έναν πατέρα, θα τα απογοητεύσει. Όταν θα έρθει ο επόμενος άνδρας, θα συμβεί το ίδιο, και με τον καιρό τα παιδιά θα υποστούν σημαντικές ψυχικές ζημιές και τραύματα. (Canitz H., 1981).

8. Ο βιολογικός πατέρας.

Η ένωση του πατέρα και της μητέρας στο πρόσωπο της μητέρας μεταβάλλουν τον πατέρα στον τύπο, που θα περιγραφεί παρακάτω: τον κάνουν να πληροί μια μοναδική πατρική λειτουργία – τη λειτουργία του παραγωγού παιδιών. Όλες οι άλλες λειτουργίες επιτελούνται από τη μητέρα. Έτσι μετατρέπεται – «ψυχολογικά» – σε «μη πατέρα».

Η Barbara Bronnen έχει περιγράψει στο βιβλίο της «Μητέρες χωρίς άνδρες» τον τύπο των γυναικών, που κάνουν τους άνδρες να είναι ψυχολογικά «μη πατέρες»:

- Είναι γυναίκες, που είναι εξοπλισμένες –και πρέπει να είναι– με μεγάλο θάρρος, δύναμη θέλησης, επιθετικότητα, ανεξαρτησία και δραστηριότητα. Οικονομικά ανεξάρτητες γυναίκες, που έχουν σχεδιάσει συγκεκριμένα και με ακρίβεια αυτό το βήμα και είναι αρκετά σταθερές, να αποτολμήσουν αυτή τη μοναχική πορεία.
- Δεν είναι φανατικές φεμινίστριες ούτε μισούν τους άνδρες, αλλά είναι γυναίκες, που διεκδικούν από τους άνδρες ένα από τα σημαντικότερα

προνόμια: ότι ο άνδρας είναι ο μόνος αρμόδιος για την ανατροφή των παιδιών και την ένταξη τους στην κοινωνία.

- Είναι γυναίκες, που έχουν το θάρρος να θέτουν σε αμφισβήτηση την παραδοσιακή ηθική και να υπερασπίζονται το δικαίωμα για τον τρόπο ζωής τους απέναντι σε μία κοινωνία, που τιμωρεί με ποικίλους τρόπους την απόφασή τους.
- Γυναίκες με ένα έντονο αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, που αισθάνονται αρκετά ισχυρές, να είναι μόνες τους υπεύθυνες για ένα παιδί.
- Γυναίκες, που αγαπούν το επάγγελμά τους και δε θέλουν να το παραμελήσουν για χάρη ενός παιδιού...
- Γυναίκες, που μπορούν να είναι μόνες...
- Γυναίκες, που είναι τόσο χειραφετημένες, ώστε τους είναι αδιάφορο, αν θεωρούνται σαν μη απελευθερωμένες, επειδή θέλουν να έχουν παιδί.
- Γυναίκες, που δε γενούν ένα παιδί για τον άνδρα, αλλά γυναίκες, που γεννούν το παιδί για τον εαυτό τους.

Είναι εύκολο να σκεφθεί κανείς, ότι αυτές οι γυναίκες είναι όντα, που προκαλούν τρόμο στους περισσότερους άνδρες. Μια γυναίκα, που παίρνει μόνη για τον εαυτό της την απόφαση, να θέλει να έχει ένα παιδί, δεν ανταποκρίνεται σε καμία περίπτωση στην «εικόνα», που έχουν οι περισσότεροι άνδρες για τις γυναίκες. Επειδή παίρνει μόνη της την απόφαση, επειδή επιλέγει, η γυναίκα αυτή να είναι δραστήρια. Αλλά η ενεργητικότητα θεωρείται σαν μια τυπική ανδρική ιδιότητα. Έτσι η γυναίκα αυτή πιέζει τον άνδρα σε παθητικότητα – κι αυτός είναι ο παραδοσιακός θηλυκός ρόλος. Η ανατροπή αυτή των ιδιοτήτων προκαλεί ανασφάλεια στον άνδρα.

Όταν γίνεται αποδεκτός μόνο ο ρόλος του παραγωγού στον άνδρα, τότε αυτός αισθάνεται, ότι χρησιμοποιείται. Αυτή είναι μια εμπειρία άγνωστη στους άνδρες. Συνήθως κατηγορούνται, ότι αυτοί χρησιμοποιούν τις γυναίκες. «Όταν μια γυναίκα γεννά το παιδί της από το σπέρμα του –το παιδί που αυτή ήθελε και αυτός δεν ήθελε– τότε πληγώνεται καίρια η ανδρική ευαισθησία. Απέναντι σε αυτή την κατάσταση προβάλλουν πάντοτε αντίσταση οι άνδρες». Είναι υποχρεωμένοι να το κάνουν για να επιβεβαιωθούν. Όταν δεν είναι σε θέση να πάρουν την απόφαση για τη γέννηση ενός παιδιού, θέλουν τουλάχιστον να μπορούν να ασκήσουν την επιρροή τους στο παιδί, που γεννήθηκε. Έτσι έχουν ανατραφεί. Και δεν θέλουν να ασκήσουν

επιρροή μόνο στο παιδί, αλλά και στη μητέρα του παιδιού. Όταν τους αφαιρεί κάποιος το στοιχείο της ενεργητικότητας, πρέπει τουλάχιστον να τιμήσει το αίσθημα της ευθύνης τους.

Αλλά ακριβώς αυτό δεν κάνουν οι γυναίκες αυτές. Θέλουν να είναι μόνες τους υπεύθυνες για το παιδί τους. Είναι παράδοξο, γιατί γενικά οι γυναίκες επέμεναν πάντοτε να αναλαμβάνει ο άνδρας την ευθύνη για το παιδί, που παρήγαγε. Οι γυναίκες αυτές φτάνουν στο σημείο να αρνούνται πολλές φορές να πληρώνει ο άνδρας διατροφή για το παιδί. Φαίνονται σα να έρχονται από έναν άλλο κόσμο. Σε κάθε περίπτωση όμως αναστατώνουν τον κόσμο των ανδρών.

Μέχρι τώρα μόνο προνομιούχες γυναίκες είναι σε θέση να αποκτούν ένα παιδί και να τα βγάζουν πέρα, χωρίς να ζητούν τη βοήθεια του πατέρα. Πρέπει να έχουν καλά επαγγέλματα και να κερδίζουν αρκετά, για να μπορούν να είναι ανεξάρτητες από την πληρωμή διατροφής από μέρος του άνδρα. Έτσι αποτελούν μια μειονότητα. Αλλά μια μειονότητα, που θα αυξάνεται μελλοντικά. Η μειονότητα αυτή υλοποιεί μια μορφή ζωής, στην οποία δεν είναι πια απαραίτητος ο άνδρας σαν πατέρας, συνδεδεμένος με τις κλασικές λειτουργίες του. Οι γυναίκες αυτές είναι διατροφείς, προστάτες, παιδαγωγοί και σύντροφοι στο παιχνίδι των παιδιών τους.

Επειδή δεν είναι για λόγους αρχής εχθροί των ανδρών, βρίσκονται στο περιβάλλον τους και άνδρες, που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ταύτισης για τα παιδιά τους. Αν αυτό αποτελεί μια πρακτική λύση του προβλήματος, θα φανεί στο μέλλον. Οι «φυσικοί» όμως πατέρες υποφέρουν οπωσδήποτε στις περισσότερες περιπτώσεις κάτω από το ρόλο, που τους έχει επιβληθεί υποχρεωτικά, «του μη πατέρα». Θα υποχρεωθούν όμως στην παράδοξη κατάσταση, στην οποία περιέρχονται, να ασχοληθούν και να εξετάσουν το ρόλο τους σαν άνδρα.

Πολύ συχνά, παραδοσιακοί πατέρες δεν είναι τίποτε άλλο από αυτούς τους «μη πατέρες». Η διαφορά έγκειται στο γεγονός, ότι θεωρούν την κατάσταση αυτή φυσιολογική. Τους αρκεί πλήρως να είναι οι παραγωγοί και οι εν μέρει διατροφείς των παιδιών. Αν οι μητέρες μπορούσαν να καταστήσουν σαφές σε αυτούς τους «φυσιολογικούς» μη πατέρες, ότι είναι «μη πατέρες», θα τους βοηθούσαν ίσως να γίνουν καλύτεροι πατέρες. (Canitz H., 1981).

9. Ο αυταρχικός πατέρας.

Μερικοί πατέρες, πολλές φορές, δοκιμάζουν να εμπνεύσουν το «φόβο» από έλλειψη πραγματικού κύρους, που είναι πολύ αναγκαίο στο παιδί και στο νέο. Ο φόβος αυτός συνοδεύεται γενικά από μία αποξένωση του παιδιού προς τον πατέρα του. Οι αυταρχικοί πατέρες δεν αφήνουν καμία πρωτοβουλία και είναι γενικά πολύ κακοί παιδαγωγοί.

Παρά το γεγονός ότι επιθυμούν να κάνουν τα παιδιά τους άνδρες και γυναίκες, απεναντίας τα κρατούν σε μια κατάσταση εξάρτησης, όπου η υπακοή αντικατασθεί κάθε προσωπική προσπάθεια, δεν τα αφήνουν δηλαδή να εξελιχθούν ομαλά και να γίνουν αυτόνομα και ανεξάρτητα.

Όσο περνούν τα χρόνια η αυταρχικότητα του πατέρα πολλές φορές μεγαλώνει, είτε νιώθει ότι του αντιστέκονται, είτε απεναντίας νιώθει ότι όλοι σκύβουν μπροστά του. Όποια και αν είναι η συμπεριφορά, δεν του φέρνει ηρεμία. Τότε προκύπτει μια απομόνωση όπου το «εγώ» παίρνει καμιά φορά διαστάσεις τεράστιες. (Isambert F., 1970).

10. Ο πατέρας για ιδιαίτερη χρήση.

Σε πολλές οικογένειες υπήρχαν στο παρελθόν και υπάρχουν και σήμερα πολλοί περισσότεροι άνδρες, που αναλαμβάνουν ένα μόνο μέρος των κλασικών λειτουργιών και καθηκόντων του πατέρα. Σχεδόν πάντοτε πρόκειται για τη λειτουργία του παιδαγωγού ή τουλάχιστον ενός μέρους αυτής της λειτουργίας. Συνήθως ο άνδρας αυτός είναι ένας φίλος ή ένας συγγενής της οικογένειας.

Στο Μεσαίωνα, την εποχή των σταυροφοριών, τον πατέρα εκπροσωπούσε συνήθως ένας θεός. Παρουσιαζόταν σαν σύμβουλος της μητέρας, όχι μόνο στον οικονομικό τομέα, αλλά και στον τομέα της διαπαιδαγώγησης των παιδιών.

Σήμερα οι συγγενικοί δεσμοί δεν είναι πια τόσο στενοί, πράγμα για το οποίο ακούγονται συχνά παράπονα. Γι' αυτό το ρόλο αυτό αναλαμβάνει συνήθως ένας φίλος της οικογενείας.

Σε ένα «ειδικό επί μέρους πατέρα» η αρχική βάση είναι ακριβώς η αντίθετη: εδώ ενδιαφέρεται το παιδί και για αυτό συνεργάζονται. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην περιορίζονται οι συζητήσεις αποκλειστικά στον «ειδικό τομέα», αλλά να

επεκτείνονται και σε άλλα προγράμματα: σε γεγονότα και βιώματα από την καθημερινή ζωή του παιδιού, από τη δουλειά του άνδρα, σε πολιτικά γεγονότα, στις διακοπές, στον καιρό, σε πρόσωπα, που γνωρίζουν και οι δύο, και σε πολλά άλλα. Έτσι δημιουργείται μια συναδελφική σχέση, που μπορεί να μετατραπεί σε φιλική, όταν θα μεγαλώσει το παιδί.

Και οι μη ειδικές συζητήσεις με το παιδί ή τον νέο, συντελούν –εξαιτίας της διαφορετικής σκοπιάς, που έχουν τα παιδιά και οι νέοι– στη διεύρυνση των γνώσεων και πιθανά της συνείδησης του ελληνικού άνδρα.

Έχει το ανεκτίμητο προτέρημα –που αισθάνεται και αυτός σαν κάτι πολύ ευχάριστο– να αναλαμβάνει το πολύ μια επιμέρους ευθύνη απέναντι στο παιδί. Μένει έτσι ελεύθερος σχεδόν από κάθε επιβάρυνση. Δεν μοιράζεται με το παιδί επίσης «την καθημερινότητα», όπως συμβαίνει και με τον «πατέρα–επισκέπτη». Όταν συναντιόνται με το παιδί, χαίρονται και οι δύο συνήθως για το χρόνο, που θα είναι μαζί. Δεν είναι υποχρεωμένος να βλέπει τις κακοκεφίες του παιδιού, που αισθάνεται και αυτός καμιά φορά. Ο χρόνος, που περνά με το παιδί, είναι περιορισμένος, έτσι ώστε να δημιουργείται σπάνια το αίσθημα της πλήξης.

Αυτοί οι πατέρες «για ειδική χρήση» νιώθουν βασικά μόνο τις ευχάριστες πλευρές της πατρότητας. Γι' αυτούς είναι η σχέση με το παιδί ή τον νέο μόνο ένα πολύ έντονο χόμπι.

Η αξία αυτών των ανδρών είναι ανεκτίμητη, ιδιαίτερα για εκείνα τα παιδιά, που έχουν «απόντες» ή «αποστασιοποιημένους» πατέρες, γιατί εκπληρώνουν σημαντικές λειτουργίες και ικανοποιούν ανάγκες, που δεν θα έπρεπε να στερηθούν τα παιδιά. Οι πατέρες «για ειδική χρήση» το ξέρουν αυτό, και γι' αυτό τους αρέσει τόσο πολύ αυτός ο ρόλος. (Canitz H., 1981).

11. Ο θετός πατέρας.

Με τον όρο «υιοθεσία» εννοούμε την «ανάληψη ενός παιδιού». Το παιδί με την πράξη αυτή αναλαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του φυσικού απογόνου. Σ' όλα σχεδόν τα συστήματα δικαίου, ρυθμίζεται η υιοθεσία νομικά και παντού θεωρείται σαν βασική προϋπόθεση για την υιοθεσία, ότι αυτή υπηρετεί το καλό του παιδιού. Πέρα

από αυτό πρέπει να υπάρχει η σοβαρή προοπτική, ότι θα αναπτυχθεί ανάμεσα στο παιδί και σ' αυτόν που το αναλαμβάνει μια σχέση γονέων–παιδιού, ότι δηλαδή οι μελλοντικοί γονείς είναι πρόθυμοι και σε θέση να συμπεριφέροντε απέναντι στο παιδί, όπως αναμένεται να είναι ο «τυπικός τρόπος» συμπεριφοράς των «φυσικών γονέων».

Γι' αυτό δεν αρκεί η έκφραση της επιθυμίας για την υιοθεσία ενός παιδιού, αλλά πρέπει να εκπληρώνονται και συγκεκριμένες προϋποθέσεις. (Canitz H., 1981).

Τα κίνητρα για υιοθεσία ενός παιδιού μπορεί να είναι πολύ διαφορετικά. Στα ζευγάρια όταν είναι άτεκνα, όταν θέλουν να αποκτήσει ένα αδελφάκι το μοναδικό τους παιδί, όταν οι γονείς ζητούν «υποκατάστατο» για το παιδί που έχασαν, όταν ένας γάμος βρίσκεται σε κίνδυνο και οι σύζυγοι ελπίζουν, ότι το καθήκον της ανατροφής ενός παιδιού μπορεί να τον διασώσει.

Το κίνητρο για πρόσωπα, που ζουν μόνα τους, είναι συνήθως, ότι θέλουν να έχουν ένα παιδί και δεν μπορούν να το αποκτήσουν με διαφορετικό τρόπο.

Η διατήρηση του ονόματος ή η ύπαρξη ενός απογόνου δεν παίζει πια σήμερα σημαντικό ρόλο. Η υπόθεση, ότι μόνο οι φυσικοί πατέρες και μητέρες είναι σε θέση να αναθρέψουν «σωστά» τα παιδιά τους είναι μια προκατάληψη, που έχει μετατραπεί προ πολλού. Εγκατάλειψη και κακοποίηση παιδιών παρουσιάζεται πολύ συχνότερα σε φυσικούς γονείς. Τα θετά παιδιά έχουν απέναντι στα φυσικά παιδιά οπωσδήποτε το πλεονέκτημα, ότι δεν είναι ποτέ «ανεπιθύμητα» παιδιά.

Τα θετά παιδιά είναι επιθυμητά και επιλέγονται. Μέχρι να υιοθετηθεί ένα παιδί, χρειάζεται συνήθως περισσότερο από ένα χρόνο. Κι όταν βρεθεί ένα παιδί, πρέπει να εξετασθούν οι προϋποθέσεις, που είναι αναγκαίες για την υιοθεσία. Ο αναλήπτης έχει λοιπόν περισσότερο καιρό να προετοιμασθεί για τα καθήκοντα του πατέρα, από κάθε φυσικό πατέρα. Γίνεται πατέρας, γιατί το θέλει και λόγω των πολλών διατυπώσεων, που είναι αναγκαίες και πρέπει να εκπληρωθούν, συνειδητοποιεί τη θέληση του αυτή διαρκώς.

Αυτή η μακρά περίοδος της προετοιμασίας και οι δυσχέρειες, που είναι υποχρεωτικά συνδεδεμένες με την υιοθεσία, θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο συμπέρασμα, ότι οι θετοί πατέρες θα έπρεπε να είναι οι ιδεώδεις πατέρες. Συχνά είναι πράγματι έτσι. Μερικές φορές ξεχνά ο θετός

πατέρας, ότι δεν είναι φυσικός πατέρας του παιδιού, τόσο στενή γίνεται η σχέση ανάμεσα σ' αυτόν και το παιδί «του».

Σ' αυτή την εξέλιξη κρύβεται όμως κι ένας κίνδυνος: ο θετός πατέρας γίνεται όπως όλοι οι άλλοι πατέρες. Μπορεί να πάρει όλες τις μορφές, που περιγράφηκαν ως τώρα. Η συμπεριφορά του σαν πατέρα καθορίζεται, όπως και σε κάθε πατέρα, από την προσωπικότητά του. Υπάρχουν θετοί πατέρες, που δεν μπορούν να ξεχάσουν, ότι δεν ήταν σε θέση να κάνουν ένα παιδί. Όταν αισθάνονται αυτό σαν στίγμα, δεν μπορούν να γίνουν καλοί πατέρες.

Δεν γίνονται καλοί πατέρες και οι άνδρες εκείνοι, που υιοθετούν ένα παιδί, μόνο επειδή η γυναίκα τους χρειάζεται ένα «καθήκον», όπως νομίζουν. Έχουν την τάση να θεωρούν από την αρχή το θετό παιδί τους σαν «παιδί της γυναίκας» τους, και να το αφήνουν σ' αυτήν-σαν να ήταν παιχνίδι.

Προβλήματα μπορούν επίσης να εμφανιστούν, όταν ο άνδρας είναι σε θέση να αποκτήσει παιδί, αλλά όχι η γυναίκα του, είτε από οργανικές αιτίες, είτε γιατί φοβάται. Ο άνδρας αυτός κινδυνεύει να πέσει στον πειρασμό να συγκρίνει το θετό παιδί με το «παιδί των επιθυμιών» του. Η σύγκριση αυτή αποβαίνει συνήθως σε βάρος του θετού παιδιού. Το παιδί, που έχει πλάσει στη φαντασία του, θα ήταν τέλειο. Ένα ζωντανό παιδί όμως δεν μπορεί να είναι ποτέ τέλειο. Ένας τέτοιος άνδρας συναντά μεγάλες δυσκολίες στην αποδοχή του θετού παιδιού του.

Παρ' όλες τις εξετάσεις, που γίνονται, πριν γίνει δυνατή η υιοθεσία, δεν μπορεί να υπάρξει βεβαιότητα για το ότι θα είναι καλή η σχέση ανάμεσα στο θετό πατέρα και το παιδί. Καμιά υπηρεσία και κανένα δικαστήριο δεν είναι σε θέση να προβλέψουν το μέλλον.

Ορισμένοι αμφισβητούν, αν αρκεί ο «προκαθορισμένος χρόνος», που περνά το παιδί κοντά στους μελλοντικούς γονείς –τον πατέρα– για να αναπτυχθεί μια «φυσιολογική» σχέση ανάμεσα στους ενδιαφερομένους. Αν οι γονείς δεν ξέρουν ακόμα, αν θέλουν πραγματικά να κρατήσουν το παιδί, θα προσπαθήσουν να μη δημιουργήσουν έντονο δεσμό, ώστε ο χωρισμός να μην είναι οδυνηρός για το παιδί. Εξάλλου, όταν οι φυσικοί γονείς –ή η μητέρα– μπορούν ακόμα να πάρουν πίσω το παιδί τους, είναι δύσκολο για τους θετούς γονείς να το «δεχτούν» τελείως.

Πολλοί βρίσκουν αυτή την περίοδο σαν μια «δοκιμασία». Και σχεδόν κανείς δεν αισθάνεται καλά στη διάρκεια μιας εξέτασης. Εξάλλου ο φόβος της αποτυχίας δυσκολεύει την κατάσταση.

Ένα όμως θετικό στοιχείο αυτής της «δοκιμαστικής περιόδου» είναι, ότι κανένας θετός πατέρας δεν γίνεται πατέρας χωρίς τη θέλησή του – πράγμα που μπορεί να συμβεί σήμερα σε ορισμένους φυσικούς πατέρες. (Canitz H., 1981).

12. Ο πατριός – συγκρότηση μιας νέας οικογένειας.

Οι περιπτώσεις ανύπαντρων ζευγαριών με παιδιά από προηγούμενους γάμους αυξάνουν συνεχώς προσθέτοντας ποικιλομορφία στα οικογενειακά σχήματα που δημιουργούνται. Όλα αυτά τα καινούργια οικογενειακά σχήματα μας προτρέπουν σε μια νέα προσέγγιση των συντροφικών σχέσεων. Ιδίως όταν υπάρχουν παιδιά, δημιουργούνται καινούργιες σχέσεις. Η μητέρα παραμένει, κατά κανόνα, το σταθερό πρόσωπο αναφοράς για τα παιδιά της, τα παιδιά όμως αναγκάζονται να συνάπτουν “πρόσκαιρες” σχέσεις με τους συντρόφους των μητέρων τους, οι οποίοι εμφανίζονται σαν “πατέρες”.

Ανεξάρτητα από την διάρκεια της σχέσης ο σύντροφος της μητέρας χαρακτηρίζεται ως πατριός, καθώς παράλληλα με τη σχέση προς τη μητέρα, αναπτύσσει και μια συναισθηματική σχέση προς το παιδί της. Λόγω της θέσης του αναλαμβάνει ευθύνες απέναντι στο παιδί και συνεισφέρει ανάλογα με τη δυνατότητά του, στη συνοχή του καινούργιου οικογενειακού συστήματος, του οποίου αποτελεί μέρος. (Horst P., 2003).

Υπάρχει μεγάλος αριθμός περιπτώσεων όπου ένας πατριός έφερε μεγάλη ανακούφιση και παρηγοριά στη νέα ζωή ενός παιδιού. Ενώ υπάρχουν και αμέτρητες περιπτώσεις, όπου ένας πατριός αναλαμβάνει πολύ καλύτερα τις ευθύνες του απέναντι στο θετό του παιδί και συνάπτει σοβαρότερες συναισθηματικές σχέσεις μ’ αυτό, απ’ ότι ο πραγματικός του πατέρας. Χωρίς αυτό να σημαίνει πως επουλώνεται τελείως το τραύμα που προέρχεται από τη στέρηση του πραγματικού πατέρα. Όμως, στην περίπτωση αυτή, ο πατριός βοηθά πολύ περισσότερο το παιδί στην προσωπική του ωρίμανση απ’ ότι ο πραγματικός του πατέρας.

Ο ίδιος όμως αυξημένος κίνδυνος υπάρχει και για εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων στα παιδιά των οποίων οι γονείς ξαναπαντρεύονται εξαιτίας του φόβου

της εγκατάλειψης τους από την μητέρα, όταν η ίδια επιτρέπει άλλους συναισθηματικούς δεσμούς να μπουν ανάμεσα στην σχέση της με το παιδί της. Νιώθουν τον πραγματικό τους πατέρα ως “δικό” τους, και τον θετό τους πατέρα ως “ξένο”, θεωρώντας τον υπεύθυνο για τη διαταραχή του πρωταρχικού οικογενειακού συστήματος. Τα παιδιά χάνοντας τον αληθινό τους πατέρα, χάνουν την σταθερότητα που ένιωθαν μαζί του αλλά και δυσκολεύονται να βρουν την ταυτότητα τους. (Herbert M., 1997).

Τα τελευταία επιστημονικά συμπεράσματα καταλήγουν στο ότι, στο ανθρώπινο είδος δεν υπάρχουν διαφορές στη συμπεριφορά των ανδρών και των γυναικών απέναντι στα παιδιά που δεν είναι δικά τους. Παρ’ όλα αυτά οι πατριοί δεν “αποδέχονται” τα παιδιά που δεν είναι δικά τους, με το να μεταχειρίζονται όλους τους συνειδητούς και ασυνείδητους τρόπους συμπεριφοράς, για να αποτρέψουν την ένταξη αυτών των παιδιών στο καινούργιο οικογενειακό σύστημα. Θεωρώντας το παιδί ως απειλή για το “δικό” τους καινούργιο οικογενειακό σύστημα. Και όσο ο πραγματικός πατέρας διατηρεί τη σχέση του με το παιδί του και κάνει αισθητή την παρουσία του, τόσο νιώθει ο πατριός ότι αυξάνει ο κίνδυνος από την “ξένη” επίδραση πάνω στο καινούργιο οικογενειακό σύστημα. Κατά τον ίδιο τρόπο ο πραγματικός πατέρας βιώνετε ως απειλή, επειδή θεωρείται ότι θέλει να εδραιώσει τη δική του κυριαρχία αλλά και την κυριαρχία του στο παιδί του.

Γι’ αυτό το λόγο τα προβλήματα που προκύπτουν από τη συμβίωση με τον πατριό μπορεί να προκαλέσουν στο παιδί έντονα συναισθήματα “αποξένωσης” από το περιβάλλον του και από τον ίδιο του τον εαυτό. Σπουδαίο ρόλο σε όλα αυτά παίζει η μητέρα, καθώς, όταν αγαπά και προστατεύει το παιδί της –αψηφώντας τις πιθανές συγκρούσεις με τον καινούργιο της σύντροφο– μπορεί να μετριάσει τις δυσάρεστες επιπτώσεις που προκαλεί στην ψυχή του παιδιού η άρνηση του πατριού να το αποδεχτεί σαν δικό του. Τα παιδιά αυτά που τα αποδέχεται ο πατριός σαν “δικά” του παιδιά, αντιμετωπίζουν πολύ πιο εύκολα τις δυσκολίες που οφείλονται στη στέρηση του πατέρα. (Horst P., 2003).

13. Οι μπαμπάδες του Σαββατοκύριακου.

Ένα διαζύγιο φέρνει τεράστιες αλλαγές στη ζωή μιας οικογένειας. Μία από τις μεγαλύτερες αλλαγές είναι ο χρόνος που περνάει ο πατέρας με τα παιδιά του. Ξαφνικά γίνεται "μπαμπάς του Σαββατοκύριακου", ίσως και μερικών απογευμάτων της εβδομάδας.

Οι άνδρες, κάνοντας μια γενίκευση εδώ, έχουν περισσότερο ενθουσιασμό, νέες ιδέες και απόψεις την πρώτη μέρα μιας καινούργιας δουλειάς απ' ό,τι έχουν για την πατρότητα, όταν αυτή έχει αποκοπεί από τη συμπληρωματική μητρότητα, εξαιτίας ενός διαζυγίου.

Όταν ένας άνδρας αποφασίζει ποια δουλειά θα επιλέξει, λαμβάνει υπόψιν του παράγοντες όπως την περιγραφή του αντικειμένου εργασίας, το ωράριο, τις απαιτήσεις και υποχρεώσεις της εργασίας αλλά και τα οφέλη και τις προοπτικές εξέλιξης. Αξιολογεί το εργασιακό του περιβάλλον και τους συνεργάτες του, αναρωτιέται αν η γνώμη και οι υποδείξεις του θα ληφθούν σοβαρά υπόψιν.

Το παράξενο είναι ότι, αυτοί οι ίδιοι άνδρες που έχουν κάνει τέτοια καλή προεργασία για την ανάληψη μιας εργασίας που θα καταναλώνει μεγάλο μέρος του χρόνου και της ενέργειάς τους, δεν κάνουν μια ανάλογη προεργασία για τις υποχρεώσεις της πατρότητας μετά από το διαζυγίο τους. (www.netfamily.gr).

Για τους περισσότερους διαζευγμένους μπαμπάδες (όπως οι ίδιοι καταθέτουν), η πατρότητα είναι:

- Μια εργασία χωρίς ξεκάθαρο αντικείμενο.
- Τεράστια πρόκληση.
- Περίοδος αλλαγής και προσαρμογής.
- Περίοδος αγάπης και φροντίδας προς κάποιον άλλον.
- Ένας ρόλος με νέες υπευθυνότητες και υποχρεώσεις.
- Ένα τεστ στη σχέση τους με μια άλλη γυναίκα.
- Μια ευκαιρία να δώσουν στο παιδί τους ότι τους έδωσε ο πατέρας τους.
- Μια ευκαιρία να τα καταφέρουν καλύτερα από τον πατέρα τους και να μην κάνουν τα ίδια λάθη με αυτόν.
- Μια ευκαιρία να ωριμάσουν μέσα από την εμπειρία της πατρότητας.

Η πατρότητα είναι πολυσύνθετη και πολυπαραγοντική, ιδιαίτερα μάλιστα μετά από ένα διαζύγιο. Τα συναισθήματα της περιέργειας και του φόβου, της αισιοδοξίας και της ανησυχίας, της προσμονής και του δισταγμού, του ενθουσιασμού και της απροθυμίας, της περηφάνιας και της αμφιβολίας, της σιγουριάς και της αβεβαιότητας, εναλλάσσονται και αυτό είναι κάτι το φυσιολογικό. (www.netfamily.gr).

14. Πατέρες ως μόνοι γονείς.

Υπολογίζεται ότι το 1/3 του συνόλου των μονογονεϊκών οικογενειών σε παγκόσμια κλίμακα είναι οικογένειες που γυναίκες μεγαλώνουν μόνες τα παιδιά τους αντιμετωπίζοντας πάρα πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα καθώς έχουν περιορισμένο χρόνο για εργασία και οι αμοιβές τους είναι γενικά χαμηλότερες από εκείνες των ανδρών.

Βέβαια ο αριθμός των ανδρών που ανατρέφουν μόνοι τους τα παιδιά τους αυξάνεται συνεχώς στις δυτικές κοινωνίες. Οι πατέρες έχουν συχνότερα την επιμέλεια των αγοριών παρά των κοριτσιών, των μεγαλύτερων παιδιών παρά των νεογέννητων και αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα με τις μοναχικές μητέρες. Στο σύνολό τους οι άνδρες τα καταφέρνουν αρκετά καλά, ιδίως όταν γνωρίζουν πώς να επιστρατεύσουν τη θηλυκότητά τους για να αναλάβουν το ρόλο του πατέρα και της μητέρας.

Ο λόγος που οι πατέρες δεν αναλαμβάνουν συνήθως να μεγαλώσουν μόνοι τα παιδιά τους συνοψίζεται, κυρίως στον κοινωνικό καταμερισμό των ρόλων, σύμφωνα με τον οποίο η οικιακή ευθύνη και η ανατροφή των παιδιών είναι συστατικά του γυναικείου ρόλου. Εκεί επικεντρώνονται και τα προβλήματα των ανδρών που είναι μόνοι πατέρες, και γι' αυτό το λόγο, πολύ συχνά, οδηγούνται γρήγορα σε ένα νέο γάμο ή αναθέτουν την ανατροφή των παιδιών σε συγγενικά ή άλλα άτομα ή σε ιδρύματα και ανάδοχες οικογένειες. Πολύ σπάνια συναντούμε μόνους πατέρες με τα παιδιά τους σε αυτόνομα νοικοκυριά, συνήθως λειτουργούν στα πλαίσια της εκτεταμένης οικογένειας.

«Πολλοί παράγοντες επέδρασαν στην αύξηση –έστω και μικρή– του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών με μόνο γονέα τον πατέρα. Οι Thompson και

Gongla (1983) σε μια ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας αποδίδουν αυτή την αύξηση:

- Στην αλλαγή του τρόπου ζωής των ανδρών.
- Στην αυξανόμενη αποδοχή της μονογονεϊκότητας με μόνο γονέα – πατέρα.
- Στην επιθυμία των γονέων που δεν έχουν την επιμέλεια των παιδιών τους να συνεχίσουν να ασκούν το γονεϊκό τους ρόλο.
- Στην καλύτερη οικονομική κατάσταση και στη μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά εργασίας των μόνων – πατέρων σε σύγκριση με τις μόνες μητέρες.
- Στα ερευνητικά δεδομένα που επιβεβαιώνουν ότι οι μόνοι – πατέρες και οι μόνες μητέρες που έχουν την επιμέλεια του παιδιού τους μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά.
- Στα ερευνητικά δεδομένα που υποσημειώνουν ότι οι θετικές και οι αρνητικές εμπειρίες της μονογονεϊκότητας είναι σχεδόν ίδιες για τους πατέρες και τις μητέρες». (Κογκίδου Δ., 1995, σελ. 211-212).

Σύμφωνα με την Κογκίδου (1995), παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό πατέρα αυξάνεται ολοένα και περισσότερο και η κοινωνία τους συμπαραστέκεται στο νέο ρόλο τους, η επίσημη κοινωνική πολιτική, τουλάχιστον στην Ελλάδα, κρατάει μια εντελώς διαφορετική στάση. Λόγου χάρη δεν τους αναγνωρίζει πάντα όλες τις κοινωνικές ρυθμίσεις που ισχύουν για την μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό μητέρα.

Σκόπιμο είναι κάπου εδώ να αναφερθεί ότι η έλλειψη κρατικής πρόνοιας για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες, οδήγησε στη δημιουργία συλλόγων μονογονεϊκών οικογενειών σε διάφορες πόλεις στην Ελλάδα. (Κογκίδου Δ., 1995).

Στη Θεσσαλονίκη ο πρώτος σύλλογος "Γυναικών Αρχηγών Μονογονεϊκών Οικογενειών" δημιουργήθηκε το 1995 μέσα από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Φτώχεια 3» και σταμάτησε τη λειτουργία του το 1999. Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε και λειτουργεί μέχρι σήμερα ο «Σύλλογος Αρχηγών Μονογονεϊκών Οικογενειών ΕΛΠΙΔΑ», που αποτελείται από άντρες και γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών.

Όπως δήλωσε η Πρόεδρος του Συλλόγου κα Κεσίσσογλου Ευαγγελία «Παρόλο που δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των Μονογονεϊκών Οικογενειών στην Ελλάδα, (το ΚΕΘΙ δηλώνει 11%), ο σύλλογος υπολογίζει 25% λόγω του ότι υπάρχουν πολλές οικογένειες “σε διάσταση” που δεν είναι καταγεγραμμένες πουθενά. Το ποσοστό των μόνων πατέρων αγγίζει μόλις το 1%. Μέχρι σήμερα, οι περισσότεροι μόνοι πατέρες υπήρχαν λόγω χηρείας. Αναγκαστικά δηλαδή. Και αυτοί πολύ πιο γρήγορα από τις μόνες γυναίκες προχωρούσαν σε άλλο γάμο. Ήταν αδύνατο να φροντίσουν μόνοι τους τα παιδιά τους. Ίσως γι’ αυτό και είναι τόσο παράξενο για την Ελληνική κοινωνία το γεγονός ότι οι άντρες σήμερα πια διεκδικούν και παίρνουν την επιμέλεια των παιδιών τους και τα φροντίζουν το ίδιο καλά με τις γυναίκες.»

«Υπεύθυνος και τρυφερός γονιός», μπορεί να είναι τόσο ο άντρας όσο και η γυναίκα. Τα παιδιά χρειάζονται, αγάπη, στοργή, φροντίδα και αυτά μπορούν να τα προσφέρουν και οι μπαμπάδες και οι μαμάδες. Οι περισσότεροι άντρες μόνοι γονείς ζουν σε αυτόνομα νοικοκυριά με τα παιδιά τους και τα φροντίζουν το ίδιο καλά με τις μόνες μητέρες. Αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα, κοινωνικά και ψυχολογικά με τις μόνες μητέρες. Η διαφορά τους είναι ότι οι μόνοι πατέρες δυσκολεύονται περισσότερο να προσαρμοστούν στις οικιακές ευθύνες ενώ βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση λόγω της εργασίας τους που τις περισσότερες φορές ήδη προϋπάρχει της μονογονεϊκότητας και είναι κοινωνικά αποδεκτοί περισσότερο από τις γυναίκες.»

Είναι γνωστό ότι το μεγαλύτερο κομμάτι των μονογονεϊκών οικογενειών καλύπτουν οι μόνοι γονείς από διαζύγιο είτε άντρες είτε γυναίκες. «Πολλοί άνδρες που χωρίζουν από τη σύζυγο τους μετατρέπονται σε μπαμπάδες του Σαββατοκύριακου. Στην περίπτωση αυτή ο ρόλος τους είναι τελείως διαφορετικός από αυτόν των μόνων πατέρων που ζουν με τα παιδιά τους, και αυτό γιατί μέσα στις λίγες ώρες που είναι μαζί τους προσπαθούν να είναι αρεστοί στα παιδιά και άρα πιο αγαπητοί από τις μητέρες. Δυστυχώς όμως οι περιπτώσεις μπαμπάδων που χωρίζουν και από τα παιδιά τους είναι πολύ περισσότερες.»

Βέβαια και οι μητέρες που παραχωρούν την επιμέλεια στους άνδρες τους συνήθως εξαφανίζονται από τη ζωή των παιδιών τους». (Σύλλογος Α.Μ.Γ.Ο. «ΕΛΠΙΔΑ»).

Δ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η μονογονεϊκή οικογένεια αποτελείται από ένα γονέα ανεξαρτήτου φύλου που ζει με ένα τουλάχιστον ανήλικο παιδί του, χωρίς σύζυγο ή σύντροφο. Προκύπτει δε από το θάνατο ενός εκ των δυο γονέων, το διαζύγιο, ή την απόκτηση παιδιού εκτός γάμου.

Στη μονογονεϊκή οικογένεια με μόνο γονέα τον πατέρα, σχεδόν πάντα, συμμετέχει στην ανατροφή του παιδιού μία «μητρική» παρουσία (υποκατάστατο), εξαιτίας των πρακτικών ανατροφής των παιδιών.

1. Απόκτηση του ρόλου του φύλου.

Ένα αγόρι που μεγαλώνει σε μονογονεϊκή οικογένεια με μόνη μητέρα χωρίς να έχει στενή σχέση με τον πατέρα του αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου. Η έλλειψη ενός εκ των δύο γονεϊκών προτύπων δυσχεραίνει τη διαδικασία απόκτησης της ταυτότητας, ακόμη και όταν είναι διαθέσιμα άλλα μοντέλα.

Έρευνες έχουν δείξει ότι τα αγόρια που μεγαλώνουν χωρίς πατέρα έχουν λιγότερα αρσενικά στοιχεία στην προσωπικότητά τους ή αντίθετα αναπτύσσουν σε ακραίο όμως βαθμό αρσενικά στοιχεία και επιθετικότητα. Η απουσία του πατέρα έχει μεγαλύτερη επίδραση στην ανάπτυξη των αρσενικών στοιχείων στην προσωπικότητα των αγοριών, όταν αυτά αποχωρίστηκαν από τους πατέρες σε πολύ μικρή ηλικία. Φαίνεται, όμως ότι τα άλλα πρόσωπα του ευρύτερου περιβάλλοντος που συμβάλουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού γίνονται πιο σημαντικά, καθώς το παιδί μεγαλώνει. Κατ' επέκταση, η παρουσία ενός άλλου ανδρικού μοντέλου (π.χ. μεγαλύτερος αδελφός) μπορεί να αναστείλει τις αρνητικές επιδράσεις της απουσίας του πατέρα, αν και ο πατέρας είναι το ισχυρότερο ανδρικό μοντέλο.

Όσον αφορά τα κορίτσια έρευνες έχουν δείξει ότι η απουσία του πατέρα συνδέεται, με δυσκολία στην αλληλεπίδραση με τους άνδρες, ενώ σε άλλες αναφέρεται ότι τα κορίτσια αρνούνται τα θηλυκά στοιχεία της προσωπικότητάς τους. Η απουσία του πατέρα από τη ζωή του κοριτσιού σε πολύ

μικρή ηλικία δημιουργεί προβλήματα, τα οποία μπορεί να μη γίνουν εμφανή παρά μόνο στην εφηβεία. Βέβαια, η απουσία του πατέρα δημιουργεί λιγότερα προβλήματα στο κορίτσι απ' ότι στο αγόρι, γιατί το κορίτσι έχει μοντέλο του ίδιου με αυτό φύλου στην οικογένεια που έχει στενή σχέση. (Κογκίδου Δ., 1995).

2. Ηθική ανάπτυξη.

Ακόμη και η ηθική ανάπτυξη φαίνεται ότι επηρεάζεται από την απουσία του πατέρα. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι παιδιά που προέρχονται από οικογένειες που απουσιάζει ο πατέρας παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά. Παρ' όλα αυτά τα συμπεράσματα των ερευνών δεν μπορούν να γενικευθούν σε όλα τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς την παρουσία του πατέρα καθώς δεν έχουν αποδειχθεί και τα αποτελέσματα τους έχουν αμφισβητηθεί. Ενώ οι ίδιες μελέτες έχουν δείξει ότι η απουσία του πατέρα δεν έχει «ευδιάκριτη επίδραση στην ανάπτυξη της συνείδησης στα κορίτσια». (www.netfamily.gr).

3. Ακαδημαϊκή επιτυχία και γνωστική ικανότητα.

Η απουσία του πατέρα σύμφωνα με έρευνες έχει αρνητική επίδραση στη σχολική επίδοση των αγοριών και στη γνωστική ικανότητα, αν και οι επιδράσεις αυτές μπορούν να μετριαστούν, όταν η μητέρα έχει αναπτύξει περισσότερο συμπεριφορές που τυπικά εμπεριέχονται στον ανδρικό ρόλο. Ή όταν υπάρχει ανδρικό πρότυπο (παππούς, θείος κ.α.), στην οικογένεια.

Η απουσία του πατέρα δεν είναι μόνο μια απουσία ενός άλλου ενήλικου από την οικογένεια, αλλά έχει μια επιρροή που ποιοτικά διαφέρει από εκείνη των άλλων ενηλίκων, που ενδεχομένως, να επηρεάζουν τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Η απουσία του πατέρα όμως δεν έχει την ίδια επίδραση στην ανάπτυξη κινήτρων επιτυχίας στα κορίτσια. (www.netfamily.gr).

4. Κοινωνική ικανότητα.

«Η πατρική παρουσία συνδέεται με μεγαλύτερη ευκολία στην εγκαθίδρυση ικανοποιητικών σχέσεων με τους συνομηλίκους, στην ικανότητα προσαρμογής και στη μετέπειτα επιτυχία στις ετερόφυλες σχέσεις, ιδιαίτερα στα αγόρια.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που επιδρά στη συγκρότηση της ταυτότητας του παιδιού είναι η επεξεργασία του ερωτήματος της καταγωγής του. Αυτή η διαδικασία μπορεί να παρεμποδιστεί σε αρκετές μορφές μονογονεϊκότητας και ιδιαίτερα στις μονογονεϊκές οικογένειες με ανύπαντρες μητέρες, στις οποίες η απουσία του πατέρα είναι ιδιαίτερα εμφανής, τουλάχιστον σε συμβολικό επίπεδο.

Η γονεϊκότητα είναι, βιολογικά και συμβολικά, αποτέλεσμα της ένωσης της επιθυμίας ενός άνδρα και μιας γυναίκας. Είναι πολύ σημαντικό, λοιπόν, για τη συγκρότηση του παιδιού να «νομιμοποιήσει την ύπαρξή» του μέσα από την αναφορά σε δύο γονείς/γεννήτορες. Το παιδί, όμως, μιας μονογονεϊκής οικογένειας βρίσκεται, συχνά, σε ανασυνθεμένες οικογένειες, όπου υπάρχουν και άλλοι ενήλικοι που ασκούν το γονεϊκό ρόλο και δεν είναι οπωσδήποτε γεννήτορες του (όπως στην υιοθεσία, αλλά εκεί αφορά και τους δύο γονείς). Στην περίπτωση αυτή υπάρχουν πολλοί γονείς που παραπέμπουν στη γενεαλογία του και γονείς με τους οποίους έχει έναν ισχυρό σύνδεσμο και είναι «ψυχολογικοί» γονείς του.

Σημαντικό ρόλο παίζουν και οι όροι που χρησιμοποιούνται για να γίνει ο διαχωρισμός των «βιολογικών» γονέων από τους άλλους. Οι όροι πρέπει να είναι τέτοιοι, ώστε να μη δημιουργούν αγωνιώδη διλήμματα στα παιδιά, όπως ανάμεσα στους «αληθινούς/πραγματικούς» γονείς και τους «ψεύτικους/θετούς», αλλά να υποδηλώνουν τη θέση των ενηλίκων, όπως και των άλλων παιδιών, στη ζωή του. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί το παιδί να προσανατολιστεί πιο εύκολα στη νέα οικογενειακή κατάστασή, που συχνά, μπορεί να είναι ιδιαίτερα σύνθετη». (Κογκίδου Δ., 1995, σελ. 235-236).

Ε. ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΕΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ

1. Η εξουσία και το κύρος.

Η εξουσία και το κύρος του πατέρα παρουσιάζεται σαν ουσιαστική ανάγκη του παιδιού. Του εξασφαλίζει αρχικά ένα συναίσθημα ασφάλειας, κάτι που είναι απαραίτητο για το παιδί. Το διδάσκει τι πρέπει να κάνει, τους κανόνες, τις αρχές, τις αξίες που πρέπει να ακολουθήσει. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ότι το παιδί με τη σειρά του ακολουθεί τα πρότυπα του πατέρα του και όταν αυτό ενηλικιωθεί κάνει το ίδιο. Για να ανταποκριθεί στην ανάγκη αυτή το παιδί –ενήλικας πλέον– αυτό το κύρος πρέπει να έχει ορισμένες ιδιότητες, πρέπει να είναι δίκαιο. (Isambert F., 1970).

2. Ο θαυμασμός.

Το παιδί έχει την αξιοσημείωτη ιδιότητα να παρατηρεί τη συμπεριφορά των ενηλίκων. Μέσα από την παρατήρηση δημιουργείται η ανάγκη στο παιδί να θαυμάζει τον πατέρα του για να αποκτήσει μια ολοκληρωμένη και «σωστή» αντίληψη για τον κόσμο, ένας ακόμα λόγος είναι για να δημιουργηθεί σαν προσωπικότητα, σύμφωνα με την εικόνα που θα σχηματίσει από τον ενήλικα – πατέρα του. Καθώς μεγαλώνει το παιδί θα αντιληφθεί εύκολα αν ο πατέρας του είναι ανυπόμονος, αν θυμώνει εύκολα ή αν είναι σχολαστικός, αυτό όμως δεν θα εμποδίσει το παιδί να αντιληφθεί και τα θετικά στοιχεία που έχει ο πατέρας του. Συμπερασματικά λοιπόν το παιδί αντιλαμβάνεται τις αδυναμίες, τις παραξενιές, την εργατικότητα και σαφώς την όλη προσωπικότητα του πατέρα του, είτε με τα θετικά είτε με τα αρνητικά στοιχεία της. (Isambert F., 1970).

3. Η εμπιστοσύνη.

Το παιδί πιστεύει φυσικά σε ότι του λέει ο πατέρας του. Έχει ανάγκη να δικαιολογήσει αυτή την εμπιστοσύνη. Υπάρχουν πατέρες που μαθαίνουν στο παιδί τους την τιμιότητα, την ειλικρίνεια, την αγάπη της εργασίας. Υπάρχουν όμως και πατέρες που προσπαθούν να εκπαιδεύσουν και να προστατεύσουν το παιδί τους με διάφορους τρόπους από τις παγίδες που κρύβει η κοινωνία, παρ' όλα αυτά όμως δεν τα καταφέρνουν και το παιδί χάνει την εμπιστοσύνη προς τον πατέρα του. (Isambert F., 1970).

4. Η ενθάρρυνση.

Η κρίση, η επιδοκιμασία του πατέρα, βοηθούν το παιδί να συγκροτήσει την προσωπικότητά του. Από πολύ μικρό του αρέσει να νιώθει αυτή την αρρενωπή δύναμη, να το προωθεί βίαια και να το υποχρεώνει να κάνει πράγματα που φοβάται. Ξέροντας πως προστατεύεται, καθώς ο πατέρας του, το επιτρέπει να διατρέξει κινδύνους, ενώ ταυτόχρονα είναι έτοιμος να επέμβει σε περίπτωση πραγματικού κινδύνου. Οστόσο μέσα σε όλα αυτά επιζητά και την επιδοκιμασία του πατέρα.

Παρ' όλα αυτά μερικοί πατέρες δεν λένε ποτέ μια ενθαρρυντική λέξη, ακόμα κι όταν είναι ευχαριστημένοι, με το πρόσχημα πως το παιδί είναι ήδη αρκετά αλαζονικό, δεν καταλαβαίνουν, πως η ανάγκη του να προβληθεί, τραβώντας την προσοχή επάνω του είναι έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό του. Επιδιώκει να αποδείξει στον εαυτό του, πως είναι κάποιος, αναζητεί στην ανάγκη, την υπερβολή και γίνεται εκκεντρικό και παράξενο, γιατί το έχει ανάγκη, για να αισθάνεται πως προκαλεί το ενδιαφέρον όσο και οι άλλοι. Μια φιλοφρονητική λέξη από την μεριά του πατέρα, θα το έκανε, χωρίς αμφιβολία, να πάψει να συμπεριφέρεται κατ' αυτόν τον τρόπο.

Πολλοί πατέρες θεωρούν, πως ενεργούν σωστά, αν συνοδέψουν την ικανοποίησή τους από μια επιτυχία του παιδιού τους, με ένα μικρό κήρυγμα: «βλέπεις όταν θέλεις μπορείς να τα καταφέρεις». Λέξεις ολότελα άχρηστες, που σβήνουν κάθε ενθουσιασμό, γιατί δείχνουν, πως θα είναι πιο απαιτητικοί στο μέλλον. Ένα απλό, χαρούμενο βλέμμα, σίγουρα μπορεί να φέρει μεγαλύτερα αποτελέσματα. (Isambert F., 1970).

5. Το στήριγμα και η παρουσία του πατέρα.

Η πατρική παρουσία δεν είναι μόνο ο χρόνος που περνά ένας πατέρας με το παιδί, αλλά η αφοσίωση που του δείχνει. Το παιδί δεν ξεγελιέται από το αφηρημένο ύφος του πατέρα του με το οποίο απαντά στις ερωτήσεις του ή από την αδιαφορία, με την οποία περιμένει την απάντηση του παιδιού του. Μερικοί πατέρες ρωτούν πολλές φορές το ίδιο πράγμα και απορούν ύστερα γιατί το παιδί εξαγριώνεται. Γι' αυτό ακριβώς τους κατηγορεί το παιδί τους, ότι ενδιαφέρονται αποκλειστικά για τις προσωπικές τους δουλειές, χωρίς να εμβαθύνουν στον παιδικό κόσμο τους.

Ακόμα και όταν η απουσία του πατέρα προκαλείται από ένα επίπονο επάγγελμα, που επιβάλλει συχνά ταξίδια, πρέπει να αναπληρώνονται με μια αυξημένη προσοχή και χωρίς να τα μεταχειρίζεται σαν αντικείμενα.

Όταν η απουσία του οφείλεται σε κακή συνεννόηση και σε διάσταση, η ταυτοποίηση με τον πατέρα γίνεται πιο δύσκολη. Το παιδί τα βάζει συχνά με τους γονείς, που δεν μπόρεσαν να συνεννοηθούν και δεν του έδωσαν «το σπιτικό που επιθυμούσε». Οι γονείς που δεν μπόρεσαν να αγαπηθούν, κατηγορούν καμιά φορά το παιδί τους, γιατί δεν τους χαρίζει τη στοργή που τόσο πολύ λαχταρούν. Ζητούν τότε ασύνειδα από το παιδί κάτι πέρα από τις δυνατότητές του. Το παιδί καταπονημένο, παρουσιάζει τότε συχνά διάφορες ταραχές. (Isambert F., 1970).

6. Οι συνομιλίες με τον πατέρα.

Οι συνομιλίες με τον πατέρα μπορούν να παίξουν ρόλο καθοριστικό στη ζωή του παιδιού. Είναι ένας τομέας υπέρμετρα λεπτός, γιατί το παιδί κλείνεται στον εαυτό του, θεωρεί τις πατρικές κουβέντες σαν επεμβάσεις στα συναισθηματικά ζητήματα και αρνείται να μιλήσει για ένα μέλλον που όμως, το σκέφτεται πολύ συχνά.

Το παιδί που βλέπει πως δεν του επιβάλουν πεποιθήσεις καθορίζει το μέλλον του σκεπτόμενο τις πατρικές κουβέντες που του προτάθηκαν, στα παιδικά του χρόνια. Άλλοτε οι συνομιλίες αυτές, μπορούν να είναι αιτία εξεγέρσεων, αν ο πατέρας γυρεύει να ασκήσει την εξουσία του για να πείσει.

Αν ο πατέρας ξέρει να πάρει μια παιδαγωγική στάση, που ενδιαφέρεται για τη σκέψη του νέου, αυτός δεν θα έχει πια το συναίσθημα της απομόνωσης, που μπορεί να τον σπρώξει στους πιο οδυνηρούς πειραματισμούς. Οι φίλοι του παραδείγματος χάρη, αν γίνουν αποδεκτοί από τον πατέρα του θα ξεδιαλεχτούν χωρίς αμφιβολία περισσότερο, θα νιώθει πως είναι υπεύθυνος για τους φίλους του. Θα ενσωματωθούν στην οικογενειακή ζωή με την υποδοχή που θα τους γίνεται, αντί να αποτελούν ένα εξωτερικό καταφύγιο. (Isambert F., 1970).

7. Ο πατέρας και τα κορίτσια του.

Οι ανάγκες για προστασία, για εμπιστοσύνη, για ενθάρρυνση, και για συμπαράσταση είναι στην κόρη λίγο διαφορετικές και παρουσιάζουν περισσότερες αποχρώσεις. Υπάρχει κίνδυνος, για εκείνες, που επειδή δεν βρήκαν στον πατέρα τους το αρσενικό στήριγμα που περίμεναν, να αναζητήσουν στον άντρα τους έναν πατέρα μάλλον, παρά έναν σύντροφο της ζωής. Αλλά δυσκολίες υπάρχουν και για εκείνες, που θαυμάζουν απεριόριστα τον πατέρα τους, καθώς διατρέχουν τον κίνδυνο να μην ικανοποιηθούν απόλυτα από τον άντρα τους. Μια υπερβολικά μεγάλη οικειότητα ανάμεσα στον πατέρα και στην κόρη μπορεί λοιπόν καμιά φορά να αποτελέσει εμπόδιο για τον κανονικό γάμο της. (Isambert F., 1970).

8. Ο πατέρας και η σχολική εργασία.

Η στάση, τη στιγμή που δίνεται ο σχολικός έλεγχος, μπορεί να είναι πολύ σπουδαία και μπορεί να δώσει στο παιδί την όρεξη για εργασία και για πρόοδο. Αν ο πατέρας αδιαφορήσει για τους βαθμούς, το παιδί βρίσκει φυσικό, πως δεν αξίζει τον κόπο να κάνει τόσες προσπάθειες.

Αντίστροφα, πολλοί γονείς ενδιαφέρονται αποκλειστικά για τη σχολική εργασία. Όταν ένα παιδί δεν εργάζεται καλά ο πατέρας συχνά εξαγριώνεται και αποθαρρύνεται, ζητάει καμιά φορά πάρα πολλά που το παιδί ίσως δεν μπορεί να δώσει.

Ένας πατέρας πρέπει να ξέρει τι ζητάει και τι μπορεί να δώσει το παιδί του. Για να γίνει αυτό θα πρέπει πρώτα να γνωρίζει τις δυνάμεις και τις αδυναμίες του παιδιού του στο σχολικό περιβάλλον. (Isambert F., 1970).

9. Ο πατέρας μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά του στη σχολική εργασία τους.

Ο πατέρας μπορεί να βοηθήσει το παιδί στη σχολική εργασία του, με το να είναι στη διάθεση του για καθετί που δεν καταλαβαίνει. Ο αντικειμενικός σκοπός, που πρέπει να φτάσει το παιδί, είναι να εργάζεται μόνο του.

Να το βοηθήσει να καταλάβει, πως εργάζεται για το δικό του μέλλον, για την προσωπική του μόρφωση και όχι για να ευχαριστήσει τους γονείς του, παίρνοντας

καλούς βαθμούς. Ο πατέρας μπορεί να οδηγήσει στη συνειδητοποίηση αυτή, αν αποκαλύψει τις ικανότητες του παιδιού.

Μερικοί πατέρες, εξαιτίας του επαγγέλματός τους, έχουν την τάση να διορθώνουν και να λύνουν τις σχολικές ασκήσεις των παιδιών τους. Ικανοποιώντας έτσι τον εγωισμό τους και θυμούμενοι τα παιδικά τους χρόνια. Η εργασία όμως του παιδιού δεν είναι μια δικαιολογία για απασχόληση. Στις οικογένειες των εκπαιδευτικών, είναι συχνή η περίπτωση όπου η σχολική εργασία διαποτίζει όλη τη ζωή. Η ατμόσφαιρα είναι χαρούμενη ή λυπημένη ανάλογα με το αν η εργασία έγινε περισσότερο ή λιγότερο καλά, το παιδί τελικά κυριεύεται από φρίκη μπροστά σ' αυτή την επίβλεψη (θεωρεί τον εαυτό του ευτυχισμένο, αν δεν φοιτά στο σχολείο ή στην τάξη των γονέων του) και ξεφεύγει όπως μπορεί, αν και διατρέχει τον κίνδυνο να πέσουν πάνω του όλες οι καταιγίδες.

Καμιά φορά, οι πατέρες επινοούν συμπληρωματικές σχολικές ασκήσεις, άλλοι μετατρέπουν το φαγητό σε επαναλήψεις των μαθημάτων. Γενικά ο πατέρας θα εξασφαλίσει μια καλύτερη απόδοση, όχι αν τροποποιήσει τις συνθήκες της σχολικής εργασίας, μα αν κατανοήσει το σύνολο των αναγκών του παιδιού και το σπουδαίο συναισθηματικό ρόλο, που αυτός μπορεί να παίξει. (Isambert F., 1970).

Ζ. ΜΕΓΑΛΩΝΟΝΤΑΣ ΧΩΡΙΣ ΠΑΤΕΡΑ

1. Απουσία του πατέρα λόγω διαζυγίου.

Τα τελευταία χρόνια όλο και πιο συχνά συναντάμε οικογένειες που βρίσκονται σε χωρισμό ή έχουν πάρει διαζύγιο, καθώς πολλοί γάμοι αποτυγχάνουν και δεν είναι δυνατόν να επανέλθουν στην προηγούμενη κατάσταση.

Σε πάρα πολλές περιπτώσεις μάλιστα, είναι πολύ πιθανό μικρά παιδιά να εμπλέκονται σε ότι προηγείται και ακολουθεί ένα διαζύγιο. Ο χωρισμός, το γεγονός που πραγματικά προκαλεί ψυχικό τραυματισμό στα παιδιά συχνότατα γίνεται πολλά χρόνια πριν το διαζύγιο, αλλά και μετά. (Herbert M., 1997).

Το διαζύγιο έχει διάρκεια και περνά από διάφορες φάσεις. Γονείς και παιδιά έρχονται αντιμέτωποι με καινούργιες καταστάσεις, απαιτήσεις, ανάγκες, δυσκολίες, συναισθήματα. Η δομή της οικογένειας αλλάζει. Καινούργιοι ρόλοι προστίθενται ή αφαιρούνται. Ανεξάρτητα από τους λόγους που οδηγούν ένα ζευγάρι στο χωρισμό/διαζύγιο είναι απαραίτητο να κατανοήσουν ο ένας τον ρόλο του άλλου. Παύουν να είναι σύζυγοι, σε καμία περίπτωση όμως δεν παύουν να είναι γονείς. Συνεχίζουν να είναι ο μπαμπάς και η μαμά και οφείλουν να ασχοληθούν και να αντιληφθούν σωστά και έγκαιρα επιθυμίες και ανάγκες του παιδιού, για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στους ρόλους τους, προς όφελος του παιδιού.

Τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα οφείλουν σεβασμό ο ένας στον άλλο. Έχουν την υποχρέωση να προστατεύουν το παιδί. Να μην χτίζουν, με τις δικές τους συγκρούσεις, τοίχο ανάμεσα στους ίδιους και το παιδί. Δεν μπορούν επειδή οι ίδιοι χώρισαν, να προσπαθεί ο ένας γονιός να χωρίσει και το παιδί από τον άλλο γονιό. (Τσάβλου Ε., 2006, ΣΥ.ΓΑ.ΠΑ.). Ένας πατέρας έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή και την φροντίδα του παιδιού. Το δικαίωμα και

η υποχρέωση γεννιέται από την σύλληψη του παιδιού, πριν ακόμα γεννηθεί. Ενώ εξαιρετικά σημαντική είναι η πατρική εμπλοκή στην ανατροφή του παιδιού καθώς περιορίζει την δημιουργία ποικίλων ψυχολογικών προβλημάτων, ενδυναμώνει το δεσμό πατέρα παιδιού, βοηθά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και αναπτύσσει στο παιδί αισθήματα σταθερότητας,

ισορροπίας και κοινωνικότητας. (Herbert M., 1998). Μελέτες δείχνουν, ότι η απουσία του πατέρα έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να παρουσιάζουν κακές επιδόσεις στο

σχολείο, να εμπλέκονται ευκολότερα σε φασαρίες, και να παρουσιάζουν εντονότερα συναισθηματικά προβλήματα ή ακόμα και προβλήματα υγείας.

Τα παιδιά που συνεχίζουν να έχουν επαφή με τον πατέρα τους έπειτα από ένα διαζύγιο αντιμετωπίζουν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς. Σύμφωνα με έρευνες διαπιστώθηκε ότι η έλλειψη επαφής με το φυσικό πατέρα αυξάνει την αρνητική ή επιθετική συμπεριφορά των παιδιού τόσο προς τους θετούς, όσο και προς τους φυσικούς γονείς του. Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου η επαφή ανάμεσα στο παιδί και το φυσικό πατέρα είναι συχνή συμβάλει στην ομαλότερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. (www.parents.gr).

Οι γονείς συνήθως όταν πρόκειται να χωρίσουν αισθάνονται αισθήματα ενοχής απέναντι στα παιδιά τους. Νομίζουν, και είναι σωστό, πως τα παιδιά είναι θύματα των γονέων και αισθάνονται πως ταλαιπωρούνται άδικα από τους ίδιους και πως δεν έχουν δικαίωμα να τα ταλαιπωρήσουν με αυτό τον τρόπο. Ενώ ελπίζουν πως θα δώσουν στα παιδιά τους ορισμένες αναπληρώσεις στο μέλλον ή θα τους δώσουν εξηγήσεις, έτσι που αργότερα και οι ίδιοι να απαλλαγούν από το συναίσθημα ενοχής και τα παιδιά να στραφούν με κάποια δικαίωση, προς τους ίδιους. Μια άλλη κατηγορία γονέων δεν αισθάνονται συναισθήματα ενοχής απέναντι στο παιδί. Αντίθετα αισθάνονται θυμό, γιατί νομίζουν πως τα παιδιά είναι εμπόδιο στην επίλυση της υπόθεσής τους. Υπάρχει ακόμη μια κατηγορία γονέων που αδιαφορεί για την ψυχολογία των παιδιών τους. Την βλέπουν, την παρακολουθούν, την ζουν μα είναι τόσο συγκεντρωμένοι στο δικό τους προσωπικό πρόβλημα, που όλα τα άλλα τα βάζουν σε δεύτερη μοίρα. (Χουρδάκη Μ., 1992).

Μερικά παιδιά, όταν οι γονείς τους χωρίζουν, υποφέρουν σε τέτοιο βαθμό από έντονο συναισθηματικό τραύμα ώστε ποτέ δεν θα αναρρώσουν ολοκληρωτικά από τις αρνητικές επιδράσεις. Οι ψυχολογικές επιδράσεις συχνά εξακολουθούν να υπάρχουν και στην ενήλικη ζωή, χωρίς μερικές φορές τα άτομα να έχουν σαφή επίγνωση για το που εντοπίζεται το πρόβλημα. Έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα από διαζευγμένους

ή χωρισμένους γονείς, σε σύγκριση με εκείνα που δεν προέρχονται από διαλυμένα σπίτια, έχουν δυο φορές περισσότερες πιθανότητες να κάνουν γάμους οι οποίοι επίσης θα καταλήξουν σε διαζύγιο ή χωρισμό, δεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τις αρνητικές επιπτώσεις από τη μια γενιά στην επόμενη. Φυσικά, το διαζύγιο καθαυτό, δεν είναι η μοναδική πηγή μακροπρόθεσμων προβλημάτων. Δεν προκαλεί έκπληξη,

ότι πολλά παιδιά επηρεάζονται κυρίως από τις εντάσεις μιας πικρόχολης οικογενειακής ζωής, η οποία προηγείται του χωρισμού και του διαζυγίου. (Herbert M., 1998). Επίσης παιδιά διαζευγμένων οικογενειών εκτός των άλλων, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν προβλήματα στο σχολείο, δυσκολίες επικοινωνίας με άλλα παιδιά και προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής.

Τα περισσότερα παιδιά δεν επιθυμούν το χωρισμό των γονέων τους και συχνά αισθάνονται ότι οι γονείς τους δεν έλαβαν υπόψη τους τα δικά τους συμφέροντα. Ο χωρισμός των γονέων ωθεί τα παιδιά να επανεκτιμήσουν τη σχέση τους με τους γονείς τους και να θέσουν υπό αμφισβήτηση όλες τις κοινωνικές σχέσεις. Επίσης πολλά παιδιά και έφηβοι ερμηνεύουν το διαζύγιο ως απόρριψη και εγκατάλειψη των ίδιων ή θεωρούν τους εαυτούς τους υπεύθυνους για τη διάλυση του γάμου των γονέων τους και συνεπώς αισθάνονται μεγάλες ενοχές. Ωστόσο πιο συνηθισμένος είναι ο θυμός εναντίον των γονέων επειδή χωρίζουν και κατηγορούν τον έναν ή τον άλλο ή και τους δύο για το χωρισμό. (Herbert M., 1997).

Κάθε ηλικία φαίνεται να έχει ένα σύνολο από δικές της κρίσεις και άγχη προσαρμογής. Μελέτες έχουν δείξει πως παιδιά προσχολικής ηλικίας φαίνεται να λυπούνται πολύ και να τρομάζουν όταν οι γονείς τους χωρίζουν, πράγμα που τα κάνει να προσκολλώνται πολύ πάνω τους και να γίνονται απαιτητικά. Δεν είναι ασυνήθιστοι οι φόβοι την ώρα του ύπνου και η άρνηση να μείνουν μόνοι τους έστω και για λίγα λεπτά. Παρουσιάζουν ζωηρές φαντασιώσεις εγκατάλειψης, θανάτου των γονιών ή τραυματισμού, και συχνά εκδηλώνουν επιθετικότητα απέναντι σε άλλα παιδιά και μαλώνουν με τα αδέρφια τους.

Στα κάπως μεγαλύτερα παιδιά, η θλίψη και η λύπη παραμένουν ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό γνώρισμα, αλλά ο θυμός γίνεται περισσότερο αισθητός. Ο θυμός

συνήθως κατευθύνεται προς τους γονείς, ιδιαίτερα προς εκείνον με τον οποίο ζει το παιδί. Ανεξάρτητα από τα πραγματικά γεγονότα που οδήγησαν στη διάλυση του γάμου, η μητέρα είναι πιθανό να κατηγορηθεί από το παιδί για οτιδήποτε έχει συμβεί. Ο απών πατέρας είναι αρκετά πιθανό να εξιδανικευτεί, ενώ η μητέρα θεωρείται υπεύθυνη που εκείνος έφυγε μακριά. Τα παιδιά, ειδικά στις ηλικίες των επτά έως οκτώ ετών, ενδέχεται να εκφράσουν πολύ έντονη επιθυμία για τον πατέρα τους.

Τα παιδιά στην προεφηβική ηλικία τείνουν να εκδηλώνουν λιγότερο τον εσωτερικό τους πόνο και τη στεναχώρια. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο πόνος δεν υφίσταται. Απλώς τα παιδιά τον συγκαλύπτουν και ίσως αναζητήσουν τρόπους για να ξεχαστούν μέσα από το παιχνίδι και άλλες δραστηριότητες, με τον ίδιο τρόπο που ένας ενήλικας ζητά παρηγοριά στο αλκοόλ ή σε κάποια απασχόληση στην οποία επιδίδεται με ασυνήθιστο ζήλο. Ίσως να είναι δύσκολο να πλησιάσει κανείς τα παιδιά αυτής της ηλικίας, καθώς απεχθάνονται να συζητήσουν γι' αυτά που αισθάνονται εξαιτίας του πόνου και της αμηχανίας που τους προκαλεί. Κάτω από αυτή τη φαινομενική αδιαφορία υπάρχει θυμός, ενώ και πάλι είναι δυνατόν να ευθυγραμμιστούν σε μεγάλο βαθμό με τον ένα γονέα και να αρνηθούν ακόμα και να δουν τον άλλο.

Όσον αφορά τους έφηβους, αρκετές φορές παρουσιάζουν έκδηλη κατάθλιψη και δίνουν την εντύπωση ότι αποσύρονται από την οικογενειακή ζωή και καταφεύγουν σε άλλες σχέσεις, εκτός σπιτιού. Οι φίλοι ίσως γίνουν η εναλλακτική λύση για την οικογένεια, καθώς προσφέρουν την αίσθηση του ανήκειν, της συνέχειας και της σταθερότητας. Μερικοί φίλοι μπορούν να ασκήσουν ανεπιθύμητες επιδράσεις προσφέροντας συγκίνηση και ενθουσιασμό. Ενδέχεται, επίσης, να έρθουν στην επιφάνεια ανησυχίες σχετικά με τις δικές τους σχέσεις, το σεξ και το γάμο. (Herbert M., 1998).

Τα παιδιά λοιπόν αντιδρούν διαφορετικά στο διαζύγιο ανάλογα με την ηλικία τους και την ικανότητά τους να καταλάβουν και να εκφράσουν το πώς αισθάνονται. Έτσι υπάρχουν παιδιά που υιοθετούν μια στάση μοιρολατρίας, παθητικότητας, μελαγχολίας, κλείνονται στον εαυτό τους, δεν μιλάνε, δίνουν την εντύπωση πως δεν παίρνουν μέρος, ενώ είναι φανερό πως είναι αρκετά δυστυχημένα. Δίπλα σ' αυτά υπάρχουν άλλα παιδιά που υιοθετούν στάση επιθετική, στάση νευρικότητας και

στάση αντίθεσης απέναντι στους γονείς και στο υπόλοιπο περιβάλλον τους. Παιδιά που δεν θέλουν να κάνουν παρέα με τους φίλους τους, αισθάνονται ταπεινωμένα, μειωμένα, δεν θέλουν να πάνε στο σχολείο, παρουσιάζουν πτώση στα μαθήματα και στους βαθμούς. Είναι παιδιά με ανασφαλή προσωπικότητα, που δεν μπορούν να συγκεντρωθούν για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου. (Χουρδάκη Μ., 1992).

Οι αντιδράσεις όμως των παιδιών επηρεάζονται και από την ικανότητα των γονέων να δίνουν συνεχόμενη συναισθηματική υποστήριξη και μια αίσθηση σιγουριάς. Οι τυπικές αντιδράσεις είναι, οδύνη, για την απώλεια της οικογένειας, Άρνηση, προσπάθεια των παιδιών να πείσουν τον εαυτό τους ότι το διαζύγιο δεν συμβαίνει στ' αλήθεια και πως το πρόβλημα θα εξαφανιστεί. Θυμός προς τους γονείς, θεωρώντας τα παιδιά ότι προδόθηκαν από αυτούς που αγαπούν βαθιά και ότι δεν κράτησαν την οικογένεια ανέπαφη. Ακόμη, μπορεί να είναι θυμωμένα με τον ίδιο τους τον εαυτό και να πιστεύουν ότι η συμπεριφορά τους υπήρξε η αιτία του διαζυγίου. Παζάρεμα, προσπαθώντας να είναι "καλά παιδιά", να έχουν σωστή συμπεριφορά και να κάνουν τη ζωή των γονιών τους ευκολότερη. Κατάθλιψη, όταν τα παιδιά συνειδητοποιήσουν ότι το διαζύγιο είναι μια πραγματικότητα που δεν αλλάζει ότι και να κάνουν. Η κατάθλιψή τους μπορεί να εμφανιστεί ως απάθεια, μεταβολές στη συμπεριφορά, συναισθηματική εναλλαγή, αλλαγές στην όρεξη κ.λπ. Αποδοχή, συνειδητοποίηση ότι το διαζύγιο πρόκειται να βγει, η οικογένεια θα χωρίσει, η ζωή που μέχρι τώρα ήξεραν θα αλλάξει και πως θα πρέπει να προετοιμαστούν για μια διαφορετική ζωή και μια νέα οικογενειακή εμπειρία. (www.parents.gr).

Συνηθισμένο λοιπόν είναι τα παιδιά να αντιδρούν στο χωρισμό-διαζύγιο με τρόπους απροσάρμοστους. Όπως, αίσθηση παραίτησης όπου το παιδί ενδέχεται να αποτραβηχτεί από την οικογένεια και τη σχολική ζωή. Επιθετικότητα όπου το παιδί ενδέχεται να εκδηλώσει τον εσωτερικό πόνο, τη δυσαρέσκεια, τη σύγχυση ή την ταραχή του, γινόμενο επιθετικό προς τους άλλους. Υποκατάσταση όπου το παιδί ίσως ψάχνει να βρει ένα υποκατάστατο του πατέρα ή της μητέρας.

Τέλος θα πρέπει να τονιστεί ότι οι αντιδράσεις των παιδιών εξαρτώνται κυρίως από την συγκρότηση και ψυχοσυναισθηματική ωριμότητα του παιδιού, την ποιότητα της σχέσης που είχε το παιδί με του γονείς του πριν το διαζύγιο, την ποιότητα των

σχέσεων του παιδιού με παππούδες, φίλους, δάσκαλους και άλλα σημαντικά πρόσωπα με τα οποία έρχεται σε επαφή, την δυνατότητα ή όχι ψυχολογικής στήριξης του παιδιού από κάποιον ειδικό ιδιαίτερα στην εφηβική ηλικία, την ένταση και τη διάρκεια των γονεϊκών συγκρούσεων και στην ικανότητα των γονέων να ανταποκριθούν στις ανάγκες του παιδιού στη φάση του διαζυγίου. (www.divorce.gr).

2. Απουσία του πατέρα λόγω θανάτου.

Η ασφάλεια της παιδικής ηλικίας μπορεί να καταρρεύσει παροδικά εξαιτίας του θανάτου ενός από τους γονείς ή κάποιου αγαπημένου προσώπου. Οι ενήλικες πιστεύουν πως το παιδί θα πρέπει να «προστατεύεται» από συζητήσεις σχετικά με το θάνατο, πως οι οδυνηρές εμπειρίες που δεν συζητούνται, απλά και μόνο θα ξεχαστούν. Είναι γνωστό ότι αυτό είναι μόνο ένα προσωρινό κουκούλωμα των συναισθημάτων, που μπορεί να πληγώσει το παιδί σε ολόκληρη τη ζωή του. Είναι καλύτερα το παιδί να παίρνει απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματά του, όσο δύσκολες και αν αυτές.

Συχνά, λανθασμένα, οι ενήλικες πιστεύουν ότι τα παιδιά με την πάροδο του χρόνου «ξεχνούν» την εμπειρία μιας σοβαρής αρρώστιας ή το χαμό του δικού τους ανθρώπου. Στην πραγματικότητα, έχουν ανάγκη να θυμούνται το πρόσωπο γιατί συνδέεται με τη ζωή τους κι ανήκει στην ιστορία τους. Ακόμα κι αν τους χωρίζει ο θάνατος, η σχέση με αυτόν που αγάπησαν ποτέ δεν πεθαίνει.

Η τραυματική εμπειρία του θανάτου ενός αγαπημένου προσώπου μπορεί να μετριαστεί αν προσφερθεί στοργική φροντίδα και δοθεί μια απλή ξεκάθαρη εξήγηση, ιδίως αν γίνει με ήρεμο τρόπο. Το παιδί για να ξεπεράσει μια τέτοια φοβερή εμπειρία, το σημαντικότερο είναι να κατανοήσει και να δεχτεί τα συναισθήματά του. Επίσης έχει ένα αξιοσημείωτο τρόπο να δείχνει ότι δέχεται τα θλιβερά γεγονότα και να συνεχίζει τη ζωή του, και μπορεί να διαχειριστεί τους δύσκολους –από τη φύση του– αποχωρισμούς με μεγαλύτερη άνεση απ' ότι οι ενήλικες, εφόσον βέβαια ειπωθεί η αλήθεια και το αφήσουν να μοιραστεί με τους ανθρώπους που αγαπάει τα φυσιολογικά συναισθήματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι όταν υποφέρουν. Αυτό σχετίζεται και με τον τρόπο με τον οποίο το παιδί επεξεργάζεται όλα τα έντονα συναισθήματα, αλλά και με

στοιχεία της εξελικτικής ψυχολογίας που σχετίζονται με την ανάπτυξη. (Leshan E., 2003).

Η θλίψη είναι φυσικό συναίσθημα, και ένα από τα μεγαλύτερα δώρα που δέχεται ο άνθρωπος προκειμένου να αντιμετωπίσει τις απώλειες που θα βιώσει. Αν αφήναν οι γονείς το παιδί ελεύθερα να θρηνήσει καθέναν από τους χιλιάδες μικρούς θανάτους στη ζωή του, θα υπήρχαν ενήλικες που δεν θα βίωναν τώρα την αυτολύπηση. Όταν δεν επιτρέπεται στο παιδί να θρηνήσει, αργότερα θα έχει τρομερό πρόβλημα με οτιδήποτε σχετίζεται με τη θλίψη και πολύ συχνά θα καταφεύγει στην αυτολύπηση.

Ο θυμός θεωρείται ακόμα χειρότερος. Υποτίθεται πως το παιδί δεν πρέπει να θυμώνει, πολύ σπάνια γίνεται αποδεκτός ο παιδικός θυμός. Αυτό που πρέπει να γνωρίζουν οι γονείς είναι ότι ο φυσικός θυμός διαρκεί μόλις δεκαπέντε δευτερόλεπτα. Αμέσως μετά έχει ξεπεραστεί. Ωστόσο, αν δεν επιτρέπεται στο παιδί να θυμώσει ή ακόμα χειρότερα, αν φάει ξύλο ή τιμωρηθεί αυστηρά, τότε μεγαλώνοντας αποκτά οργή, μίσος και εκδικητικότητα. Ο κόσμος είναι γεμάτος με τέτοιους ανθρώπους. Το μίσος, που στην ουσία είναι διαστρεβλωμένος θυμός, δημιουργεί πολλά προβλήματα στη σωματική υγεία. Γενικότερα, κάθε αφύσικο συναίσθημα αντιστοιχεί σε κάποια σωματική δυσλειτουργία: μια θρόμβωση στεφανιαίας νόσου, για παράδειγμα, αποτελεί την εκδήλωση καταπιεσμένου θυμού και φόβου.

Επίσης η ζήλια είναι φυσικό συναίσθημα, εντελώς φυσιολογικό και θετικό. Συνεισφέρει στην άμιλλα, όταν το μικρό παιδί μιμείται το μεγαλύτερο και μαθαίνει πώς να κάνει σκι, πατινάζ, να παίζει φλάουτο ή να διαβάζει ένα βιβλίο. Αν προσπαθήσει κανείς να μειώσει το παιδί για τη φυσική του ζήλια, το συναίσθημα θα μεταστραφεί σε τρομερό φθόνο και ανταγωνισμό. Αν κάθε μορφή φυσικής ζήλιας βάλλεται και υποτιμάται, τότε το μυαλό οδηγείται σε μια κατάσταση ατέρμονου ανταγωνισμού.

Η αγάπη αποτελεί το μεγαλύτερο πρόβλημα, ένα πρόβλημα που μπορεί να οδηγήσει τον κόσμο μας στην αυτοκαταστροφή. Υπάρχουν δυο πλευρές στην αγάπη. Η μια αφορά την αγκαλιά, το άγγιγμα και τη σωματική ασφάλεια. Η άλλη πλευρά, που είναι και η πιο σημαντική αν και οι περισσότεροι την ξεχνούν, είναι το θάρρος να πει κάποιος "όχι". Αν δεν μπορεί να το κάνει αυτό, τότε γίνεται φανερό ότι υπάρχει πολύς φόβος, ντροπή ή ενοχή μέσα του.

Έτσι λοιπόν οι μεγάλοι θα πρέπει να είναι πιο ειλικρινείς με τα παιδιά και να τους μεταδίδουν τις πραγματικές τους σκέψεις και συναισθήματά, χωρίς να τους παρουσιάζουν το θάνατο σαν τον τραγικότερο εφιάλτη. Ενθαρρύνοντας το να εκφράσει τα συναισθήματά του, ενισχύοντας τη συμμετοχή του στο οικογενειακό πένθος και παρέχοντας του υποστήριξη σε σταθερή βάση. Επίσης οι γονείς να μην

ντρέπονται και να μην κρύβουν τα δάκρυα, το θυμό ή την οργή τους, (αν τα αισθάνονται) και να μην προστατεύουν τα παιδιά τους από τις ανεμοθύελλες της ζωής. Αν μοιραστούν μαζί τους τις εμπειρίες τους, τα παιδιά της επόμενης γενιάς δεν θα έχουν τόσο τρομερό πρόβλημα με το θάνατο. (Kubler-Ross E., 2001). Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τα παιδιά, γιατί έχουν ανάγκη από ανθρώπους που έχουν τη δύναμη να έρθουν αντιμέτωποι και να ξεπεράσουν μια απώλεια, καθώς και από ανθρώπους που θα βοηθήσουν να δοκιμαστούν σε καταστάσεις αλλαγής, διερευνώντας αλλά και εκδηλώνοντας τα συναισθήματά τους. Ενώ σπάνια αναζητούν στήριξη από τους συνομηλίκους τους καθώς φοβούνται μήπως απομονωθούν επειδή διαφέρουν.

Η οικογένεια μέσα στην οποία μεγαλώνει ένα παιδί θεωρώντας ότι αυτό πρέπει να ωριμάσει και να ξεπεράσει τους συναισθηματισμούς πιστεύοντας ότι το κλάμα και οι διαμαρτυρίες στο πένθος είναι κατακριτέα και δεν αφήνετε να εκφράσει τα συναισθήματα πένθους, αυτή η πίεση έχει ως αποτέλεσμα μεγαλώνοντας να θεωρεί το κλάμα, τις απαιτήσεις, τον θυμό και άλλα συναισθήματα για τη μη ικανοποίηση αυτών των απαιτήσεων και την ενοχοποίηση των άλλων ως αδικαιολόγητα, παιδαριώδη και άσχημα συναισθήματα. (Bowlby J., 1995).

Το φοβερότερο σχεδόν πράγμα που μπορεί να συμβεί σε ένα παιδί είναι ο θάνατος ενός γονιού. Τα περισσότερα παιδιά νιώθουν σαν να έχει φτάσει η συντέλεια του κόσμου, σαν να έχει τελειώσει η δική τους ζωή. Τα αισθήματά τους βέβαια είναι φυσιολογικά. Για αρκετό καιρό νιώθουν λύπη, φόβο και θυμό. Μετά όμως από πολλούς μήνες, τα αισθήματα αυτά γίνονται λιγότερο οδυνηρά. Στην αρχή, δεν μπορούν να δεχτούν ότι πέθανε ο γονιός τους. Καθώς περνούν οι ώρες και οι μέρες –μερικές φορές μετά από βδομάδες και μήνες– αρχίζουν να αισθάνονται την αλήθεια. Πιστεύουν πως από την λύπη τους δεν θα μπορέσουν να συνεχίσουν να ζουν. Σύντομα μπορεί να

αρχίσουν να νιώθουν και θυμό. Επιπλέον μπορεί να αρχίσουν να νιώθουν και ενοχές, ίσως να νομίζουν ότι κατά κάποιον τρόπο αυτό μπορεί να έγινε από δικό τους φταίξιμο. (Leshan E., 2003).

Για να μπορέσουν να κατανοήσουν πλήρως και να προσαρμοστούν στις αλλαγές, τα παιδιά χρειάζονται χρόνο. Τους παίρνει χρόνο να καταλάβουν ότι ο γονιός έφυγε ΟΡΙΣΤΙΚΑ και για ΠΑΝΤΑ. Εκείνο το διάστημα τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με πολλά και έντονα συναισθήματα. Όπως είχε ειπωθεί και προηγουμένως, λυπούνται για την απώλεια και θυμώνουν που ο γονιός τους έφυγε και τα άφησε μόνα τους. Φοβούνται ότι ο θάνατος μπορεί να αρπάξει και τον άλλο γονιό ή ακόμα και τα ίδια.

Σ' αυτή την ηλικία τα παιδιά έχουν ελάχιστες δυνατότητες να ξεκαθαρίσουν και να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα αυτά. Είναι πιθανό, για παράδειγμα, μετά το θάνατο ενός αγαπημένου τους προσώπου, να αρχίσουν να ενοχλούν, ή ακόμα και να χτυπούν τα άλλα παιδιά στο σχολείο, να έχουν αυτοκαταστροφική συμπεριφορά «βουλιμία, ροπή για ατυχήματα» και επίμονες σκέψεις αυτοκτονίας καθώς και παρατεταμένες διαταραχές στη διατροφή ή τον ύπνο. Για να μάθουν τα παιδιά να προσέχουν και να φροντίζουν τον εαυτό τους σε περιόδους πένθους, χρειάζονται ενήλικες έτοιμους να τα βοηθήσουν. Και η ευθύνη των ενήλικων στο πεδίο αυτό είναι σημαντική: Θα πρέπει να μπορέσουν να βρουν και να αποκαταστήσουν τις ισορροπίες. (Heike B., 2003).

Είναι σημαντικό να αφιερώνουν οι ενήλικες αρκετό χρόνο για να συζητήσουν με τα παιδιά, αφού όσο περισσότερο νιώθουν τα παιδιά ότι οι ενήλικες παίρνουν στα σοβαρά τα αισθήματα και τις ανησυχίες τους, τόσο μεγαλύτερη εμπιστοσύνη αποκτούν στις δυνατότητες τους. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα στην αλήθεια – και το θέμα του θανάτου, όσο δύσκολο κι αν είναι, δεν μπορεί να αποτελεί εξαίρεση. Οι ενήλικες θα πρέπει να εκφράσουν τα συναισθήματα τους στα παιδιά με ειλικρίνεια αλλά και με τρόπο κατανοητό, ώστε να μπορέσουν να εκφράσουν κι αυτά τα δικά τους συναισθήματα.

Συγκεκριμένα, παιδιά ηλικίας μέχρι τριών ετών αντιλαμβάνονται το θάνατο με την έννοια της απομάκρυνσης, ότι τα άφησαν μόνα τους. Αυτό ενεργοποιεί φόβους εγκατάλειψης. Συχνά βιώνουν την απομάκρυνση των ενήλικων σαν τιμωρία, επειδή έκαναν κάτι που οι ενήλικες δεν ενέκριναν. Έτσι, είναι σημαντικό –όταν παιδιά

αυτής της ηλικίας έρχονται αντιμέτωπα με το θάνατο– να καθησυχάζονται για το ότι, δεν ευθύνονται αυτά για το θάνατο του ενός από τους δυο γονείς ή ενός άλλου αγαπημένου προσώπου.

Στην ηλικία τεσσάρων ως πέντε χρόνων, τα παιδιά αρχίζουν να ενδιαφέρονται για το θάνατο. Δεν αντιλαμβάνονται το θάνατο ως κάτι οριστικό και αμετάκλητο. Ξεκινούν από την ιδέα ότι οι νεκροί με κάποιο τρόπο ανασταίνονται και συνεχίζουν κανονικά τη ζωή τους. Σ' αυτή την ηλικία ο θάνατος συνδέεται προ πάντων με τα γηρατειά και την αρρώστια ή με τον πόλεμο και άλλες καταστάσεις βίας. Σχετικές έννοιες με το θάνατο για τα παιδιά είναι η ακινησία, το σκοτάδι, ο ύπνος και η απουσία ζωτικών σημείων, όπως η αναπνοή ή η λήψη τροφής – αλλά μόνο προσωρινά. Η δυσκολία που έχουν τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία να κατανοήσουν και να αποδεχτούν το θάνατο, σε μεγάλο μέρος οφείλετε στο ότι δεν μπορούν να κατανοήσουν τη διαφορά του προσωρινού από το οριστικό. Τα παιδιά δεν μπορούν να αποδεχτούν συναισθηματικά έναν οριστικό χωρισμό από τα αγαπημένα τους πρόσωπα – ο φόβος τους για κάτι τέτοιο είναι πολύ μεγάλος. Μετά από μια τέτοια εμπειρία, τα παιδιά συχνά φοβούνται να πέσουν για ύπνο, φοβούνται το σκοτάδι και δεν θέλουν να είναι μόνα τους. Επειδή δεν είναι σίγουρα αν ο πατέρας ή η μητέρα θα ξαναέρθει, δεν θέλουν να απομακρυνθούν καθόλου από κοντά τους – ούτε καν για να κοιμηθούν.

Στην ηλικία των έξι ετών περίπου τα παιδιά συλλαμβάνουν το θάνατο σαν κάτι οριστικό και αμετάκλητο. Η σκέψη των παιδιών είναι πια σε θέση να αναγνωρίζει και να αποδέχεται αφηρημένες έννοιες. Ταυτόχρονα όμως ξεκινούν για το παιδί νέοι φόβοι, επειδή συνειδητοποιεί ότι και η δική του ζωή έχει τέλος και δεν είναι αιώνια. Έτσι, αναπτύσσετε μεγάλο ενδιαφέρον για το θάνατο, και ιδιαίτερα για τα συναισθήματα που προκαλεί. (Heike B., 2003).

Είναι σημαντικό λοιπόν για τα παιδιά να αισθάνονται ότι τα καταλαβαίνουν και τα παίρνουν στα σοβαρά όσον αφορά τους φόβους και τους προβληματισμούς τους. Και δεν θα έπρεπε οι ενήλικες να τα αποκλείουν ούτε από τις συζητήσεις, ούτε από την κηδεία, ούτε από τις τελετές πένθους. Δεν βοηθάει, επίσης, να προσπαθούν οι ενήλικες να κρύψουν τα συναισθήματα τους από τα παιδιά. Τα παιδιά επιτρέπεται να βλέπουν πότε οι γονείς τους είναι

λυπημένοι ή απελπισμένοι. Έτσι κι αλλιώς το καταλαβαίνουν. Όταν κρύνουν κάτι οι γονείς ή υπεκφεύγουν, επιτείνουν απλά τη σύγχυση των παιδιών και τους μαθαίνουν έμμεσα ότι δεν επιτρέπεται να δείχνουν ορισμένα αισθήματα. Όσο για τα δάκρυα, τα παιδιά μαθαίνουν σιγά-σιγά ότι οι ενήλικες κλαίνε για πάρα πολλούς λόγους – από βαθιά συγκίνηση, ακόμα και από ξαφνική μεγάλη χαρά. Αν θέλουν οι ενήλικες να αποτελέσουν θετικό πρότυπο για να αντιμετωπίζουν τα παιδιά τα συναισθήματα τους, ας προσέξουν, να μη “χωθούν” μέσα στη λύπη τους. Να δώσουν και πάλι την προσοχή τους στα παιδιά. Να τους μιλήσουν για το πένθος τους, αλλά ταυτόχρονα “να έχουν ανοιχτά τα αυτιά τους” για τα καθημερινά ζητήματα των παιδιών, να τους μεταδώσουν τη βεβαιότητα ότι δεν είναι υπεύθυνα για την οδύνη που βιώνουν οι γονείς. Να μην περιμένουν από τα παιδιά παρηγοριά, συμβουλή ή υποστήριξη. Τα παιδιά αντιμετωπίζουν το θάνατο όπως τα μαθαίνουν οι ενήλικες. Η εικόνα ενός ενήλικα που κλαίει μπορεί να είναι τρομακτική για ένα παιδί, ιδιαίτερα αν δεν έχει ξαναδεί κάτι παρόμοιο. Παρ’ όλα αυτά είναι χρήσιμο να μάθει το παιδί ότι και ο ενήλικας χρειάζεται να κλάψει μερικές φορές, και ότι αυτό του κάνει καλό. (Νίλσεν Μ., 2004).

3. Απουσία του πατέρα λόγω γέννησης παιδιού εκτός γάμου.

α. Το παιδί του ανύπαντρου πατέρα.

Οι άνδρες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες να αποδεχθούν τον πατρικό ρόλο, γιατί οι γυναίκες έχουν προτεραιότητα και ο ρόλος τους έχει μεγαλύτερη βαρύτητα. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη δυσκολία παίζουν και οι ασυνείδητες αναπαραστάσεις που έχουν οι άνδρες για την πατρότητα. Οι άνδρες βλέπουν πάντα τον εαυτό τους δίπλα σε μια γυναίκα και κατανοούν την εικόνα τους, ως άνδρα. Ο νεαρός πατέρας δεν ξέρει πάντοτε τι να κάνει με το μωρό του, ώστε να μην είναι εξάσκηση της «μητρότητας» αλλά και της «πατρότητας». Εκτός αυτών των δυσκολιών, που προέρχονται από την αντίληψη για τους ρόλους των φύλων, η ψυχανάλυση και ο νόμος συχνά τον παραμερίζει.

Αυτοί είναι κυρίως οι λόγοι για τους οποίους πάρα πολλοί πατέρες εξαφανίζονται από τη ζωή των παιδιών τους μετά το διαζύγιο ή παραιτούνται από τον

πατρικό ρόλο και «εγκαταλείπουν το παιδί στη μητέρα του». Οι ίδιοι λόγοι ερμηνεύουν και το γεγονός της ανυπαρξίας σχεδόν των ανύπαντρων πατέρων. Η κατάσταση αυτή της μονογονεϊκότητας, που παρατηρείται και σπάνια έχει μελετηθεί ή έχει μελετηθεί λιγότερο από άλλες. Δεν εννοούμε τον απόντα πατέρα του παιδιού που μεγαλώνει με την ανύπαντρη μητέρα, αλλά τον ανύπαντρο πατέρα που έχει αναλάβει την ανατροφή του παιδιού του.

Μελέτες έχουν δείξει ότι το παιδί του ανύπαντρου πατέρα έχει τα ίδια προβλήματα με το παιδί που μεγαλώνει σε άλλου τύπου μονογονεϊκή οικογένεια με μόνο γονέα πατέρα. Η στελέχωση των φορέων της παιδικής προστασίας και οι κοινωνικές πρακτικές για την ανατροφή των παιδιών είναι τέτοιες, ώστε το παιδί σίγουρα θα έρθει σε επαφή με γυναικείες φιγούρες, με αποτέλεσμα η δυνατότητα ταύτισης με μητρικά μοντέλα να διευκολύνετε. (Κογκίδου Δ., 1995).

β. Το παιδί της ανύπαντρης μητέρας.

Οι συνθήκες της σημερινής κοινωνίας αναγκάζουν κάποιες γυναίκες να φέρνουν στον κόσμο ένα παιδί γνωρίζοντας ότι θα το αναθρέψουν μόνες, τουλάχιστον για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Ή για ορισμένες γυναίκες η επιλογή της μητρότητας εκτός γάμου αποτελεί μια συνειδητή απόφαση στην οποία καταλήγουν μετά από μακρά διαδικασία επεξεργασίας. Για άλλες γυναίκες η απόφαση είναι πιο παρορμητική, παρ' όλο που πρόκειται για επιθυμητή εγκυμοσύνη, και αποφασίζεται μέσα σε ένα κλίμα αντίστασης/εναντίωσης στα καθιερωμένα ήθη, τα οποία θεωρούνται περιοριστικά.

Υπάρχει, βέβαια, πάντοτε η περίπτωση της ανύπαντρης μητέρας «θύματος» συγκεκριμένων καταστάσεων για την οποία η εγκυμοσύνη δεν ήταν μια επιθυμητή κατάσταση που στην συνέχεια όμως αποφάσισε να κρατήσει και να μεγαλώσει μόνη της το παιδί ή εκείνης που εξαναγκάστηκε να το κρατήσει. Η μητέρα αυτή έχει, συνήθως, δυσκολίες να βιώσει και, στη συνέχεια, να ασκήσει το γονεϊκό ρόλο της. Πρόκειται κυρίως για ανύπαντρες μητέρες που δεν ήθελαν την εγκυμοσύνη ούτε να κρατήσουν το παιδί, αλλά, για διάφορους λόγους εξαναγκάστηκαν, (μπορεί να ήταν πολύ αργά να κάνουν άμβλωση). Η πρόοδος στον τομέα της βιοτεχνολογίας έκανε, επίσης, δυνατή τη μητρότητα για τη μόνη γυναίκα, χωρίς καμία συμμετοχή του

άνδρα. Η μόνη μητέρα μπορεί, στη συνέχεια, να μεγαλώσει το παιδί της σε πολλές και διαφορετικές συνθήκες. (Κούρος Ι., 1993).

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες μεγαλώνει ένα παιδί εκτός γάμου ποικίλουν. Αυτές μπορεί να είναι:

- Παιδιά που μεγαλώνουν με την μητέρα τους, στο δικό της αυτόνομο νοικοκυριό.
- Παιδιά που η μητέρα, εκ των υστέρων, παντρεύεται με τον πατέρα τους.
- Παιδιά που η μητέρα τους παντρεύεται με άλλο άνδρα και όχι με τον πατέρα τους και υπάρχει νομική ρύθμιση για το παιδί.
- Παιδιά που μεγαλώνουν με την μητέρα τους, στο πλαίσιο της ελεύθερης συμβίωσης της μητέρας (με τον πατέρα του παιδιού ή άλλο σύντροφο).
- Παιδιά που μεγαλώνουν στα πλαίσια της οικογένειας καταγωγής τους και συγκαταλέγονται στο νοικοκυριό της. (Κογκίδου Δ., 1995).

Η οικονομική κατάσταση της ανύπαντρης μητέρας εξαρτάται από τη δυνατότητα της να έχει μία απασχόληση σταθερή και καλά αμειβόμενη, για την απόκτηση της οποίας απαιτείται εξειδίκευση και υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, που δεν διαθέτουν κάποιες μητέρες. Οι μητέρες αυτές δυσκολεύονται να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να διατηρήσουν ένα σταθερό εισόδημα ώστε να καλύψουν προσωπικές τους ανάγκες αλλά και ανάγκες των παιδιών τους. Με την οικονομική κατάσταση της μόνης μητέρας συνδέονται μία σειρά από προβλήματα, όπως το ζήτημα της ασφαλιστικής κάλυψης, της ιατρικής παρακολούθησης του παιδιού, της εξασφάλισης ατόμου για τη φύλαξη του παιδιού, όταν η μητέρα επιθυμεί να εργαστεί. Το τελευταίο θέμα τίθεται με τρόπο πιεστικό, καθώς η ανεπάρκεια των κρατικών φορέων παιδικής φροντίδας δυσχεραίνει το συνδυασμό των επαγγελματικών υποχρεώσεων με τις ευθύνες της μητρότητας, πολύ δε περισσότερο οδηγεί στη συρρίκνωση του ελεύθερου χρόνου της μητέρας. Έτσι λοιπόν η μητέρα αδυνατεί να βρει ελεύθερο χρόνο για να βρεθεί κοντά στο παιδί της, να παίξει, να συζητήσει και γενικότερα να περάσει αρκετές ώρες μαζί του. Η υπερφόρτωση ευθυνών και η έλλειψη προσωπικού ελεύθερου χρόνου για την ίδια επηρεάζει την κοινωνική ζωή και τις διαπροσωπικές σχέσεις της ανύπαντρης μητέρας, ενδέχεται να δημιουργήσει προβλήματα υγείας και βίωση του αισθήματος της μοναξιάς. (www.kethi.gr).

Το παιδί που μεγαλώνει σε ένα τέτοιο πλαίσιο αναπτύσσει μια πολύ στενή σχέση με τη μητέρα του, χωρίς κανένα ενδιάμεσο πρόσωπο, μια σχέση που μπορεί να γίνει αρκετά καταπιεστική. Η επιθυμία του παιδιού για αυτονομία γρήγορα μπορεί να επισκιαστεί από έντονη ενοχή, καθώς γίνεται αντιληπτή από το παιδί ως επιθετικότητα που στρέφεται προς τη μητέρα του, που αποτελεί το μοναδικό αντικείμενο αγάπης. (Κογκίδου Δ., 1995).

Επιπλέον απασχολεί πάρα πολύ το παιδί της ανύπαντρης μητέρας η ύπαρξη και η ταυτότητα του πατέρα. Κάθε παιδί σκέφτεται τον πατέρα του. Φυσικά είναι απών, αλλά είτε το θέλει μια μητέρα είτε όχι, παίζει σημαντικό ρόλο και στη δική της ζωή και στη ζωή του παιδιού της. Πολλά παιδιά φεύγουν για να ψάξουν τον πατέρα τους, ακόμη και κρυφά από την μητέρα τους ή και χωρίς τη θέλησή της. Αν για τη διαζευγμένη ή χήρα μητέρα είναι δυνατό να κάνει αναφορές στον απόντα πατέρα, για την ανύπαντρη μητέρα είναι αρκετά πιο δύσκολο να μιλά για το γεννήτορα του παιδιού της. Η ανησυχία της γίνεται έντονα αντιληπτή από το παιδί, που αρχίζει να ψάχνει μια ρίζα για να είναι όπως και τα άλλα παιδιά. Η συνεχής αναζήτηση, όπως προκύπτει από την κλινική εμπειρία, προκαλεί έντονα συναισθήματα άγχους και ενοχής, πολύ πιο έντονα απ' ό,τι σε παιδιά άλλων τύπων μονογονεϊκής οικογένειας. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που το παιδί της ανύπαντρης μητέρας αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο, σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών. Πάρα πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει μια τάση για κατάθλιψη και άλλες συναισθηματικές διαταραχές στα παιδιά αυτά, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό.

Παρ' όλο το δράμα της εγκατάλειψης, για παράδειγμα παρ' όλη τη δικαιολογημένη -συχνά- θλίψη, παρ' όλη την απόλυτα ενσυνείδητη επιθυμία να το κρατήσει η μητέρα μακριά, ή ακόμα παρ' όλη την αδιαφορία για το άτομό του, οφείλει η μητέρα αυτή να πείσει τον εαυτό της να διατηρήσει στο μυαλό του παιδιού της μια εικόνα αποδεκτή του πατέρα του. Το να γεννήσει και να διατηρήσει στο μυαλό του παιδιού ένα μίσος για τον απόντα πατέρα, μπορεί να έχει βαριές συνέπειες. Ίδιες θα είναι οι συνέπειες, αν τηρηθεί εκ μέρους της μητέρας απόλυτη σιγή και δεν αναφερθεί ποτέ το όνομά του. Η αναζήτηση της πατρικής του ρίζας μπορεί να φωλιάσει για τα καλά στην ψυχή ενός παιδιού και να το ακολουθήσει σε όλη την ενήλικη ζωή του.

Η μητέρα οφείλει να διαφυλάξει όσο το δυνατόν τη θετική εικόνα του πατέρα του παιδιού της. Φυσικά, δεν είναι απαραίτητο να κρύβονται οι δυσκολίες και η πραγματικότητα, αλλά να μεταδίδονται στο παιδί με τέτοιο τρόπο ώστε να μην του φορτώνουν και την ευθύνη, ώστε αυτές οι δυσκολίες να μην εμποδίζουν τη φυσιολογική εξέλιξη της ζωής του και των σχέσεών του με τους άλλους. Με άλλα λόγια, το παιδί έχει κάθε δικαίωμα να γνωρίζει πως ο πατέρας του δεν ήταν τέλειος, αρκεί να συνειδητοποιεί παράλληλα πως το ίδιο δεν μπορεί να κάνει τίποτα γι' αυτό, και αυτό δεν πρέπει να μπαίνει στην καθημερινή του ζωή ούτε στο ίδιο του το μέλλον.

Σαν από φυσικό αντανακλαστικό, η μητέρα που ζει μόνη με το παιδί της, «κρέμεται» από πάνω του. Από ένστικτο, έχει την τάση να περιβάλλει το παιδί της με μια αγάπη αποκλειστική, εν μέρει για να αναπληρώσει τον πατέρα, εν μέρει για να γεμίσει τη μοναξιά της. Επίσης εγκαθιστώντας το παιδί στο κέντρο ενός «κόσμου για δύο», χωρίς να το ξέρει, η μητέρα του δημιουργεί μια υπερβολική ανάγκη για το άτομο της, κάνοντάς το απαιτητικό και ανίκανο να τα βγάλει πέρα χωρίς τις φροντίδες και την παρουσία της.

Ο ρόλος της μητέρας αντίθετα είναι να οδηγεί μέρα με τη μέρα το παιδί όλο και πιο μακριά της, ώστε να μπορέσει εκείνο να υπάρξει μακριά της ύστερα, χωρίς εκείνη. Να ετοιμάσει για το παιδί της ένα μέλλον αυτόνομου άνδρα ή αυτόνομης γυναίκας και να το αγαπάει όχι για τον εαυτό της, αλλά για εκείνο το ίδιο. Θα πρέπει να εκμεταλλευτεί όλες τις ευκαιρίες που θα επιτρέψουν στο παιδί να διευρύνει τους ορίζοντές του. Επίσης η μητέρα οφείλει να δώσει στο παιδί της την ευκαιρία να συναντήσει ανθρώπους με τους οποίους θα μπορέσει το παιδί να δημιουργήσει σχέσεις εμπιστοσύνης και αγάπης, πράγμα που ίσως αφορά ένα θείο, έναν νονό, έναν παππού, γείτονες, φίλους κ.λ.π. (Κούρος Ι.,1993).

4. Απουσία του πατέρα από το σπίτι λόγω μεγάλου χρονικού διαστήματος.

Στη σημερινή εποχή η μετακίνηση ατόμων είναι συχνή και αποτελεί ένα πρακτικό τρόπο ζωής. Τα άτομα μεταναστεύουν για ανεύρεση εργασίας, ή εγκατάσταση σε άλλη χώρα, πολυεθνικές εταιρείες μεταφέρουν το προσωπικό τους σε άλλες χώρες, πρόσφυγες ζητούν πολιτικό άσυλο, άτομα κάθε κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, κ.λ.π. Μετανάστες, διαφορετικών εθνικοτήτων και πολιτισμικής παράδοσης εγκαθίστανται σε μια τρίτη χώρα, που είναι πολιτισμικά ξένη

γι' αυτούς. Οι μετανάστες συνήθως προέρχονται από χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο. Δεν είχαν την ευκαιρία να αναπτύξουν μια ικανότητα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, βασισμένη σε γεγονότα και εκτιμήσεις καταστάσεων. Τα προσωπικά τους αισθήματα και οι επιθυμίες τους έχουν τον πρωταρχικό ρόλο κάτι που συχνά τους εμποδίζει στο να προβαίνουν στις κατάλληλες ενέργειες προς το καλλίτερο συμφέρον του παιδιού. (Κοντογιάννη Χ., κ.α., 1990).

Χαρακτηριστικό στοιχείο του πατέρα μετανάστη είναι ότι όταν εγκαταλείπει την χώρα του, για να εγκατασταθεί σε άλλη χώρα έχει ως αποτέλεσμα να χάνει το υποστηρικτικό δίκτυο της πατρικής του οικογένειας, των φίλων του και το προστατευτικό δίκτυο του κοινωνικοοικονομικού και νομικού συστήματος της χώρας του. (Σικελιανού Δ.).

Άνθρωποι που είτε είναι παντρεμένοι, διαζευγμένοι, χήροι, ανύπαντροι πατέρες, είναι γονείς και αναγκάζονται να αφήσουν το παιδί τους με τη μητέρα ή κάποιο συγγενικό πρόσωπο, στον τόπο καταγωγής τους.

Υπάρχουν πατέρες που μένουν για λίγο χρονικό διάστημα στο σπίτι τους και μετά φεύγουν. Στη διάρκεια της απουσίας τους, τα άτομα του περιβάλλοντός τους μιλούν γι' αυτούς σαν να ήταν παρόντες, ακόμα υπάρχουν φορές που τα άτομα αυτά επιθυμούν να έχουν κάποια επικοινωνία με τους πατέρες που απουσιάζουν, είτε τηλεφωνικώς είτε δια αλληλογραφίας, κ.α. Στη συνέχεια, όταν επανεμφανίζονται, αφηγούνται τι τους συνέβη κατά τη διάρκεια της απουσίας τους. Συχνά δικαιολογούν τη στάση τους – έστω και για να πείσουν τον ίδιο τους τον εαυτό– λέγοντας ότι η απουσία τους οφειλόταν σε επαγγελματικές υποχρεώσεις ή ενδεχομένως σε πολιτικό-ιστορικούς λόγους, πιστεύεται ότι η συμπεριφορά τους είναι μάλλον καθορισμένη από κάποιον γενετικό παράγοντα.

Διαπιστώνεται πως όταν οι περιστάσεις τους αναγκάζουν να παραμείνουν στο σπίτι, αυτό έχει επιπτώσεις στην ψυχική και σωματική τους κατάσταση. Πολλές φορές προσπαθούν να μη φύγουν και να ζήσουν αποκλειστικά με την οικογένεια τους και αυτή τους η αυτοκαταστροφική αφοσίωση τους διαλύει ψυχικά. Όταν μένουν στο σπίτι, γίνονται ανυπόφοροι για τους οικείους τους, έτσι όλοι τελικά προτιμούν να τους δουν να ξαναφεύγουν, πράγμα που επιθυμούν και οι ίδιοι. (Brouck V. D. J., 1999).

Παρ' όλα αυτά τα παιδιά είναι ικανά να αντεπεξέρχονται με πρακτικότητα στις δυσκολίες που παρουσιάζονται μπροστά τους, εφόσον βέβαια αισθάνονται ασφαλή και αγαπητά στις σχέσεις με τον πατέρα τους. Αλλά είναι συγχρόνως ευαίσθητα πλάσματα που πολύ εύκολα πληγώνονται και αισθάνονται τρομαγμένα ψυχολογικά και παγιδευμένα σε μια αρνητική συναισθηματική ανάπτυξη, όταν αισθάνονται ότι εγκαταλείπονται, απορρίπτονται ή ότι τους στερείται η ασφάλεια που απορρέει από την γονική αγάπη και φροντίδα.

Ο πατέρας που απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι συχνά δε συνειδητοποιεί τα προβλήματα που η συμπεριφορά του δημιουργεί στο παιδί, το μεγαλύτερης ηλικίας παιδί είναι σε θέση να καταλάβει την αιτία της απουσίας του πατέρα, ενώ ένα βρέφος ή ένα πολύ μικρό παιδί αποπροσανατολίζεται εντελώς από αυτή την κατάσταση. Το παιδί προσπαθεί να διαλευκάνει τη μυστηριώδη επανεμφάνιση και δεν είναι πάντα εύκολο να προσδιορίσει για ποιο λόγο επανεμφανίζεται σε κάποια δεδομένη στιγμή και όχι σε κάποια άλλη. Δεν μπορεί να συλλάβει τις προφορικές εξηγήσεις που του δίνονται και περιορίζεται να ερμηνεύει, όσο καλύτερα μπορεί, την τρυφερή συμπεριφορά που δείχνουν απέναντι του τα άτομα με τα οποία ζει. (Κοντογιάννη Χ., κ.α., 1990).

Το παιδί προσπαθεί επίσης να καταλάβει εάν η στιγμή της επανεμφάνισης ή όχι του πατέρα εξαρτάται από τη δική του στάση και αν ναι, με ποια μέσα μπορεί να το επιτύχει. Σε ορισμένες περιπτώσεις επιστρατεύει διάφορα «μαγικά» μέσα, τα οποία όμως αποτυγχάνουν πολλές φορές. Άλλοτε πάλι χρησιμοποιεί συγκεκριμένα μέσα που έχουν αποτελέσματα στο μέτρο που καταφέρνει να τους προσδώσει έναν πιο δραματικό χαρακτήρα. Μπορεί, λόγου χάρη να πάθει ή να προκαλέσει ένα σοβαρό ατύχημα ή να αρρωστήσει βαριά. Και αυτές όμως οι πολύ σημαντικές ενέργειες ενδέχεται να μην φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα όταν οι γονείς είναι ναυτικοί, στρατιωτικοί, φυλακισμένοι, κ.λ.π.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει σ' αυτό το θέμα συμπεραίνεται ότι δεν υπάρχει σίγουρος τρόπος για να καταφέρει ένα παιδί να κάνει τον πατέρα που λείπει για μεγάλα χρονικά διαστήματα να επιστρέψει με τη θέληση του και να παραμείνει στο σπίτι. Πρέπει λοιπόν να συμβιβαστεί με την κατάσταση, πράγμα που σίγουρα θέτει ορισμένα σοβαρά προβλήματα.

Για παράδειγμα, όταν ο πατέρας απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα έχει ως αποτέλεσμα να αναστατώνει διαρκώς και κατ' επανάληψη τον εσωτερικό και εξωτερικό κόσμο του παιδιού. Τα διαστήματα που είναι παρών επιμένει πολύ να κάνει το παιδί να αποδεχθεί αυτές τις δυο πλευρές του. Το μόνο που επιθυμεί το παιδί είναι να αφηθεί να πεισθεί ότι όντως υπάρχουν και καταλήγει να χρησιμοποιεί αυτές τις δυο πλευρές, προκειμένου να στηρίξει σε αυτές άλλα κομμάτια που απαρτίζουν τον ψυχισμό του. Τότε ο γονιός εξαφανίζεται και το μόνο που απομένει πλέον στο παιδί είναι να σπεύσει να συγκράτηση, με όποιον τρόπο μπορεί, τα κομμάτια του ψυχισμού του, τον οποίο οικοδόμησε χρησιμοποιώντας τις σαθρές εικόνες που του παρουσίαζε ο πατέρας. Εάν όμως η κατάσταση αυτή παρατείνεται, το παιδί δεν αντέχει, επ' αόριστων, να δαπανά όλη του την ψυχική ενέργεια σε αυτή την προσπάθεια, της οποίας τα αποτελέσματα βασίζονται πάντοτε στην τύχη, οπότε καταλήγει να γεμίσει το κενό με αυτοσχέδια υλικά. Κατόπιν, και εφόσον το παιδί έχει ξεκινήσει την εκτέλεση αυτού του σχεδίου που έχει επεξεργαστεί, ο πατέρας εμφανίζεται απροσδόκητα και σπεύδει να καταλάβει τη θέση που άφησε κενή, δίχως να νοιαστεί για τις προσπάθειες που υποχρεώθηκε να καταβάλει το παιδί προκειμένου να γεμίσει το κενό που γέννησε η απουσία του. Με την αιφνίδια εισβολή του θέτει ακαριαία σε κίνδυνο την επίπονη προσπάθεια που κατέβαλε το παιδί για πολλούς μήνες ή ακόμα και για χρόνια. (Brouck V. D. J., 1999). Φαίνεται λοιπόν πως ο πατέρας που απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα από το σπίτι δε συνειδητοποιεί καθόλου τις τεράστιες δυσκολίες που προκαλεί η στάση του. Αυτό όμως περιπλέκει ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Το παιδί που σε γενικές γραμμές θεωρεί ότι η συμπεριφορά του πατέρα είναι ανυστερόβουλη καταλήγει μάλλον να προσπαθεί να τον ανακουφίσει και να τον παρηγορήσει αντί να ασχοληθεί με τις δικές του δυσκολίες, παρόλο που νιώθει ότι κινδυνεύει η ψυχική του ισορροπία.

Ορισμένα πολύ προικισμένα παιδιά καταφέρνουν να εξασφαλίσουν στους πατέρες που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία μια θέση που μπορεί να παραμένει κενή για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς να υπάρξει κίνδυνος κατάρρευσης και την οποία ο πατέρας μπορεί να ξαναβρεί κάθε φορά που επανεμφανίζεται. Δεν

μπορούν όμως όλα τα παιδιά να βρουν μια τέτοια λύση, η οποία είναι εφικτή μόνο για το παιδί που διαθέτει μια ευέλικτη και συνάμα στερεή ψυχική οργάνωση, που ζει σε ένα ιδιαίτερα ευνοϊκό περιβάλλον, και εν πάση περιπτώσει αυτή η λύση απαιτεί πάντα μια μακρά και λεπτομερή επαναξιολόγηση.

Ένα ακόμα αποτέλεσμα όταν ο πατέρας λείπει για εξαιρετικά μεγάλο διάστημα από το σπίτι και το παιδί παρουσιάζει μια σοβαρή αρρώστια ή μια κρίση, για παράδειγμα, δυσκολίες στο σχολείο, αποφάσεις γύρω από τη μόρφωση, χρήση ναρκωτικών, κάτι που συμβαίνει και στα πολύ νέα παιδιά, ένδειξη ψυχολογικής διαταραχής, παραπτωματικότητα ανηλίκων που οδηγούν στην παρέμβαση των Αρχών, κ.λ.π, τότε το παιδί έχει στερηθεί την καθημερινή φροντίδα και επιμέλεια του πατέρα του. Το παιδί συχνά χρειάζεται την παρέμβαση και των δυο γονιών του (όταν αυτό είναι εφικτό) και την υποστήριξή τους. Πώς λοιπόν μπορεί αυτό να επιτευχθεί όταν ο πατέρας του παιδιού ζει σε διαφορετική χώρα και είναι μακριά του;

Το παιδί, για την πλήρη και αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του έχει ανάγκη από αγάπη και κατανόηση, θα μεγαλώσει –εφόσον βέβαια το επιτρέπουν οι συνθήκες– με την φροντίδα και την υπευθυνότητα των γονιών του, και εν γένει σε μια

ατμόσφαιρα στοργής και υλικής εξασφάλισης. Ένα παιδί κατά την πρώτη τρυφερή του ηλικία δεν θα πρέπει εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις να αποχωρίζεται από τη μητέρα του, η οποία είναι δίπλα του και το στηρίζει κατά τη διάρκεια της απουσίας του πατέρα. (Κοντογιάννη Χ., κ.α., 1990).

Τέλος πολλά παιδιά ζουν κάτω από συνθήκες οικονομικής ανασφάλειας, η οποία συχνά μεταφράζεται σε συναισθηματική ανασφάλεια εξαιτίας της μακρόχρονης απουσίας του πατέρα. Το παιδί μπορεί να έχει την οικονομική βοήθεια από τη μητέρα του ή από το συγγενικό πρόσωπο με το οποίο ζει ή ακόμα να έχει οικονομική βοήθεια από τον πατέρα του που είναι μακριά, αλλά αυτό είναι κάτι που δεν αρκεί και δεν μπορεί να εκπληρώσει τη συναισθηματική και την ψυχολογική ανάγκη που έχει το παιδί από τον πατέρα του. (Κοντογιάννη Χ., κ.α., 1990).

Συμπεραίνεται ότι το πολιτισμικό σοκ του παιδιού που έχασε τον πατέρα από κοντά του, το κάνει να κλειστεί στον εαυτό του και να μην έχει εμπιστοσύνη στους γύρω του, ακόμα και στον ίδιο του τον πατέρα. Εκτός αν το παιδί διαθέτει ένα ισχυρότατο βαθμό δύναμης του εγώ του, η ψυχοκοινωνική–σεξουαλική του ανάπτυξη

επιβραδύνεται και καταστρέφεται. Ανεξάρτητα πόσο καλές είναι οι προθέσεις ενός γονιού –και οι περισσότεροι γονείς έχουν καλές προθέσεις– η σύγχυση, η αδημονία, η ανασφάλεια, το αίσθημα απόρριψης –ακόμα και εγκατάλειψης– που αισθάνονται τα παιδιά αυτά είναι συναισθήματα έντονα που αφήνουν βαθιές ουλές. Μια άλλη αρνητική απήχηση είναι όταν ο πατέρας επιθυμεί να ζήσει με το παιδί του, παίρνοντας το μαζί του στην άλλη χώρα διαμονής. Ως εκ τούτου το πολιτισμικό και ψυχολογικό σοκ του παιδιού είναι αναπόφευκτο καθώς στερείται τον άλλο γονιό, το γνώριμο περιβάλλον του σπιτιού του, του σχολικού, συγγενικού και φιλικού περιβάλλοντος ή τις συνήθειες του.

5. Κοινωνικός αποκλεισμός της μονογονεϊκής οικογένειας.

Η μονογονεϊκή οικογένεια δημιουργείται με διάφορους τρόπους. Αυτοί ενδέχεται να είναι ο θάνατος του πατέρα, η τυπική λύση του γάμου (διαζύγιο), η γέννηση του παιδιού εκτός γάμου και τέλος η απουσία του πατέρα από το σπίτι για μεγάλο χρονικό διάστημα λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων, εύρεσης εργασίας κ.α. Όλο αυτό επιφέρει τον κοινωνικό αποκλεισμό όπως περιθωριοποίηση, απομόνωση και μοναξιά των γυναικών που μεγαλώνουν μόνες τους τα παιδιά τους.

Τόσο η μητέρα όσο και το παιδί μιας μονογονεϊκής οικογένειας αντιμετωπίζει εκτός από οικονομικά προβλήματα, προβλήματα μοναξιάς, απομόνωσης και απόρριψης συχνά της διαφορετικής τους κατάστασης, κατάσταση που οδηγεί σε μείωση της αυτοεκτίμησης των ατόμων αυτών. Οι παράγοντες αυτοί με τη σειρά τους οδηγούν τη μόνη μητέρα να αισθάνεται ανασφάλεια και έλλειψη επάρκειας για το γονεϊκό της ρόλο.

Κοινωνική αποδοχή φαίνεται να έχει η χήρα μητέρα καθώς η κατάσταση της μονογονεϊκότητας είναι αναπόφευκτη και γιατί προέρχεται από ένα σχήμα ζωής σε ζευγάρι.

Θεωρείται επίσης κοινωνικά αποδεκτή και αντιμετωπίζεται με συμπάθεια, σεβασμό και με διάθεση βοήθειας από την οικογένειά της ή το φιλικό και κοινωνικό περιβάλλον της. Ως αποτέλεσμα να της παρέχεται η αναγκαία συναισθηματική στήριξη κατά την περίοδο του πένθους και της μετέπειτα προσαρμογής στο ρόλο της μόνης μητέρας. (Γαλάνης Γ. Ν., 1995).

Παρ' όλο που η χήρα έχει την κοινωνική αποδοχή των γύρω της, της τίθενται ορισμένοι περιορισμοί. Ένας από αυτούς είναι η μη αποδοχή της συμβίωσης της γυναίκας με έναν νέο σύντροφο καθώς θεωρούν ότι πρέπει να αποκλειστεί από την κοινωνική ζωή. Σε αντίθεση με έναν άνδρα ο οποίος βρίσκεται σε χηρεία. («Π.Σ.Μ.Γ.Ο.», Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, 2000).

Όσον αφορά τη διαζευγμένη γυναίκα είναι στιγματισμένη και θεωρείται πως έχει αποτύχει σαν σύζυγος και σαν μητέρα. Μεγάλο ποσοστό διαζευγμένων γυναικών δεν είναι αποδεκτές από το κοινωνικό περιβάλλον και χαρακτηρίζονται ή τους αποδίδονται για ασήμαντη αφορμή άσχημοι χαρακτηρισμοί ενώ δεν βρίσκουν στήριξη ούτε καν από την οικογένειά τους. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι το διαζύγιο επιφέρει αυτόματα την καταστροφή των παιδιών, τα οποία καταλήγουν στα ναρκωτικά και εμφανίζουν γενικότερα παραβατική συμπεριφορά.

Εκτός της αρνητικής στάσης της κοινωνίας και της οικογένειας, οι διαζευγμένες γυναίκες αντιμετωπίζουν και την αρνητική στάση από το εργασιακό περιβάλλον τους, αλλά και από τα ίδια τους τα παιδιά, γιατί εκτός από τη συναισθηματική έλλειψη του πατέρα τους έχουν να αντιμετωπίσουν και κοινωνική κριτική από τους συνομηλίκους τους.

Τέλος η διαζευγμένη γυναίκα νιώθει κοινωνικά και συναισθηματικά στο περιθώριο σε σχέση με το προηγούμενο φιλικό της περιβάλλον γιατί οι φίλοι της οικογένειας μπαίνουν σε μια διαδικασία επιλογής του ενός από τους δυο συζύγους. Ως συνέπεια να μην συμπεριλαμβάνονται πολλά ζευγάρια ή να υπάρχουν πολύ λιγότερα απ' ότι πριν η οικογένεια γίνει μονογονεϊκή. (Κογκίδου Δ., 1995).

Οι ίδιες κοινωνικές προκαταλήψεις, τοποθετούν και την άγαμη μητέρα με το παιδί της σε μειονεκτική θέση σε σχέση με την νόμιμη οικογένεια και η στάση της κοινωνίας ακόμα και σήμερα είναι απορριπτική και επικριτική. Ενώ αποδεκτή είναι εκείνη η οποία είχε στα σχέδια της το γάμο και απέτυχε. Αυτό που ενοχλεί κυρίως, είναι η πρωτοβουλία που μπορεί να πάρει μια γυναίκα, για να αλλάξει μια δεδομένη οικογενειακή ή κοινωνική κατάσταση. (www.kethi.gr).

Οι συνθήκες για τις άγαμες μητέρες συνήθως είναι δύσκολες, όχι μόνο γιατί το κοινωνικό περιβάλλον διατίθεται αρνητικά απέναντι τους αλλά και εξαιτίας των μη σταθερών οικονομικών πόρων, της μη υπάρχουσας κατοικίας, της μη σταθερής εργασίας ή της μη συμπαράστασης της οικογένειας τους και του πατέρα του παιδιού

τους. Αναμφίβολα υπάρχουν και ανύπαντρες μητέρες που γίνονται δεκτές από την οικογένεια τους και οι οποίες δέχονται μεγάλη βοήθεια εφόσον εργάζονται. Η βοήθεια αυτή όμως δεν σημαίνει ότι τους εξασφαλίζει και τον χρόνο για να περνούν αρκετές ώρες με το παιδί τους, για να διασκεδάζουν ή για να έχουν ελεύθερη προσωπική ζωή. (Κογκίδου Δ., 1995).

Εκτός όμως από την μητέρα κοινωνικό στιγματισμό και αποκλεισμό δέχεται και το παιδί από τους συνομήλικους του. Ενώ βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση του ανδρικού προτύπου και η έλλειψη του πατέρα του, του δημιουργεί ένα κενό, το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί από κανέναν άνδρα με τον οποίο η μητέρα μπορεί να έχει φιλική ή μη σχέση. Εξαιτίας αυτού τα παιδιά συχνά εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και προβλήματα στην εξέλιξη τους, όπως εύθραυστη υγεία, υπερκινητικότητα, μαθησιακές δυσκολίες κ.α. (Γαλάνης Γ. Ν., 1995).

Ανεξάρτητα από τους λόγους που οδήγησαν τον πατέρα στη μετανάστευση η πολιτιστική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει ρήξη κοινωνική, οικογενειακή και ατομική. Η αλλαγή αυτή μπορεί να έχει πολλαπλές επιδράσεις στη δομή της οικογένειας και στην ψυχική ισορροπία και λειτουργικότητα του κάθε μέλους.

Σημαντική είναι η βοήθεια που παρέχουν τα άτυπα δίκτυα «συγγενείς, φίλοι, γείτονες», στην μητέρα και στο παιδί η οποία κυμαίνεται από βοήθεια στη φροντίδα του παιδιού, συναισθηματική στήριξη καθώς και βοήθεια προς τη μητέρα είτε με χρηματικές παροχές είτε για να έχει ελεύθερο προσωπικό χρόνο, γεγονός που τη βοηθά στη σχέση της με το παιδί της. (www.kethi.gr).

Συμπεραίνεται ότι η μονογονεϊκότητα είναι μια κοινωνική πραγματικότητα που βιώνετε διαφορετικά από τα υποκείμενά της. Η είσοδος στην κατάσταση της μονογονεϊκότητας αποτελεί σημείο ρήξης με τον προηγούμενο τρόπο ζωής, αλλά τόσο ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η ρήξη, όσο και ο ίδιος ο προηγούμενος τρόπος ζωής καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό, τις μετέπειτα αναπαραστάσεις της μονογονεϊκότητας.

Η εμφάνιση προβληματικών καταστάσεων στα πλαίσια της μονογονεϊκότητας «πέραν εκείνον που σχετίζονται με την απασχόληση, το εισόδημα, την παιδική προστασία» είναι στενά συνυφασμένη με συγκεκριμένες αναπαραστάσεις της μονογονεϊκότητας και συνεπώς η επίλυση των προβλημάτων αυτών ανασυγκρότηση των συγκεκριμένων αναπαραστάσεων.

Κεφάλαιο III

Α. ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ – Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ

Η συμβουλευτική της οικογένειας είναι ο κλάδος εκείνος της συμβουλευτικής που ασχολείται κυρίως με την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν από την συζυγική ή οικογενειακή σχέση, την απώλεια του πατέρα λόγω θανάτου, την μη αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα ή την απουσία του πατέρα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Συμπεριλαμβάνει και τον οικογενειακό προγραμματισμό – την προετοιμασία, δηλαδή για τον γάμο και τις περιπτώσεις διαζυγίων, όπου πλέον η απόφαση για την διάλυση της οικογένειας έχει ληφθεί και η βοήθεια του συμβουλευτικού ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού έγκειται κυρίως στο να βοηθήσει τα μέλη της οικογένειας να αντιμετωπίσουν πιο εποικοδομητικά τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτή τη διάλυση. (Μαλικιώση-Λοΐζου Μ., 1999).

Η συμβουλευτική υποστήριξη και η θεραπεία προσφέρουν την απαραίτητη βοήθεια, ώστε το άτομο ξεχωριστά ή η οικογένεια να τακτοποιήσει τη ζωή της και να ξαναβρεί την ψυχική της ισορροπία. (Horst P., 2003).

Επιπλέον η κοινωνική εργασία βρίσκεται σε συνεχή ροή και αλλαγή, μορφοποιούμενη και ανατροφοδοτούμενη συνεχώς από τις νέες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές διαστάσεις μιας δεδομένης κοινωνίας. Παρ' όλη τη «παγκοσμιότητα» ορισμένων θεμελιωδών αρχών της, οι μέθοδοι και τεχνικές για την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας ποικίλουν ανάλογα με την ιδιαιτερότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν χρονικά και τοπικά. (Δημοπούλου–Λαγωνίκα Μ., 1983).

Όσον αφορά την αντιμετώπιση των πολυπροβληματικών οικογενειών, βασικές μέθοδοι και τεχνικές της κοινωνικής εργασίας, δια μέσου των ετών, διαμορφώθηκαν σταδιακά, έτσι ώστε να προσαρμοσθούν στην κάλυψη των αναγκών των οικογενειών αυτών. Η κοινωνική εργασία, με την στενή έννοια της κατά περίπτωση θεραπευτικής αντιμετώπισης, αλλά και με την ευρεία έννοια, της κατά ταύτισης της με την κρατική κοινωνική πολιτική δεν μπορεί να θεραπεύσει τελείως αυτές τις παθολογικές καταστάσεις. Μπορεί όμως να τις απαλύνει, και κυρίως με τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής μπορεί να ενεργήσει προληπτικά και κυρίως μόνο θεραπευτικά.

Η οικογενειακή δυσλειτουργικότητα έχει βαθιές τις ρίζες της σε μια πολυπλοκότητα κοινωνικών, οικονομικών, βιολογικών και ψυχολογικών παραγόντων

που έχουν ήδη σχηματοποιηθεί σε ένα σύνολο συμπτωμάτων. Η αντιμετώπιση των προβληματικών οικογενειών δεν μπορεί να γίνει αποσπασματικά και μεμονωμένα από τους κοινωνικούς λειτουργούς μιας δεδομένης κοινωνικής υπηρεσίας μόνο. Χρειάζονται βέβαια οι προσωπικές γνώσεις του κοινωνικού λειτουργού και η χρησιμοποίηση των κατάλληλων τεχνικών, αυτές όμως δεν είναι αρκετές. Στο εξωτερικό έχουν εφαρμοσθεί πολυποίκιλα, εκτεταμένα προγράμματα για συστηματική, οργανωμένη και μακρόχρονη αντιμετώπιση των πολυπροβληματικών οικογενειών. (Δημοπούλου–Λαγωνίκα Μ., 1983).

Οι βασικές αρχές που τηρούν όλοι οι ειδικοί όσον αφορά τις πολυπροβληματικές οικογένειες, είναι ότι στις πρώτες συναντήσεις, ο κοινωνικός λειτουργός βοηθά τα άτομα ώστε να νιώσουν εμπιστοσύνη. Αν τα άτομα αισθανθούν ότι μπορούν να έχουν εμπιστοσύνη στον κοινωνικό λειτουργό, θα μπορέσουν σε ένα πρώτο στάδιο, να μιλήσουν πιο ελεύθερα και έτσι θα βοηθηθούν να μειώσουν το άγχος τους και σε ένα δεύτερο στάδιο, να ξεπεράσουν την προβληματική κατάσταση που αντιμετωπίζουν. Ο κοινωνικός λειτουργός βλέπει και συζητά με κάθε μέλος ξεχωριστά, έτσι ώστε και τα ίδια τα μέλη της οικογένειας να μιλήσουν και να εκφραστούν πιο ελεύθερα (αφού δε θα είναι παρούσα η υπόλοιπη οικογένεια για να αντιδικήσει ή να διαφωνήσει) και ο κοινωνικός λειτουργός να αποκτήσει μια προσωπική εντύπωση για το κάθε μέλος.

Μια άλλη αρχή είναι πως, από τη στιγμή που ο κοινωνικός λειτουργός θα κατανοήσει την άποψη κάθε μέλους και θα αναγνωρίσει της πηγές των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα μέλη στις μεταξύ τους σχέσεις, θα αρχίσει να ερμηνεύει τις στάσεις και τα συναισθήματα του κάθε μέλους και να τα μεταφέρει ενδεχομένως και στους υπόλοιπους, για να διευκολύνει κάποια καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους. Τέλος, όταν καταλάβει ότι αρχίζει να υπάρχει κάποιο σημείο επαφής μεταξύ των μελών της οικογένειας, θα τους συναντήσει και θα συζητήσει με όλους μαζί, θα τους αφήσει να μιλήσουν και μεταξύ τους, διευθύνοντας ο ίδιος τη συζήτηση, έτσι ώστε να βρουν από κοινού μια λύση στο πρόβλημά τους. (Μαλικιώση-Λοϊζου Μ., 1999).

Ο ειδικός που καλείται να εργαστεί με μια οικογένεια πρέπει οπωσδήποτε να εκτιμήσει κατά πόσον η ατμόσφαιρα προστριβών και συγκρούσεων που επικρατούσε στο σπίτι πριν το χωρισμό, άσκησε καταστροφική επιρροή. Επομένως να βοηθήσει τους

γονείς και τα παιδιά να αντιμετωπίσουν ευκολότερα την κατάσταση παίρνοντας κάποια συγκεκριμένα, κυρίως πρακτικά, μέτρα:

- Συζήτηση σχετικά με το χωρισμό.
- Συνέχιση της καλής σχέσης τουλάχιστον με τον ένα γονέα.
- Ικανοποιητική διευθέτηση της κηδεμονίας και της επαφής με τον άλλο γονέα. (Herbert M., 1997).

Παράλληλα, να διασφαλίσει ότι τα πρακτικά αυτά μέτρα που θα ληφθούν θα έχουν εύστοχα αποτελέσματα στα παιδιά. Στην όλη διαγνωστική προσπάθεια λαμβάνονται υπόψη η οικογένεια και το αναπτυξιακό ιστορικό, πριν δοθεί η τελική διάγνωση. Η θεραπευτική παρέμβαση χαρακτηρίζεται από ευελιξία και προσαρμόζεται στις ανάγκες των γονέων και των παιδιών, παίρνοντας υπόψη την ψυχοκοινωνική και οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Ακόμη, η παρέμβαση βασίζεται στις ανάγκες των γονέων και των παιδιών και όχι στην ιδιαίτερη προτίμηση του ειδικού για ένα συγκεκριμένο πρότυπο παρέμβασης. Οι ειδικοί στην προστασία του παιδιού λαμβάνουν υπόψη τη διαθεσιμότητα και τις πιθανές ελλείψεις του οργανισμού υπηρεσιών, ώστε να αποφασίζουν σε ένα ρεαλιστικό σχέδιο παρέμβασης, που πιθανόν να απαιτεί παραπομπή σε άλλους οργανισμούς, που έχουν τα μέσα καλύτερης εξυπηρέτησης και φροντίδας. (Μουζακίτης Χ., 1990).

Επιπλέον, ο κοινωνικός λειτουργός δρα συμβουλευτικά, συστηματοποιώντας τις εμπειρίες των γονέων, διευρύνοντας τους ορίζοντες τους, όσον αφορά στην αποτελεσματική λύση προβλημάτων και βοηθώντας τους να αυξήσουν την γνώση και την αυτοπεποίθηση τους στη εξάσκηση των γονεϊκών ρόλων. Ακόμη βοηθά τους γονείς να κατανοήσουν τις αρνητικές επιπτώσεις που τα προβλήματα τους έχουν, πάνω στο παιδί και να τους διδάξει δεξιότητες, οι οποίες θα τους διευκολύνουν στις απαιτήσεις των ρόλων τους σαν γονείς. Επίσης παρέχει στα παιδιά την απαιτούμενη ασφάλεια, ώστε να εξωτερικεύσουν την οργή, τον θυμό, το αίσθημα αδικίας και την θλίψη. (Kubler-Ross E., 2001). Και αν και επιθυμούν να κρατήσουν μαζί γονείς και παιδιά, υπάρχουν και περιπτώσεις που οι προσπάθειες που γίνονται για να διατηρηθεί ακέραια μια οικογένεια στρέφονται εναντίον των συμφερόντων όλων των ενδιαφερόμενων μερών. (Herbert M., 1997).

Επίσης, εάν ο ειδικός διαπιστώσει ότι δεν έχει στη διάθεση του τα μέσα για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της οικογένειας, θα πρέπει να τους παραπέμψει σε άλλο

οργανισμό ή ειδικό επαγγελματία. Ακόμη, ουσιαστικής σημασίας είναι, να συνεχίσει την θεραπεία πέραν από τις πρώτες ενδείξεις καλυτέρευσης μιας περίπτωσης. (Μουζακίτης Χ., 1990).

Β. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το ποσοστό των μονογονεϊκών οικογενειών έχει αυξηθεί αρκετά κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η προσέγγιση της πολιτείας στο φαινόμενο αυτό και ειδικά η σχέση του φαινομένου με τις εκάστοτε κοινωνικές πολιτικές ποικίλοι σημαντικά με το πέρασμα του χρόνου από χώρα σε χώρα.

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, τα περισσότερα κράτη άρχισαν να ενστερνίζονται ιδέες για το θεσμό της οικογένειας που βασίζονταν στην άποψη πως ο άνδρας-σύζυγος όφειλε να εργαστεί και να συντηρεί την οικογένειά του, ενώ η γυναίκα-σύζυγος θα αναλάμβανε αμισθί την ευθύνη της φροντίδας των τέκνων. Αυτό είναι το μοντέλο του άνδρα κουβαλητή κατά το οποίο η σύζυγος αποκλείεται από την αγορά εργασίας παραμένοντας εξαρτημένη από το σύζυγο και χωρίς καμία βοήθεια από το κράτος. Συνεπώς το πρόβλημα των μονογονεϊκών οικογενειών ορίζεται αρχικά σε σχέση με το κόστος της οικονομικής τους συντήρησης.

Επιπλέον οι μονογονεϊκές οικογένειες θεωρήθηκαν ως ένας από τους βασικούς παράγοντες που θα οδηγούσαν στην κατάρρευση της κοινωνίας και στη δημιουργία μιας κατώτερης τάξης ανθρώπων, καθώς εκφράστηκαν φόβοι για την κοινωνικοποίηση των παιδιών που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες μπορούν να οριστούν με πολλούς τρόπους «οικονομικό κόστος, φτώχεια, εγκληματικότητα κ.λ.π.» κάθε ένας εκ των οποίων απαιτεί διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης, που δεν αποκλείεται να έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. (Καραπιπέρη Α., 2005).

Συγκρίνοντας λοιπόν τις διαφορετικές κοινωνικές πολιτικές και αναγνωρίζοντας τη διαφορετική θέση που κατέχουν σε αυτές οι μόνες μητέρες, είτε ως νοικοκυρές που φέρουν την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών τους, είτε ως εργαζόμενες ή ως ένας συνδυασμός αυτών των δυο. Ιδιαίτερα ενδιαφέρων έχει και ο βαθμός στον οποίο κάθε Εθνική Κοινωνική Πολιτική μπορεί να εξαλείψει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μονογονεϊκή οικογένεια «χαμηλό κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδο, προβλήματα υγείας κ.λ.π».

Στη Μ. Βρετανία δεν υπάρχει Οικογενειακή Πολιτική. Δεν υπάρχουν ξεκάθαροι εθνικοί στόχοι σχετικά με την οικογένεια, καθώς δεν υπάρχει αντίστοιχο Υπουργείο ή

Διεύθυνση. Συνεπώς, η πολιτική που αφορά στην προστασία της οικογένειας και του παιδιού κατακερματίζεται στα διάφορα Υπουργικά Τμήματα.

Βασικός στόχος της κοινωνικής πολιτικής στη Μ. Βρετανία είναι η μείωση των προβλημάτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη των μονογονεϊκών οικογενειών τόσο βραχυπρόθεσμα με την υποστήριξη των οικογενειών αυτών για την κάλυψη των έκτακτων αναγκών τους, όσο και μακροπρόθεσμα με τη μείωση του αριθμού μονογονεϊκών οικογενειών προωθώντας συγκεκριμένα μέτρα και οικονομικά κίνητρα με τη μορφή οικογενειακών επιδομάτων.

Στο ξεκίνημα της δεκαετίας του 90' η κυβέρνηση υποστήριξε πως στρέφοντας της μόνες μητέρες στην απασχόληση θα αποτελούσαν κατάλληλα γονικά πρότυπα για τα παιδιά τους καθώς θα τους δίδασκαν μια πιο υγιή στάση απέναντι στην εργασία και την αυτονομία. Επιπλέον αυτή η πολιτική πρωτοβουλία εντάσσει τις μητέρες μονογονεϊκών οικογενειών σε καθεστώς ενεργητικής εργασιακής πολιτικής και αναγνωρίζει την ανάγκη για ανάπτυξη σύνθετων μορφών υποστήριξης προκειμένου να καλυφθούν οι ιδιαίτερες ανάγκες τους. Ωστόσο δεν διασφαλίζει την εργασία των μητέρων, καθώς οι επιδοτήσεις και τα άλλα οικονομικά κίνητρα εργοδοτών είναι λιγότερα συγκριτικά με αυτά που προσφέρονται για άλλες ομάδες πληθυσμού. (Καραπιπέρη Α., 2005).

Όσον αφορά τη Γερμανία οι μονογονεϊκές οικογένειες έχουν ενσωματωθεί στην ευρύτερη οικογενειακή πολιτική και ευνοούνται από μέτρα που έχουν σχεδιαστεί ανεξάρτητα από τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Η πολιτική είναι τέτοια που ωθεί τις γυναίκες να μην εργάζονται αλλά να μένουν με τα παιδιά τους και να αναλαμβάνουν προσωπικά την φροντίδα και την ανατροφή τους. Παράδειγμα αυτής της πολιτικής είναι η γονική άδεια τριών ετών που χορηγείται στις μητέρες και οι μη επαρκής υποδομές. Αν ο πατέρας των παιδιών δεν είναι ικανός να φροντίζει και να συντηρεί τα παιδιά του, τότε οι γονείς της μητέρας οφείλουν να πάρουν την ευθύνη αυτήν πριν φτάσουν στο κράτος για βοήθεια. Συνεπώς ένα άλλο χαρακτηριστικό της πολιτικής που εφαρμόζεται είναι η έμφαση που δίνεται στον θεσμό της οικογένειας ως φορέα παροχής πρόνοιας. (Καραπιπέρη Α., 2005).

Στη Σουηδία οι μονογονεϊκές οικογένειες θεωρούνται ως μια άλλη μορφή οικογένειας που λαμβάνει κοινωνική φροντίδα όπως οποιαδήποτε άλλη μορφή οικογένειας, χωρίς τη δημιουργία ειδικών προγραμμάτων και παροχών.

Ωστόσο προτεραιότητα δίνεται στα παιδιά των μόνων μητέρων όσον αφορά τη δημόσια φροντίδα και τις παροχές. Ενσωματώνονται δηλαδή σε ένα καθολικό σύστημα που αντιμετωπίζει ισότιμα όλες τις μητέρες ανεξάρτητα από το αν είναι έγγαμες ή όχι.

Το Σύστημα Κοινωνικής Πρόνοιας ενθαρρύνει τις γυναίκες να ενταχθούν στο ενεργό εργασιακό δυναμικό της χώρας, συνδυάζοντας την εργασία με την φροντίδα της οικογένειας, λόγω των προγραμμάτων γονικής άδειας, συστήματος φορολογίας, της παροχής δημόσιας ολοήμερης παιδικής φροντίδας και της πολιτικής που προωθεί την ισότητα ανάμεσα στις γυναίκες και τους άνδρες στην αγορά εργασίας. (Καραπιπέρη Α., 2005).

Από το ακόλουθο σχήμα που συγκρίνει τους δείκτες φτώχειας και εργασίας στα τρία κράτη είναι σαφές ότι υπερτερεί το μοντέλο της Σουηδίας με υψηλά επίπεδα εργασίας και χαμηλά επίπεδα φτώχειας.

Σε αντίθεση με την Βόρεια και την Κεντρική Ευρώπη, στην Ελλάδα επικρατεί σε μεγαλύτερο βαθμό το παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο, αν και έχουν αυξηθεί οι μονογονεϊκές οικογένειες κατά την πρόσφατη περίοδο, συναντώνται σε μικρότερο βαθμό απ' ότι στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Η οικογένεια αποτελεί σημαντική μονάδα, όχι μόνο στο επίπεδο της οργάνωσης της ζωής του ατόμου αλλά, και στο νομοθετικό και διοικητικό επίπεδο. Εκτός από αυτές τις διατάξεις δεν υπάρχει συγκροτημένη πολιτική για την οικογένεια παρά μόνο αποσπασματικά και διάσπαρτα μέτρα κοινωνικής πολιτικής στον τομέα της ισότητας, της εργασίας, της κατοικίας και της φορολογίας. Η οικογένεια δεν αντιμετωπίζεται ολοκληρωμένα.

Στην πολιτική για την οικογένεια στην Ελλάδα δεν έχει ακόμη διαφανεί ξεκάθαρα η τάση που είναι ευδιάκριτη στα άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για έμφαση στο άτομο και τα δικαιώματά του. Αυτό ερμηνεύει εν μέρει την περιορισμένη ανάπτυξη της πολιτικής για την οικογένεια που είναι προσανατολισμένη για το παιδί.

Σε γενικές γραμμές έχουν σημειωθεί σημαντικές αλλαγές στη πολιτική για την οικογένεια την τελευταία δεκαετία. Όπως:

- Στον τομέα της φορολογίας όπου και μειώνονται οι διαφορές ανάμεσα στα παντρεμένα ζευγάρια και σε αυτά που συμβιώνουν, ενώ

ταυτόχρονα παρατηρείται και μια εξατομίκευση της φορολογίας, με την έννοια ότι κάθε μέλος αντιμετωπίζεται χωριστά.

- Τα οικογενειακά επιδόματα αυξάνονται σύμφωνα με την άνοδο του πληθυσμού.
- Έμφαση δίνεται στο ρόλο του άνδρα-συζύγου-πατέρα, κατ' αυτή την έννοια η πολιτική για την οικογένεια αποκτά μια νέα διάσταση, καθώς στηρίζει τις αλλαγές που παρατηρούνται στη ζωή της οικογένειας.

Τέλος η πολιτική για την οικογένεια που εφαρμόζεται στην Ελλάδα είναι κυρίως επιδοματική, χωρίς να συνοδεύεται πάντοτε με άλλα μέτρα ή με συμβουλευτικές υπηρεσίες και κοινωνική εργασία. (Κογκίδου Δ., 1995).

Επιπλέον σημαντική είναι η συμβολή των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των ομάδων εθελοντών στην ανάπτυξη προγραμμάτων δράσης στον τομέα της πολιτικής για την οικογένεια και ιδιαίτερα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των λιγότερο ευνοημένων ομάδων ή ατόμων καθώς και των άτυπων δικτύων φροντίδας όπως σύλλογοι γονέων, σύνδεσμος πολυτέκνων, η εκκλησία, η οικογένεια και οι φίλοι.

Η ποσοστιαία αναλογία των μόνων γονέων διαφοροποιείται σημαντικά ανάμεσα στις χώρες. Τα βασικά μοντέλα, τα οποία έχουν άμεση σχέση με τις εξελίξεις όσον αφορά τα δημογραφικά, οικογενειακά δεδομένα, διακρίνονται:

- Στο βόρειο μοντέλο που περιλαμβάνει τις «Σκανδιναβικές χώρες και το Η. Βασίλειο» όπου παρατηρούνται υψηλά ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών (20% περίπου).
- Στο «μοντέλο της κεντρικής Ευρώπης» (Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία και Ιρλανδία) με ποσοστά μόνων γονέων που κυμαίνονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση (10%-15% του συνόλου των νοικοκυριών) και
- Στο «μεσογειακό μοντέλο» (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) όπου τα ποσοστά των μόνων γονέων είναι αρκετά πιο χαμηλά και αντιστοιχούν στο 5%-7% του συνόλου των οικογενειών. (www.kethi.gr).

Συγκεκριμένα μέσα σε τριάντα χρόνια τα διαζύγια αυξήθηκαν σημαντικά σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες. Εξετάζοντας το δείκτη διαζυγίων (αναλογία σε 1000 κατοίκους) διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής

Ένωσης. Έτσι στις Σκανδιναβικές χώρες, το Η. Βασίλειο και το Βέλγιο οι άνδρες και οι γυναίκες χωρίζουν πιο εύκολα και παρατηρούνται εκεί οι πιο υψηλοί δείκτες. Σε μια ενδιάμεση θέση βρίσκονται οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία) και τέλος στις χώρες της Νότιας Ευρώπης παρατηρούνται οι πιο χαμηλές αναλογίες διαζυγίου.

Αντίθετα όσον αφορά τις εκτός γάμου γεννήσεις αυξάνονται σημαντικά μετά τη δεκαετία του 80'. Ο αριθμός των γυναικών που αποκτούν παιδί χωρίς να είναι παντρεμένες αυξάνεται και αυτό σημαντικά σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και ο μέσος όρος για τις 15 χώρες της Ε.Ε. ήταν το 1999 το 27,2% του συνόλου των γεννήσεων.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί προκύπτει ότι οι παντρεμένες γυναίκες είναι λιγότερο οικονομικά ενεργοί από τις ανύπαντρες ενώ οι χήρες-διαζευγμένες βρίσκονται ανάμεσα (με εξαίρεση τη Δανία, όπου η πλειονότητα των γυναικών είναι οικονομικά ενεργοί και στις τρεις κατηγορίες). Αυτό δεν σημαίνει ότι ο γάμος ευθύνεται για αυτήν την εικόνα αλλά η ύπαρξη των παιδιών.

Συνήθως οι μητέρες και τα παιδιά στερούνται ένα σημαντικό ποσοστό του εισοδήματός τους μετά το διαζύγιο και στη φάση της μονογονεϊκότητας. Οι μόνες μητέρες βρίσκονται σε πιο μειονεκτική θέση στην αγορά εργασίας, όταν εισέλθουν αφού οι πατέρες μετά το διαζύγιο δεν καταβάλουν πάντοτε και τακτικά ένα ποσό που να ανταποκρίνεται στο πραγματικό κόστος διαβίωσης των παιδιών. Εάν η μητέρα είναι χήρα και ο σύζυγός της είχε θεμελιώσει δικαίωμα συνταξιοδότησης, τότε η οικογένεια θα έχει ένα ελάχιστο εισόδημα. Εάν είναι διαζευγμένη τότε μέρος του εισοδήματος της οικογένειας μπορεί να καλύπτεται από τον πατέρα διαφορετικά, η μονογονεϊκή οικογένεια εξαρτάται από την εργασία της μητέρας, από τις παροχές συγγενών ή από διάφορα επιδόματα.

Όσον αφορά τη μετανάστευση δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία εξαιτίας της μη μετακίνησης των ατόμων σε άλλη χώρα για εξεύρεση εργασίας διότι πλέον το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των ευρωπαϊκών χωρών είναι αρκετά υψηλό.

Γ. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ

1. Μονογονεϊκή οικογένεια και Δίκαιο: Βασικοί νόμοι.

α. Οικογενειακό δίκαιο.

Στη δεκαετία του 80 ψηφίστηκε στη χώρα μας το νέο **Οικογενειακό δίκαιο**, νόμος 1329/83, που επέφερε βαθιά τομή στις σχέσεις των συζύγων, των γονέων και των παιδιών τους. Με τον νέο νόμο καταργείται κάθε δυσμενής διάκριση σε βάρος των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου και προβλέπεται η πλήρης εξομοίωση με τα παιδιά που γεννιούνται από γάμο. Η νέα φιλοσοφία εκδηλώνεται στο νέο δίκαιο ποικιλότητα:

- Η παλιά αρνητικά φορτισμένη ορολογία («γνήσια»–«εξώγαμα τέκνα») καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με την περισσότερο ουδέτερη («τέκνα γεννημένα σε γάμο» «τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους». Με το νέο νόμο ρυθμίζονται όλα τα θέματα που αφορούν τα τέκνα τόσο τα γεννημένα από γάμο όσο και τα γεννημένα χωρίς γάμο. Το κέντρο βάρους για την αποκατάσταση της σχέσης του εκτός γάμου γεννημένου τέκνου με τον φυσικό πατέρα του μετατοπίστηκε στο στοιχείο της «αναγνώρισης» (εκούσια ή δικαστική με την συντέλεση της οποίας επέρχεται η πλήρης εξομοίωση του τέκνου με τέκνο γεννημένο με γάμο.
- Για την εκούσια αναγνώριση ενός τέκνου γεννημένου χωρίς γάμο των γονέων, όπως ρυθμίζεται στα άρθρα 1475 επ. ΑΚ απαιτείται και η σύμπραξη της μητέρας του τέκνου. Η συναίνεση της μητέρας απαιτείται πάντοτε είτε η αναγνώριση γίνεται από τον φυσικό πατέρα είτε γίνεται από τον παππού και την γιαγιά της πατρικής γραμμής και ανεξάρτητα από τον τύπο της αναγνώρισης. Η καινοτομία της συναίνεσης της

μητέρας του τέκνου επιβαλλόταν στα πλαίσια της ισότητας των δυο φύλων.

- Σε περίπτωση εκούσιας η δικαστικής αναγνώρισης το τέκνον αποκτά, ως προς όλα, θέση τέκνου γεννημένου από γάμο απέναντι και στους δυο γονείς του και τους συγγενείς τους (ολοκλήρωση κοινωνικής ταυτότητας, πλήρες κληρονομικό δικαίωμα, αξίωση διατροφής κλπ.).

β. Συνταξιοδοτικά δικαιώματα και ασφάλιση.

Προβλέπονται ποικίλες νομοθετικές ρυθμίσεις για την συνταξιοδότηση των μόνων μητέρων.

β.1. Ρυθμίσεις για τους ασφαλισμένους του Δημοσίου.

β.1.α. Προϋποθέσεις σύνταξης για / χήρες / άγαμες με άγαμα παιδιά.

(Πηγή: Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών συντάξεων, Αθήνα, 2000, σελ. 11-13).

Η **χήρα** του υπαλλήλου δικαιούται σύνταξη αν ο σύζυγος της είχε αποκτήσει δικαίωμα σε σύνταξη ή πέθανε στην υπηρεσία μετά τη συμπλήρωση πενταετούς πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, ή αν ο γάμος έχει τελεσθεί δύο τουλάχιστον πλήρη έτη πριν από το θάνατο του.

- Στη σύνταξη της χήρας και των τέκνων συμμετέχει η χήρα μητέρα ή η φυσική μητέρα εφόσον παραμένει άγαμη (Άρθρο 5, παρ. 2 ΑΝ. 1854/51).

Τα παιδιά του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου που πέθανε έχοντας τις παραπάνω προϋποθέσεις, είτε αυτά γεννήθηκαν σε γάμο των γονέων τους είτε νομιμοποιήθηκαν, είτε είναι θετά, είτε αναγνωρίστηκαν, είτε γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους, τα κορίτσια αν είναι άγαμα και τα αγόρια μέχρι τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους λαμβάνουν σύνταξη. Τα άγαμα αγόρια εφόσον είναι ανίκανα για εργασία κατά ποσοστό 50% και άνω, συνεχίζουν να συνταξιοδοτούνται και μετά το 18ο έτος της ηλικίας τους.

- Αν η ανικανότητα των ενήλικων αγοριών επέλθει μετά το θάνατο του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου το ανίκανο αγόρι δικαιούται σύνταξη.
- Τα άγαμα τέκνα που φοιτούν σε ανώτερες ή ανώτατες σχολές της χώρας ή σε ισότιμες με αυτές του εξωτερικού ή σε δημόσια ΙΕΚ της χώρας δικαιούνται σύνταξη μέχρι να τελειώσουν τις σπουδές τους και πάντως όχι πέρα του 24^{ου} έτους της ηλικίας τους.
- Η σύνταξη της χήρας με ένα ή δύο τέκνα συνίσταται στα 7/10 της σύνταξης του συζύγου. Αν υπάρχουν περισσότερα από δύο τέκνα προστίθεται 1/10 για κάθε τέκνο μέχρι τη συμπλήρωση 10/10 που είναι ολόκληρη η σύνταξη του συζύγου (άρθρο 9, παρ. 1, Ν.3768/57 και άρθρο 1, παρ.11, Ν.2592/98/ Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων, Αθήνα, 2000, σελ. 37).

β.1.β. Δικαίωμα σε σύνταξη για διαζευγμένες (με ή χωρίς παιδιά).

Η διαζευγμένη θυγατέρα (με ή χωρίς παιδί-ά).

Σύμφωνα με το άρθρο 9 (Ν. 1654/1986, ΦΕΚ 177) η διαζευγμένη θυγατέρα (με ή χωρίς παιδί-ά) υπαλλήλων και συνταξιούχων ΝΠΔΔ, δημοσίων υπαλλήλων και σιδηροδρομικών υπαλλήλων δικαιούται σύνταξη εφόσον συντρέχουν αθροιστικά οι εξής προϋποθέσεις:

α) Ο γάμος να λύθηκε με κοινή υπαιτιότητα του συζύγου ή από λόγο που δεν αφορά αποκλειστικά το πρόσωπο της ή με συναινετικό διαζύγιο ή να συντρέχει περίπτωση βίαιης διακοπής λόγω θανάτου του συζύγου.

β) Να μην έχει μηνιαίο εισόδημα από το Δημόσιο ή το Δημόσιο Τομέα μεγαλύτερο από το κατώτατο όριο σύνταξης του δημοσίου, όπως αυτό ισχύει κάθε φορά.

γ) Το φορολογητέο εισόδημα από οποιαδήποτε άλλη πηγή να μην είναι μεγαλύτερο από το κατώτατο όριο σύνταξης του δημοσίου.

δ) Να μη παίρνει άλλη σύνταξη και να μην έχει ασφαλιστεί για σύνταξη σε οποιοδήποτε ασφαλιστικό οργανισμό κύριας σύνταξης.

β.1.γ. Εργαζόμενες μητέρες πολιτικοί υπάλληλοι - προϋποθέσεις σύνταξης.

Για μητέρες πολιτικούς υπαλλήλους που έχουν προσληφθεί μέχρι τη 31^η Δεκεμβρίου 1982 και είναι χήρες ή διαζευγμένες με άγαμα παιδιά ή άγαμες μητέρες με άγαμα παιδιά υπάρχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- ✦ Συμπλήρωση 15ου έτους πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας μέχρι 1^η Ιανουαρίου 1992. Για όσες συμπληρώνουν την δεκαπενταετία μετά, προστίθεται ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος και μέχρι τη συμπλήρωση 17 ετών και 6 μηνών πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας.
- ✦ Για γυναίκες εργαζόμενες μητέρες υπαλλήλους που έχουν από τρία τουλάχιστον παιδιά και πάνω καθώς και για άνδρες υπαλλήλους, οι οποίοι έχουν από τρία τουλάχιστον παιδιά και πάνω και είναι χήροι ή διαζευγμένοι εφόσον οι τελευταίοι με δικαστική απόφαση έχουν την επιμέλεια των ανήλικων τέκνων, αρκεί εικοσαετής πλήρης πραγματική συντάξιμη υπηρεσία ανεξάρτητα από το χρόνο πρόσληψης τους.
(Πηγή: Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων, Αθήνα, 2000, σελ. 5, άρθρο 1, παρ.3, Ν.1976/91).

β.2. Συνταξιοδότηση μελών οικογένειας (χήρες και τέκνα) στον Ιδιωτικό τομέα.

Το άρθρο 62 του νόμου 2676/99 προβλέπει σύνταξη χηρείας με βασικές τις προϋποθέσεις, ο γάμος να είναι έγκυρος και η διάρκεια του να είναι περισσότερο από 2 χρόνια. Επίσης ο δικαιούχος πρέπει να έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας. Στη περίπτωση που ο δικαιούχος εργάζεται μπορεί να λαμβάνει το 50% του ποσού της σύνταξης.

β.2.α Ρυθμίσεις για τους μετά τη 1.1.1993 ασφαλισμένους του Ι.Κ.Α. και άλλων Ειδικών Ταμείων Κύριας Ασφάλισης Μισθωτών.

Με βάση το νέο νόμο «Μεταρρύθμιση Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης, (Ν.3029/11.7.2002, ΦΕΚ 160 Α΄) ρυθμίζονται ζητήματα σχετικά με τον υπολογισμό των συντάξεων και την συνταξιοδότηση των μισθωτών (ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ και τα Ειδικά Ταμεία μισθωτών). Το ποσό της σύνταξης των μελών οικογενείας σε

περίπτωση θανάτου του δικαιούχου, όπως ορίζεται από το άρθρο 27 του ν. 2084/1992 (ΦΕΚ165 Α΄) υπολογίζεται επί του ποσού της βασικής σύνταξης που ελάμβανε ο θανών συνταξιούχος σε ποσοστό 80% το οποίο ορίζεται:

1. Για τον επιζώντα σύζυγο 50% της βασικής σύνταξης.
2. Για κάθε παιδί (άγαμο και ανήλικο) 25% της βασικής σύνταξης.
3. Η καταβολή της σύνταξης παρατείνεται μέχρι του 24^{ου} έτους της ηλικίας η καταβολή της σύνταξης στα παιδιά εφόσον αυτά φοιτούν σε ανώτερες ή ανώτατες αναγνωρισμένες σχολές του εσωτερικού ή του εξωτερικού και σύμφωνα με τις καταστατικές διατάξεις κάθε ασφαλιστικού οργανισμού.

Αν πρόκειται για παιδί ορφανό και από τους δυο γονείς το παραπάνω ποσό τριπλασιάζεται, εκτός αν δικαιούται σύνταξη και από τους δυο γονείς.

Το συνολικό πόσο της σύνταξης λόγω θανάτου δε μπορεί να είναι κατώτερο από 80% του κατώτατου ορίου σύνταξης λόγω γήρατος ή ανώτερο από 100% του ως άνω ποσού.

β.2.β. Συμπλήρωση χρόνου σύνταξης εργαζόμενων - μητέρων στον ιδιωτικό τομέα.

Με βάση το άρθρο 4 «Χρηματοδότηση Ι.Κ.Α. – Ε.Τ.Α.Μ. και λοιπές διατάξεις» του Νέου Νόμου οι γυναίκες εργαζόμενες που ασφαρίζονται στο Ι.Κ.Α. από 1.1.2003 και εφεξής μπορούν να συμπληρώσουν τον οριζόμενο κατά περίπτωση χρόνο ασφάλισης για θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος στο αντίστοιχο προς το χρόνο ασφάλισης πλήρες όριο ηλικίας με αναγνώριση πλασματικού χρόνου:

1. Ενός έτους για το πρώτο παιδί.
2. Ενός και μισού για το δεύτερο.
3. Δύο ετών για το τρίτο.

β.2.γ. Δικαίωμα παροχών ασθένειας ανασφάλιστου διαζευγμένου συζύγου.

Για το Δημόσιο ή άλλο ασφαλιστικό οργανισμό αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 (ν. 1469/84) ο ανασφάλιστος διαζευγμένος σύζυγος (άνδρας ή γυναίκα) μπορεί να διατηρεί το δικαίωμα παροχών ασθένειας στο Δημόσιο

ή στον ασφαλιστικό οργανισμό αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- α) Ο γάμος να λύθηκε μετά τη συμπλήρωση του 35^{ου} έτους της ηλικίας.
- β) Να μην καλύπτεται άμεσα ή έμμεσα από το δημόσιο ή άλλο ασφαλιστικό φορέα.
- γ) Για τη διατήρηση του δικαιώματος των παροχών ασθενείας η ενδιαφερόμενη υποχρεούται να καταβάλει τις εισφορές για το κλάδο ασθενείας του φορέα που υπάγεται.

γ. Προστασία της μητρότητας.

Η Οδηγία 76/207/ΕΟΚ που άρχισε να ισχύει για την Ελλάδα από την 1/1/1981 απαγορεύει τις έμμεσες και άμεσες διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών σε ότι αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στον επαγγελματικό προσανατολισμό, στις προαγωγές, στις συνθήκες εργασίας και στην απόλυση.

Ο Ν. 1414/84 απαγορεύει τις διακρίσεις ως προς τη πρόσβαση στην απασχόληση και στην επαγγελματική κατάρτιση και τις προϋποθέσεις της απόλυσης. Επίσης στο άρθρο 3 απαγορεύει την άρνηση πρόσληψης γυναίκας λόγω εγκυμοσύνης. Επειδή η προστασία της μητρότητας που παρέχει ο πιο πάνω νόμος είναι ελλιπής ο Ν. 1483/84 (άρθρο 15) συμπληρώνει και καλύπτει κάποιες ασάφειες. Έτσι, απαγορεύει την απόλυση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και επί ένα έτος μετά τον τοκετό ή για μεγαλύτερο διάστημα κατά το οποίο απουσιάζει η γυναίκα λόγω ασθενείας οφειλόμενης στην κύηση ή στον τοκετό, εκτός αν υπάρχει άλλος σπουδαίος λόγος.

2. Κοινωνικές παροχές και βοηθήματα προς την μονογονεϊκή οικογένεια – φορολογικά θέματα.

Το κοινωνικό κράτος στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από σχετική υπανάπτυξη και παρουσιάζει πολλές ιδιομορφίες. Η ρίζα του προβλήματος, όπως επισημαίνεται σε σχετικές μελέτες, έγκειται στο αποσπασματικό και δημογραφικά μεροληπτικό χαρακτήρα της κοινωνικής προστασίας, στη χαμηλή αποδοτικότητα των υπηρεσιών, στην έντονα πελατειακή νοοτροπία, στη θεσμική ευνοιοκρατία και στην ανισομερή

κατανομή των βαρών. Ένα άλλο διακριτικό γνώρισμα σχετίζεται με την έντονη παρουσία της οικογένειας και του εκτεταμένου δικτύου αλληλεγγύης στα θέματα κοινωνικής προστασίας που δρουν συμπληρωματικά προς το κράτος. Όπως έχει υποστηριχτεί, η περιορισμένη ανάπτυξη γενικότερα του Κράτους Πρόνοιας μεταπολεμικά συντέλεσε στην διατήρηση και ενίσχυση της θέσης της οικογένειας και της εμπλοκής της στην καθημερινή ζωή αλλά και στις περιορισμένες παροχές κοινωνικής προστασίας και φροντίδας προς τα μέλη της οικογένειας (Rhodes, 1997, Ferrera, 1999, Ματσαγγάνης, 1999, Μαράτου - Αλιπράντη, 2002).

Μέσα από τις γενικές ρυθμίσεις, λοιπόν, τρεις βασικά άξονες δράσης για την στήριξη της ΜΓΟ διακρίνονται:

- α) Στα μέτρα που απευθύνονται σε μόνες μητέρες προκειμένου να ξεπεράσουν έκτακτες κρίσεις.
- β) Σε εισοδηματικές ενισχύσεις που έχουν θεσπιστεί για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Το κυρίαρχο μοντέλο που εφαρμόζεται είναι αυτό του ελέγχου του εισοδήματος που δίδει προτεραιότητα σε κατηγορίες πληθυσμού με οξυμένα οικονομικά προβλήματα.
- γ) Σε βοηθήματα - επιδόματα που αφορούν τους εργαζόμενους γονείς.

α. Κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας.

Μέχρι σήμερα δεν έχει θεσπιστεί ειδικό θεσμικό πλαίσιο βάσει του οποίου να προστατεύεται η άγαμη ή η μόνη μητέρα. Οι ρυθμίσεις και οι παροχές που προβλέπονται εντάσσονται στα γενικότερα προγράμματα κοινωνικής προστασίας που εφαρμόζονται στη χώρα μας από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας μέσω των Δ/σεων ή Τμημάτων Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων της χώρας, αλλά και μέσω των εποπτευόμενων από το Υπουργείο προνοιακών φορέων και συγκεκριμένα: το ΠΙΚΠΑ, τον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας (ΕΟΠ) και το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ». Ας σημειωθεί ότι οι τρεις εν λόγω φορείς με τον Ν.2646/98 (ΦΕΚ 236 Τ.Α) ενοποιούνται και αποτελούν τον νέο «Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας».

α.1. Επιδόματα – βοηθήματα.

Στα πλαίσια των εισοδηματικών ενισχύσεων έχει θεσπιστεί κάποιο επίδομα - βοήθημα προνοιακού χαρακτήρα που προορίζεται για την οικονομική στήριξη συγκεκριμένων ομάδων με αυξημένες δαπάνες ανατροφής των παιδιών. Με βάση τον Ν.4051/60 «περί ενισχύσεως απροστάτευτων παιδιών» δίδονται χρηματικές παροχές σε απροστάτευτα παιδιά που θεωρούνται αυτά που έχουν μείνει ορφανά και από τους δύο γονείς, και όσα έχουν μείνει χωρίς πατρική προστασία, (ο πατέρας είναι στη φυλακή, στρατιώτης, κλπ.) καθώς και παιδιά που γεννιούνται εκτός γάμου (άγαμη μητέρα).

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορήγησης του επιδόματος - βοηθήματος αυτού, έχει επιλεγεί η εφαρμογή της προνοιακής τεχνικής που προβλέπει τον έλεγχο του εισοδήματος, ενώ δεν προβλέπεται μηχανισμός τακτικής αναπροσαρμογής του ποσού αυτού. Συγκεκριμένα, με βάση το άρθρο 1 του Π... 148/1997, τα παιδιά μέχρι ηλικίας 16 χρόνων άγαμων μητέρων που διαβιούν με τον γονέα τους ή με συγγενείς επιδοτούνται με 44.02 ευρώ το μήνα για κάθε παιδί. Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα όσων επιδοτούνται δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το ποσό των 293.47 ευρώ το μήνα για οικογένεια τριών μελών και αυξάνεται για κάθε επιπλέον μέλος κατά 20.54 ευρώ (32.000 παιδιά επιδοτούνται σε όλη τη χώρα, 18.000 οικογένειες εκ των οποίων οι 3.332 είναι μονογονεϊκές).

α.2. Εγγραφή παιδιών σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς.

Με βάση τον Κανονισμό Λειτουργίας των Νομικών Προσώπων, Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών (Π2β/2827/1997, Άρθρο 7) τα παιδιά που είναι ορφανά από δυο ή ένα γονέα, τα παιδιά των άγαμων μητέρων, των διαζευγμένων ή των σε διάσταση γονέων εγγράφονται κατά προτεραιότητα στους Κρατικούς Παιδικούς Σταθμούς, καθώς επίσης και στους σταθμούς του ΠΙΚΠΑ, του ΕΟΠ, του Ιδρύματος Βρεφονηπιακών Σταθμών, Αθηνών, Λάρισας και Θεσσαλονίκης.

α.3. Χρηματικές παροχές λόγω μητρότητας - ανασφάλιστη μητέρα εργαζόμενη.

Με το πρόγραμμα αυτό (ΦΕΚ 769/Β/1983) καταβάλλονται χρηματικές παροχές λόγω μητρότητας στις εργαζόμενες μητέρες, που δεν δύνανται να αξιώσουν αυτές από άλλο ασφαλιστικό φορέα ή είναι ανασφάλιστες για το χρονικό διάστημα 6

εβδομάδων πριν και μετά τον τοκετό. Το ποσό έχει καθοριστεί στα 440.21 ευρώ (220.10 ευρώ πριν από τον τοκετό και 220.10 ευρώ μετά τον τοκετό).

Ο αριθμός των μητέρων που επιδοτούνται σε όλη τη χώρα ανέρχεται στις 1.000 ετησίως.

α.4. Ψυχολογική στήριξη.

Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις της χώρας λειτουργούν οι Δ/νσεις και τα Τμήματα Πρόνοιας όπου μέσω των Κοινωνικών Υπηρεσιών παρέχεται ψυχολογική στήριξη και βοήθεια στην άγαμη μητέρα.

α.5. Γονικές άδειες.

☒ Άδεια θηλασμού. Για δυο χρόνια μετά τον τοκετό, οι μητέρες δικαιούνται να διακόπτουν την εργασία τους για μια ώρα κάθε μέρα ή να προσέρχονται μια ώρα αργότερα ή να αποχωρούν νωρίτερα. Ο εργοδότης δεν έχει δικαίωμα να αρνηθεί τη χορήγηση ή να περικόψει τις αποδοχές. Το δικαίωμα αυτό το έχουν και οι θετοί γονείς.

☒ Γονική άδεια ανατροφής 3,5 μηνών, άνευ αποδοχών δικαιούνται οι γονείς φυσικών και υιοθετημένων παιδιών που έχουν συμπληρώσει ένα χρόνο εργασίας στον ίδιο εργοδότη. Η άδεια αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ολόκληρη ή τμηματικά, μέχρις ότου το παιδί συμπληρώσει την ηλικία των τρισήμισι (3,5) ετών (Νόμος 1483/84).

Με πρόσφατη ρύθμιση ενώ για τις οικογένειες με δυο γονείς η άδεια είναι 3,5 μήνες, ο άγαμος, χήρος ή διαζευγμένος γονέας (μητέρα ή πατέρας) εφόσον έχει την επιμέλεια του τέκνου του, δικαιούται 6 μήνες γονικής άδειας ανατροφής.

☒ Άδεια απουσίας για ασθένεια εξαρτωμένων μελών μέχρι 6 εργάσιμες ημέρες, χωρίς αποδοχές δικαιούνται οι εργαζόμενοι/ες:

- ☛ που έχουν στην επιμέλεια τους παιδιά (φυσικά ή υιοθετημένα) κάτω των 16 χρόνων.

- ✦ που έχουν στην επιμέλεια τους παιδιά που έχουν ανάγκη από ειδικές φροντίδες, επειδή πάσχουν από βαριά ή χρόνια ασθένεια ή αναπηρία.

Η άδεια χορηγείται εφάπαξ ή τμηματικά και αυξάνεται σε 8 εργάσιμες ημέρες αν ο/η εργαζόμενος-η προστατεύει δυο παιδιά και σε 12 εργάσιμες ημέρες αν προστατεύει περισσότερα από δύο παιδιά.

✚ Άδεια απουσίας για επίσκεψη του σχολείου των παιδιών: Οι εργαζόμενοι γονείς που έχουν την επιμέλεια παιδιών, φυσικών ή υιοθετημένων κάτω των 16 χρόνων, μπορούν να απουσιάζουν κάποιες ώρες ή ολόκληρη ημέρα από την εργασία τους για να επισκεφθούν το σχολείο των παιδιών τους για ενημέρωση για την σχολική τους επίδοση, μέχρι να συμπληρωθούν 4 εργάσιμες ημέρες συνολικά (χωρίς την περικοπή της αντίστοιχης αμοιβής).

α.6. Επίδομα που χορηγούνται από τον ΟΓΑ.

Επίδομα τρίτου παιδιού (Ν. 1829/90 και Ν. 2459/97)

Το μηνιαίο επίδομα (131.15 euro) χορηγείται στη μητέρα που έχει ή αποκτά τρίτο παιδί και της καταβάλλεται μέχρι τη συμπλήρωση του δέκατου έτους της ηλικίας του παιδιού, εφόσον το ετήσιο (οικογενειακό εισόδημα) των δικαιούχων δεν υπερβαίνει το ποσό των 23477.62

Σε περίπτωση τέκνου που αποκτήθηκε χωρίς νόμιμο γάμο, η μητέρα πρέπει να έχει την ελληνική υπηκοότητα ή την υπηκοότητα κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ή να είναι Ελληνίδα το γένος.

Οργανισμοί ΕΟΚΦ

β. Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας–ΕΟΚΦ.

Στα πλαίσια του «Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας» ΕΟΚΦ που συστήθηκε με τον Νόμο 2646/98 (Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας) και προήλθε από τη συγχώνευση των τριών φορέων (ΠΙΚΠΑ, ΕΟΠ, και το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ») οι εποπτευόμενοι προνοιακοί φορείς σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα, ως επί το πλείστον σε τομείς δραστηριότητας οικογένειας και παιδιού. Ο νόμος αυτός

έχει βασικό του μέλημα να στηρίζει την οικογένεια μέσω προγραμμάτων πρόληψης και αποκατάστασης.

β.1. Παροχές–Υπηρεσίες ΕΟΚΦ–ΠΙΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Αντιλήψεως και Πρόνοιας).

Υπηρεσίες του ΠΙΚΠΑ λειτουργούν σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδας. Υπάρχουν 50 περιφερειακά παραρτήματα με δραστηριότητες και προγράμματα που έχουν σχέση: α) με την παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και περίθαλψης (παιδικά ιατρεία, οδοντιατρεία, συμβουλευτικοί σταθμοί για βρέφη, για εγκύους-επίτοκους, προγράμματα εμβολιασμού του παιδικού πληθυσμού κλπ.

Οι υπηρεσίες παρέχονται από:

- Τα Ιατροκοινωνικά Κέντρα των Παραρτημάτων (ΙΑΚ).
- Τα κέντρα φιλοξενίας και φύλαξης βρεφών και νηπίων (Βρεφονηπιακοί σταθμοί)
- Τους Παιδικούς Σταθμούς
- Τις Παιδικές εξοχές
- Τις Εστίες σίτισης απόρων παιδιών

Επίδομα σε μόνες μητέρες.

Με τις ίδιες προϋποθέσεις που δίδεται από τις Δ/νσεις Πρόνοιας του Υπ. Υγείας και Πρόνοιας, ο ΕΟΦΚ-ΠΙΚΠΑ χορηγεί επίδομα στις ΜΓΟ που ανέρχεται σε 105.65 euro για ένα παιδί και 146.74 euro για δυο ή περισσότερα παιδιά.

β.2. Εξειδικευμένες μονάδες ΕΟΚΦ-ΕΟΠ (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας).

Οι εξειδικευμένες μονάδες του ΕΟΠ παρέχουν μια σειρά από υπηρεσίες στήριξης της οικογένειας και των παιδιών. Ο τομέας στήριξης της οικογένειας περιλαμβάνει υπηρεσίες και προγράμματα που αφορούν τόσο οικογένειες με προβλήματα καθημερινότητας όσο και οικογένειες κοινωνικά ευάλωτες και οικογένειες σε κρίση.

β.2.α. Τα Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας (ΚΕΦΟ) αποτελούν μονάδες σε υποβαθμισμένες περιοχές της χώρας που αναπτύσσουν δραστηριότητες

προληπτικού και κυρίως συμβουλευτικού χαρακτήρα, ενώ προσαρμόζουν τις δραστηριότητές τους ανάλογα με τις εκάστοτε διαμορφούμενες ανάγκες.

β.2.β. Οι Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Οικογένειας είναι υπηρεσίες στελεχωμένες με ειδικευμένους επιστήμονες για τη συστηματική και διεπιστημονική αντιμετώπιση οικογενειών με σοβαρά και σύνθετα ψυχοκοινωνικά προβλήματα.

β.2.γ. Η Κοινωνική Βοήθεια-197: Γραμμή άμεσης κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης.

Ο τομέας παιδικής προστασίας περιλαμβάνει επίσης:

β.2.δ. Τις Παιδοπόλεις (Ιδρύματα κλειστής περίθαλψης) όπου παρέχεται προστασία σε παιδιά ηλικίας 3-18 ετών, τα οποία προέρχονται από οικογένειες με έντονα προβλήματα και καθίσταται η παραμονή τους σ' αυτές δύσκολη, αδύνατη ή επιβλαβής.

β.3. Παροχές Κέντρου Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ».

Το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ» είναι κρατικός οργανισμός και έχει ως βασικό έργο την προστασία της μόνης μητέρας και του παιδιού με την προσφορά εξειδικευμένων και εξατομικευμένων υπηρεσιών. Οι υπηρεσίες που προσφέρει παρέχονται δωρεάν. Συγκεκριμένα προσφέρει τα εξής:

β.3.α. Ιδρυματική προστασία των άγαμων μητέρων και των παιδιών τους καθώς και των απροστάτευτων, κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών.

- ✦ **Ιδρυματική προστασία** παιδιών ηλικίας 0-4 χρόνων που στερούνται το οικογενειακό περιβάλλον ή χρειάζεται να απομακρυνθούν από τους γονείς προσωρινά ή μόνιμα (δυνατότητα φιλοξενίας 100 περίπου παιδιών).
- ✦ **Περίπτερο μητέρων** για τη φιλοξενία 18 εγκύων και λεχώνων. Παρακολούθηση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και δωρεάν τοκετός σε δημόσιο μαιευτήριο.

β.3.β. Τμήμα Υιοθεσιών όπου δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην προετοιμασία των θετών γονέων και στην εξεύρεση θετών οικογενειών. Υιοθεσίες των προστατευόμενων παιδιών και τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.

β.3.γ. Συμβουλευτικές / υποστηρικτικές και νομικές υπηρεσίες στις μόνες μητέρες.

3. Προσαυξήσεις μισθού-οικογενειακά επιδόματα κ.λ.π. Παροχές.

α. Πολιτικοί υπάλληλοι (εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα).

Για την ενίσχυση της οικογένειας των δημοσίων υπαλλήλων χορηγείται μηνιαίο επίδομα οικογενειακών βαρών που κυμαίνεται και αυτό αναλόγως του αριθμού των παιδιών και την οικογενειακή κατάσταση. Μέχρι πρόσφατα το βασικό ποσό της «Οικογενειακής παροχής» των 35.22 euro χορηγείτο σε έγγαμους υπάλληλους με ή χωρίς παιδιά. Με βάση το Νόμο 2470/97 χορηγείται η μηνιαία «Οικογενειακή παροχή» και σε γονείς που βρίσκονται σε διάζευξη ή διάσταση καθώς και στους άγαμους γονείς, και στον επιζώντα σύζυγο, σε περίπτωση θανάτου του ενός των συζύγων –υπαλλήλων εφόσον έχουν παιδιά για τα οποία δικαιολογείται η καταβολή της αντίστοιχης οικογενειακής παροχής. Για τα παιδιά το ποσόν κυμαίνεται από 17.61 euro το μήνα για ένα παιδί έως 264.12 euro το μήνα για έξη παιδιά.

β. Υπάλληλοι ιδιωτικού τομέα (Υπουργείο Εργασίας – ΟΑΕΔ).

Το οικογενειακό επίδομα του ιδιωτικού τομέα δίδεται σε μισθωτούς που παρέχουν εξαρτημένη εργασία με σχέση ιδιωτικού δικαίου και χορηγείται από τον ΟΑΕΔ. Το οικογενειακό επίδομα ΟΑΕΔ διαφοροποιείται αναλόγως του αριθμού των παιδιών. Το 2001 το μηνιαίο επίδομα κυμαινόταν από 5.87 euro το μήνα για ένα παιδί και έφτανε έως 64.27 euro το μήνα για έξη παιδιά (Πίνακας 8). Αν και μέχρι πρότινος το ύψος του ήταν αντιστρόφως ανάλογο του εισοδήματος των δικαιούχων, από το 1999 το επίδομα χορηγείται ανεξαρτήτως οικογενειακού εισοδήματος.

Για τις άγαμες μητέρες το αναλογούν ποσό προσαυξάνεται κατά 3,67 euro το μήνα για κάθε παιδί εφόσον τα παιδιά δεν είναι αναγνωρισμένα (Π.Δ. 412/85).

Επίδομα τρίτου παιδιού: Από τον ΟΑΕΔ χορηγείται επίσης επίδομα τρίτου παιδιού (Ν. 1346/83) 35.22 euro το μήνα.

Πίνακας Β.7. Προσαύξηση μισθού –οικογενειακά επιδόματα– και μείωση φόρου.

	Οικογενειακό επίδομα ΟΑΕΔ Σήμερα (ευρο/ετήσιο) 2006	Οικογενειακό επίδομα Δημοσίων Υπαλλήλων** (ευρο/μηνιαία) 2006	Μείωση φόρου ¹ Λόγου παιδιών** (ευρο)
1 παιδί	98,64	52,82	88,04
2 παιδιά	295,86	70,43	205,43
3 παιδιά	700,80	105,00	616,29
4 παιδιά	843,72	152,60	939,10
5 παιδιά	979,32	225,97	1320,62
6 παιδιά	1114,92	299,34	1760,82

¹ Μείωση φόρου εισοδήματος για εισοδήματα του έτους 2001.

Πηγή:* ΟΑΕΔ, Δ/ση Ασφάλισης,

**Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο.

γ. Φορολογία φυσικών προσώπων.

Για τον γονέα που έχει την γονική μέριμνα και επιμέλεια ενός ανήλικου τέκνου (ή τέκνου που σπουδάζει μέχρι την ηλικία των 25 χρόνων), ο φορολογικός νόμος προβλέπει μείωση του φόρου. Προϋπόθεση είναι να βαρύνει τον γονέα, να συνοικεί με αυτόν και να μην αποκτά το ίδιο το τέκνο εισόδημα μεγαλύτερο των 1174 ευρο (πραγματικό ή τεκμαρτό). Τα πιο πάνω ισχύουν ανεξάρτητα αν ο γονέας είναι παντρεμένος, διαζευγμένος ή άγαμος. Οι ελαφρύνσεις του φόρου για το 2001 περιλαμβάνονται στον Πίνακα 7.

4. Κοινωνικές παροχές Υπουργείων και άλλων φορέων.

α. Πολιτικές του Υπουργείου Εργασίας.

Το επιχειρησιακό πρόγραμμα του Υπουργείου Εργασίας Ε.Π. «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» (Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης) ωφελούμενοι του προγράμματος ήταν οι άνεργοι ή οι εργαζόμενοι με επισφαλή απασχόληση διαφόρων κατηγοριών. Μια από τις ομάδες στόχου είναι οι **«Αρχηγοί Μονογονεϊκών Οικογενειών»**.

Επίσης το άρθρο 7 της νέας **Συλλογικής Σύμβασης 2002/2003** προβλέπει επιπλέον άδεια έξι ημερών με αποδοχές πέραν της κανονικής, κάθε χρόνο για εργαζόμενες χήρες και άγαμες μητέρες, ενώ χορηγείται επιπλέον άδεια οκτώ ημερών πέραν της κανονικής σε όσες μητέρες (χήρες και άγαμες) έχουν από τρία παιδιά και πάνω.

α.1. ΟΑΕΔ - προγράμματα νέων ελεύθερων επαγγελματιών.

Στα προγράμματα του ΟΑΕΔ, στο σύστημα αξιολόγησης για την υπαγωγή στο πρόγραμμα των επιχορηγήσεων για τη δημιουργία μικρής επιχείρησης, στο σύστημα μοριοδότησης προτεραιότητες αποτελούν: το φύλο, η ηλικία, τα οικογενειακά χαρακτηριστικά, το εισόδημα κλπ.

β. Πολιτικές Υπουργείου Εσωτερικών και Δημόσιας Διοίκησης.

β.1. Γενική Γραμματεία Ισότητας.

Η **Γενική Γραμματεία Ισότητας** συμμετέχει με άλλους αρμόδιους φορείς στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών που απευθύνονται σε άνεργες και εργαζόμενες γυναίκες και αφορούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις Κατάρτισης – Πληροφόρησης – Επαγγελματικού Προσανατολισμού Υποστήριξης και Επιδότησης της Απασχόλησης.

β.2. Συμβουλευτικά Κέντρα ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας).

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα που λειτουργούν στα πλαίσια του ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας), ΝΠΙΔ που εποπτεύεται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας), σε 5 μεγάλες πόλεις της χώρας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο) απευθύνονται και σε γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών και παρέχουν:

- Υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τις γυναίκες, όπως:

Συμβουλευτική και Πληροφόρηση σε θέματα νομικά, σε θέματα απασχόλησης και επιχειρηματικότητας καθώς και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με στόχο την κοινωνική τους ένταξη.

- Εκπόνηση ερευνών αποτύπωσης των αναγκών των γυναικών.

β.3. Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ).

Το ΑΣΕΠ είναι ανεξάρτητη Αρχή, συστάθηκε με το Ν. 2190/1994 και έχει ως αρμοδιότητα την επιλογή προσωπικού στο δημόσιο τομέα. Με βάση τον υπ' αριθμ. 2527/1997 Νόμο σχετικά με την «Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων του Ν. 2190/1994» προβλέπονται κάποιες νέες ρυθμίσεις για την πλήρωση θέσεων στο Δημόσιο των κατηγοριών ΠΕ και ΤΕ.

Δίδεται λοιπόν προτεραιότητα σε υποψήφιους προς πρόσληψη «γονείς» που βαρύνονται βάσει δικαστικής αποφάσεως ή συμβολαιογραφικής πράξεως με τη διατροφή των ανήλικων τέκνων, αλλιώς αυτός που έχει την επιμέλεια και είναι άγαμος, χήρος, διαζευγμένος ή σε διάσταση. Η φράση λοιπόν του ν. 2190/1994 «άγαμη ή χήρα ή διαζευγμένη ή σε διάσταση μητέρα» αντικαθίσταται στο νέο νόμο με «γονέας που βαρύνεται βάσει δικαστικής ή συμβολαιογραφικής πράξεως με τη διατροφή των ανήλικων τέκνων».

γ. Εκκλησία της Ελλάδος

Η Εκκλησία έχει αναλάβει σημαντικό έργο για τις μητέρες και στο πλαίσιο του ΚΕΣΟ (Κέντρο Στήριξης Οικογένειας) δημιούργησε ειδική υπηρεσία στήριξης των άγαμων και κακοποιημένων μητέρων.

Η «**Στέγη Μητέρας**» λειτουργεί στην Κυψέλη με ευθύνη της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Έχει δυνατότητα φιλοξενίας 30-40 μητέρων με τα παιδιά τους. Η διάρκεια παραμονής κάθε περιστατικού στη στέγη είναι τρεις μήνες, ενώ κατά περίπτωση μπορεί να παραταθεί μέχρι δώδεκα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής παρέχονται στις φιλοξενούμενες και τα παιδιά τους εκτός από διαμονή και διατροφή, ιατροφαρμακευτική φροντίδα, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη, ενώ γίνεται προσπάθεια για ομαλή ένταξη των μητέρων και επαγγελματική αποκατάσταση.

Λειτουργεί Κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης στην Αθήνα: οδός Ακαδημίας 95 (τηλ. 210-3811274)

δ. Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση υλοποίησε πληθώρα προγραμμάτων κατάρτισης και ένταξης στην αγορά εργασίας σε ευπαθείς ομάδες στα πλαίσια των προγραμμάτων του Υπουργείου Εργασίας για την «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» (Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης). Μια από τις ομάδες στόχου ήταν και οι αρχηγοί μμονογονεϊκών οικογενειών. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να παίξει καθοριστικό ρόλο με την ανάπτυξη καινοτόμων πρωτοβουλιών και να συμβάλει στην αναδιάρθρωση των υπάρχοντων θεσμών προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες. Αλλά ακόμη οι παρεμβάσεις της είναι περιορισμένες. (www.kethi.gr).

Πληροφορίες–διευθύνσεις φορέων. ¹

Πληροφορίες σχετικά με τις υπηρεσίες και τα βοηθήματα προς τις μόνες μητέρες, παρέχονται όλες τις εργάσιμες ημέρες στις Κεντρικές Υπηρεσίες των φορέων:

- **ΕΟΚΦ (Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας) – ΠΙΚΠΑ**, Κεντρική Υπηρεσία, (Τσόχα 5, Αμπελόκηποι, τηλ. 210-6427.856-9).

- **ΕΟΚΦ – ΕΟΠ (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας)**, (Τσόχα 5, Αμπελόκηποι, τηλ. 210-642.7856).

- **ΕΟΚΦ – Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»**, (Δημοκρατίας 65, Ίλιον – Αττικής, Τ.Κ. 13122, Τηλ. 210-2627.155, 210-261.1181).

- **Γενική Γραμματεία Ισότητας**, (Δραγατσανίου 8, Πλ. Κλαυθμώνος, Αθήνα ΤΚ. 10559, Τηλ. 210-331.5291-6, 210-331.5343-6, Φαξ. 210-331.5276).

- **Γενική Γραμματεία Ισότητας, ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας)**, (Μουσαίου 2, Πλάκα, ΤΚ. 105 55, Αθήνα, Τηλ. 210-3311.685-7, Φαξ. 210-331.1779).

- **Πανελλήνιος Σύλλογος Μονογονεϊκών οικογενειών**, (Ανθέων 19, Άγιοι Ανάργυροι, τηλ. 210-231.1615).

Υπουργείο Εργασίας

- **ΟΑΕΔ, (Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού)**, Δ/ση Ασφάλισης, (Εθν. Αντιστάσεως 8, Άλιμος, τηλ. 210-998.9000).

- **ΟΓΑ**, (Πατησίων 30, Αθήνα, Τ.Κ. 101 70, τηλ. 210-360.7011).

- **Αρχιεπισκοπή Αθηνών «Στέγη Μητέρας»**: «Κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης», (Οδός: Ακαδημίας 95, Αθήνα, τηλ. 210-381.1274).

- **Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις** (για επιδόματα Υπ. Υγείας Πρόνοιας).

(Αθήνα: Δ/ση Κοινωνικής Πρόνοιας, Φειδιππίδου 31 και Μιχαλακοπούλου, Αθήνα, Τηλ. 210-771.0265, 210-771.0211).

- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής:**

(Τμήμα Παιδικής Προστασίας, Μεσογείων 42, τηλ.210-639.6654).

- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής:**

(Τμήμα Παιδικής Προστασίας, τηλ. 210-590.6838, 210-590.5166).

- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Πειραιά:**

(Τμήμα Παιδικής Προστασίας, Πειραιάς: τηλ. 210-412.0948).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κατά την περίοδο της πατριαρχίας ο πατέρας εγκατέλειπε τα παιδιά στην μητέρα τους και έτσι ανήκαν αποκλειστικά μόνο σε εκείνη. Ο δικός του ρόλος προοριζόταν στο να προσφέρει ασφάλεια και να προστατεύει την οικογένειά του από διάφορους εχθρούς.

Τα τελευταία χρόνια έχει αναλάβει διάφορες πατρικές λειτουργίες. Ο ρόλος της διαπαιδαγώγησης προς τα παιδιά του έχει υποστεί αλλαγές με το πέρασμα των χρόνων, προτιμά να αναθέτει το καθήκον αυτό στη μητέρα, πιστεύοντας ότι ο δικός του ρόλος συνίσταται στο να φροντίζει για τις υλικές ανάγκες της οικογένειας. Εδώ και μια εικοσαετία απορρίπτει την παραδοσιακή ανδρική κουλτούρα, αφιερώνει περισσότερο χρόνο και συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή των παιδιών του. Άλλωστε ο ρόλος του πατέρα καταλαμβάνει το μεγαλύτερο διάστημα στη ζωή ενός ατόμου και παραμένει σημαντικός για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ανάλογα με τον κάθε τύπο του πατέρα επηρεάζεται η προσωπικότητα, ο χαρακτήρας και η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και δημιουργούνται σε αυτά τραύματα που εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμα και στην ενήλικη ζωή τους. Επιπλέον καθοριστικό ρόλο παίζει η απουσία του πατέρα στην ανάπτυξη των παιδιών, καθώς έχει αρνητικές συνέπειες τόσο στα αγόρια, τα οποία εμφανίζουν δυσκολίες στην εύρεση του ανδρικού εαυτού τους, όσο και στα κορίτσια καθώς η έλλειψη του πατέρα οδηγεί σε μια υπερβολικά ισχυρή εξάρτηση από τη μητέρα τους, σε έλλειψη αυτοπεποίθησης και σε καθυστέρηση της ωρίμανσής τους.

Επίσης υφίστανται σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη, καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι τα αγόρια και τα κορίτσια επηρεάζονται κατά τον ίδιο τρόπο. Με αποτέλεσμα η στέρηση του πατέρα να προκαλεί στο παιδί φοβίες και αρνητικές επιδράσεις στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, προσωρινή ή μόνιμη μείωση των επιδόσεων στο σχολείο, αντικοινωνική συμπεριφορά, χαμηλή αυτοεκτίμηση, καταθλιπτική συμπεριφορά και εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες.

Συγκεκριμένα η απουσία του πατέρα λόγω διαζυγίου έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να παρουσιάζουν άσχημες επιδόσεις στο σχολείο, δυσκολίες επικοινωνίας με άλλα παιδιά, προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής, αντικοινωνική συμπεριφορά και παρουσιάζουν εντονότερα συναισθηματικά προβλήματα ή ακόμα και προβλήματα υγείας.

Τα παιδιά που ο πατέρας τους έχει φύγει από τη ζωή παρουσιάζουν βίαιη συμπεριφορά, ενοχλούν ή ακόμα και χτυπούν τα άλλα παιδιά στο σχολείο, έχουν αυτοκαταστροφική συμπεριφορά, βουλιμία, προδιάθεση για ατυχήματα, επίμονες σκέψεις αυτοκτονίας καθώς και παρατεταμένες διαταραχές στη διατροφή ή τον ύπνο.

Τα παιδιά που έχουν γεννηθεί εκτός γάμου αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο, ακόμα παρουσιάζουν τάσεις για κατάθλιψη και άλλες συναισθηματικές διαταραχές.

Τέλος όσον αφορά τα παιδιά εκείνα που μεγαλώνουν με την απουσία του πατέρα από το σπίτι για μεγάλο χρονικό διάστημα τα οδηγεί να κλείνονται στον εαυτό τους, να μην έχουν εμπιστοσύνη στους γύρω τους, ακόμα και στον ίδιο τους τον πατέρα.

Τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών αντιμετωπίζουν ενίοτε κοινωνικό στιγματισμό και αποκλεισμό από τους συνομηλίκους τους, συχνά εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς και προβλήματα στην εξέλιξή τους, όπως εύθραυστη υγεία, υπερκινητικότητα, μαθησιακές δυσκολίες, κ.α. Αντιδρούν δηλαδή διαφορετικά σε κάθε περίπτωση ανάλογα βέβαια με την ηλικία τους και την ικανότητά τους να καταλάβουν και να εκφράσουν το πώς αισθάνονται.

Επιπλέον η κοινωνική εργασία, με την στενή έννοια της κατά περίπτωση θεραπευτικής αντιμετώπισης, αλλά και με την ευρεία έννοια της κατά ταύτισης της, με την κρατική κοινωνική πολιτική μπορεί να απαλύνει, και κυρίως με μέτρα κοινωνικής πολιτικής μπορεί να ενεργήσει προληπτικά και κυρίως μόνο θεραπευτικά.

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι μεταβολές όσον αφορά τις ατομικές επιλογές και τις αναπαραγωγικές συμπεριφορές έχουν επηρεάσει σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες τη σταθερότητα του θεσμού του γάμου. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο από την μείωση του αριθμού των γάμων, την αύξηση των διαζυγίων, καθώς και των γεννήσεων εκτός γάμου. Οι αλλαγές αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη ασάφεια ως προς τα όρια του θεσμού της οικογένειας.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Δημιουργία, ενίσχυση και στήριξη από την πολιτεία σχετικά με υποστηρικτικά κέντρα γυναικών μονογονεϊκών οικογενειών.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες.
- Καμπάνιες ενημέρωσης του ευρύτερου κοινού σχετικά με τις μονογονεϊκές οικογένειες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν.
- Η δημιουργία από την πολιτεία σχολείων γονέων και συζύγων για να μπορούν οι ενδιαφερόμενοι να κατανοούν τυχόν δυσκολίες και προβλήματα και να δίνουν τις «σωστές» λύσεις.
- Οι διαζευγμένοι γονείς να μην κατηγορούν ο ένας τον άλλο μπροστά στα παιδιά και να μην τα χρησιμοποιούν ως μέσο εκδίκησης του ενός συζύγου προς τον άλλο.
- Ενίσχυση θεραπευτικών ρόλων Κοινωνικών Λειτουργών προκειμένου να ανταπεξέλθουν στη θεραπευτική διαδικασία των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και η μονογονεϊκή οικογένεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ?

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαλάνης Ν. Γιώργος, *“Οικογένεια με ένα Γονέα. Μια Πραγματικότητα στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία”*, Εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα 1995.

Γεωργίου-Φωτοπούλου Κωνσταντίνα, *“Γυναικεία Ζητήματα”*, (Α.Τ.Ε.Ι. Πατρών), 2003.

Καλτσούνη-Νόβα Χριστίνα, *“Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας”*, Εκδόσεις: Τυπωθήτω, Αθήνα 2000.

Κογκίδου Δήμητρα, *“Μονογονεϊκές Οικογένειες, Πραγματικότητα - Προοπτικές - Κοινωνική Πολιτική”*, Εκδόσεις: Λιβάνη, Αθήνα 1995.

Κούρος Ιωάννης, *“Ψυχολογικά Θέματα Παιδιών και Εφήβων”*, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1993.

Μαλικιώση-Λοίζου Μαρία, *“Συμβουλευτική Ψυχολογία”*, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Νίλσεν Μυρτώ, Μαμαντάκη Ειρήνη, Παπαδάτου Δανάη, Παπάζογλου Ειρήνη, Ράλλη Ελευθερία, *“Στηρίζοντας το Παιδί που Θρηνεί το Θάνατο Αγαπημένου Προσώπου”*, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

Πιντέρης Γιώργος, *“Αντιμετωπίζοντας το Χωρισμό., Από την Απελπισία στην Αντιμετώπιση”*, Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα 1992.

Σικελιανού Δέσποινα, *“Σχέσεις των Δυο Φύλων Συντροφικότητα-Οικογένεια”*, (Α.Τ.Ε.Ι. Πατρών).

Χουρδάκη Μαρία, *“Οικογενειακή Ψυχολογία”*, Εκδόσεις: Γρηγόρη, Αθήνα 1992.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Badinter Elizabeth, *“Η Ανδρική Ταυτότητα”*, Εκδόσεις: Κάτοπτρο, Αθήνα 1994.

Binnikot D., *“Το Παιδί, η Οικογένεια και ο Εξωτερικός του Κόσμος”*, Εκδόσεις: Καστανιώτη, Αθήνα 1988, Μετάφραση: Παραδέλλης Θεόδωρος.

Bowlby John, *“Δημιουργία και Διακοπή των συναισθηματικών δεσμών”*, Εκδόσεις: Καστανιώτη, Αθήνα 1995, Μετάφραση: Στρατή Πινελόπη.

Brouck Van Den Jeanne, *“Εγχειρίδιο για Παιδιά με Δύσκολους Γονείς”*, Εκδόσεις: Καστανιώτη, Αθήνα 1999, Μετάφραση: Τσαρμακλή Δροσούλα.

Canitz Hanne Lore Von, *“Πατέρας. Ο Νέος Ρόλος του Άνδρα στην Οικογένεια”*, Εκδόσεις: Νότος, Αθήνα 1981, Μετάφραση: Κουναλάκη Αγγελική.

Heike Baum, *“Η Γιαγιά Πήγε στον Ουρανό; Το Παιδί και ο Θάνατος. Διαχείριση του Πένθους.”* Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα 2003, Μετάφραση: Σαλβάνου Αιμιλία.

Herbert Martin, *“Ψυχολογική Φροντίδα του Παιδιού και της Οικογένειάς του”*, Εκδόσεις: Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1997, Μετάφραση: Σκαρβέλη Γιάννα.

Herbert Martin, *“Χωρισμός και Διαζύγιο, Βοηθώντας τα Παιδιά να το Αντιμετωπίσουν”*, Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, Μετάφραση: Μωραϊτή Γεωργία.

Horst Petri, *“Μεγαλώνοντας Χωρίς Πατέρα”*, Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα 2003, Μετάφραση: Λάμπρου Μαρία.

Isambert Fernande, *“Οι καθημερινές δυσκολίες της αγωγής”*, Εκδόσεις: Δίπτυχο, Αθήνα 1970, Μετάφραση: Βασδέκη Γ. Α.

Kubler-Ross Elisabeth MD., *“Θάνατος μια Αλλαγή Ζωτικής Σημασίας”*, Εκδόσεις: Έσωπτρον, Αθήνα 2001, Μετάφραση: Καρράς Γιάννης.

Leshan Eda *“Μαθαίνοντας να Λέμε Αντίο στο Γονιό που Χάνετε”*, Εκδόσεις: Θυμάρι, Αθήνα 2003, Μετάφραση: Νάντσου Εύη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Αντωνιάδου Μαρία, *“Οικογένεια σε Χωρισμό”*, Περιοδικό: Κοινωνική Εργασία, 1993, Τεύχος: 31^ο, σελ. 181-185.

Δημοπούλου - Λαγωνίκα Μ., *“Κοινωνική Εργασία με τις Πολυπροβληματικές Οικογένειες”*, Περιοδικό: Εκλογή, 1983, Τεύχος: 61^ο, σελ. 59-69.

Καραπιπέρη Αθηνά, *“Μονογονεϊκές Οικογένειες: Κοινωνικό Πρόβλημα ή Κοινωνική Παγίδα;”*, Περιοδικό: Κοινωνική Εργασία, 2005, Τεύχος: 79^ο, σελ. 155-164.

Κοντογιάννη Χρυσούλα, Στρατή Πόπη, Τσιάνη Βάσω, *“Παιδιά Διαπολιτιστικών Γονιών σε Διαφορετικές Χώρες”*, Περιοδικό: Κοινωνική Εργασία, 1990, Τεύχος: 18^ο, σελ. 107-114.

Μουζακίτης Χρήστος, *“Ψυχολογική κακοποίηση του παιδιού. Διάγνωση-Θεραπεία”*, Περιοδικό: Κοινωνική Εργασία, 1990, Τεύχος: 20^ο, σελ. 243-252.

Kelly J.B. - Wallerstein J.S., *“Οι Επιπτώσεις του Διαζυγίου”*, Περιοδικό: Εκλογή, 1976, Τεύχος: 40^ο-41^ο, σελ. 35-48.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Παπαϊωάννου Γ. Δ., *“Θησαυρός Γνώσεων, Μεγάλη Παιδική και Σχολική Εγκυκλοπαίδεια”*, 1967, τόμος 3^{ος}, σελ. 63.

Χριστόπουλος Θ., *“Σύγχρονη Σχολική Εγκυκλοπαίδεια”*, 1984-5, τόμος 6^{ος}, σελ. 300.

Paryus *“Larousse Britannica”*, Εκδοτικός Οργανισμός: Πάπυρος, 1994, τόμος 20^{ος}, 23^{ος}, 41^{ος}, 42^{ος}, 46^{ος}.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Internet:

www.Kethi.gr

www.netfamily.gr

www.parents.gr

www.divorce.gr

ΑΡΧΕΙΑ

“Μέριμνα, Εταιρία για τη Φροντίδα Παιδιών και Οικογενειών στην Αρρώστια και το Θάνατο”, Ψυχολόγος: κα Μεταλληνού Όλγα, Αθήνα.

“Πανελλήνιος Σύλλογος Μονογονεϊκών Οικογενειών” (Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών, 2000), Μέλος του Συλλόγου: κος Πανάγος Παναγιώτης, Αθήνα.

Σύλλογος *“Αρχηγών Μονογονεϊκών οικογενειών ΕΛΠΙΔΑ”*, Πρόεδρος του Συλλόγου: κα Κεσίσογλου Ευαγγελία, Θεσσαλονίκη.

“Σύλλογος για την Ανδρική και Πατρική Αξιοπρέπεια” (ΣΥ.ΓΑ.ΠΑ), Πρόεδρος του Συλλόγου: κος Σπιτάλας Νίκος, Θεσσαλονίκη.